

НИИСЛЭЛЭЙ СОВЕТСКЭ районий ойн баяр

13 н.

Дондок УЛЗЫТУЕВАЙ буусада музей нээгдэбэ

12 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
августын 29
Четверг

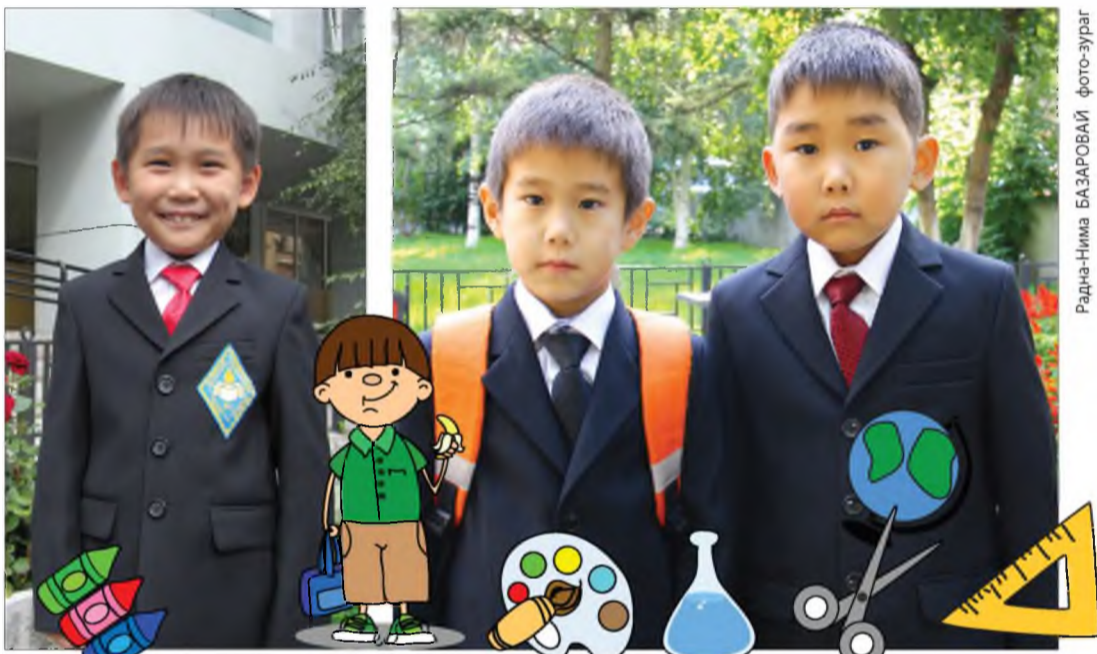
№ 34 (21933)
(848)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

ЭРДЭМ МЭДЭСЫН ҮДЭРӨӨР!

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

Галсан Дугданов

Базыр Соктоев

Эрдэни Бальбууров

“ЭРХИМЭЭР НУРАХАБДИ, ЭЖЫ, АБАЯА БАЯСУУЛХАБДИ”

“А” ҮЗЭГ - ЭРДЭМЭЙ ДЭЭЖЭ, АЯГА САЙ – ЭДЕЭНЭЙ ДЭЭЖЭ” гэлдэнэн эжы, абаяа даханхайнууд Буряад ороноймнай гоёор хубсалхан, саб сагааханууд баантигуудтай, үнөө зохидоор хэһэн, хөөрхэн, заахан хүүгэд – дунда нургуулиингаа нэгэдэхи класста орохоо байһан нөөл зохидхон, баглаа сэсэгүүдые бариһан багашуул сентябриин 1-нэй үглөөгүүр нурахаа шэлэнэн нургуулинуудтаа тон олоороо бии боложо, Эрдэм мэдэсын үдэр олон үнгын, найхан сэсэгүүдэй халбарһан мэтэ үзэгдэжэ, үйлсэ, нургуулиин дэргэдэхи талмайнуудые шэмэглэдэг гээшэ. Нарын, зариманиинь хэдэн үдэрэй урда

нургуулиингаа тусхай хубсаһа (энэ нуралсалай жэлһээ нургуулиин формо заабол үмдэхэ ёһотой болобо), хойноо үргэлдэг тааруу сүүмхэрюкзак соогоо найхан гадартай ном худараа, үнгэ бүриин саарһа, тетрадьнуудаа дневниктэйгээрнь, гоёхон пенал соо гуурһа, карандашуудаа бэлдэнхэйнууд, сэдхэлээ ехэ хүдэлгэнхэйнууд, ехэл нургуулида ошохо дуратайнууд болонхой, “эрхимээр, найнаар нурахабди” гэжэ гэртэхиндээ хэлэжэ, эжы, абын эрхэһэн, бэрхэһэн үхибүүдэй “эжы, абаяа баясуулхабди” гэжэ гэртэхинээ баярлуулжа байһыень харахада, дооомнай наран гарахадал гээ хэн...

Үргэлжэлэлынь

2 н.

ВТБ В УЛАН-УДЭ ПРЕДОСТАВЛЯЕТ ИНФОРМАЦИЮ ПО СЧЕТАМ В ДРУГИХ БАНКАХ*

С 12 августа банк ВТБ запустил новую услугу – предоставление информации по счетам в сторонних банках в системе дистанционного банковского обслуживания. Данная услуга, по мнению специалистов банка, будет интересна главным подразделениям холдингов или групп компаний, желающим получать на постоянной основе информацию о движении средств и состоянии счетов, а также компаниям с большим количеством обслуживающих их банков, которым необходима информация о движении средств и состоянии своих собственных счетов в других банках в едином интерфейсе сервиса «Интернет-клиент» банка ВТБ*.

Услуга уникальна тем, что дает возможность отслеживать движение средств в других банках с целью повышения оперативности и качества управления ликвидностью и денежными потоками. А возможность выгружать банковские выписки по счетам в других банках в формате SWIFT из сервиса «Интернет-клиент» и осуществлять дальнейшую автоматизированную обработку всех операций в полученных выписках в своих учетных системах позволяет говорить об удобстве данного сервиса. Кроме того, клиентам будут доступны для просмотра или выгрузки выписки с отражением входящего и исходящего остатка и операций за день или другой период времени, а также промежуточные выписки.

Данная услуга позволит оптимизировать процесс получения электронных выписок из других банков и избежать ошибок, связанных с человеческим фактором, а также оперативно отслеживать данные по ликвидной позиции компании или группы.

По словам руководителя дирекции ВТБ по Республике Бурятия Инессы Лхасарановой: «Можно с уверенностью сказать о том, что банк ВТБ одним из первых на рынке предложил информационное ноу-хау по предоставлению выписок со счетов. Мы рассчитываем, что удобный и современный сервис будет востребован клиентами банка».

ДЛЯ СПРАВКИ:

ОАО Банк ВТБ, его дочерние банки и финансовые организации (группа ВТБ) являются ведущей российской финансовой группой, предоставляющей широкий спектр финансово-банковских услуг в России, СНГ, странах Западной Европы, Северной Америки, Азии и Африки.

В России Группа осуществляет банковские операции через один материнский (Банк ВТБ) и пять дочерних банков, крупнейшими из которых являются ВТБ24, Банк Москвы и «ТрансКредитБанк». Дочерние финансовые организации Группы предоставляют услуги на рынке ценных бумаг, услуги по страхованию, лизингу, факторингу или иные услуги финансового характера.

За пределами России банковская сеть Группы осуществляет свою деятельность через 15 дочерних кредитных организаций, расположенных в странах СНГ (Армения, Украина (два банка), Беларусь (два банка), Казахстан и Азербайджан), в Европе (Австрия, Кипр, Германия, Франция, Великобритания и Сербия), в Грузии, в Африке (Ангولا), через два представительства, расположенные в Италии и Китае, через два филиала ВТБ, расположенные в Китае и Индии, а также через 5 офисов ВТБ Капитал в Сингапуре, Дубае, Софии, Гонконге и Нью-Йорке. По состоянию на 31 марта 2013 года, Группа ВТБ является второй крупнейшей финансовой группой России по активам (7 602,8 млрд. рублей) и средствам клиентов (3 727,9 млрд. рублей). Основным акционером ВТБ является Правительство РФ, которому в лице Федерального агентства по управлению государственным имуществом принадлежит 60,9% акционерного капитала.

Дирекция ОАО Банк ВТБ по Республике Бурятия – одно из ведущих кредитных учреждений Республики Бурятия. Работает на региональном рынке с 05 мая 2005 года. Среди клиентов предприятия оборонной, лесоперерабатывающей, пищевой промышленности, предприятия энергетики, строительной отрасли, торговли, ЖКХ. Является ведущим банком по обслуживанию внешнеторговой деятельности предприятий – участников ВЭД Республики Бурятия.

С более подробной информацией можно ознакомиться на сайте: www.vtb.ru

* Услуга предоставляется в сервисе «Интернет-клиент». Банк ВТБ может принять выписки SWIFT по счетам корпоративных клиентов от любого из банков-участников системы SWIFT.

Демо-версия сервиса «Интернет-клиент» расположена по адресу в интернете: <https://demo.vtb.ru>. Ознакомление с Демо-версией возможно осуществить только с использованием Internet Explorer MS Windows (ver. 6-9)

Заявление на подключение услуги «Предоставление информации по счетам в других банках в системе «Дистанционное банковское обслуживание» клиенты могут найти на странице «Дистанционное банковское обслуживание».

Сентябриин 1 – Эрдэм мэдэсын үдэр

ХҮНДЭТЭ БАГШАНАР, ЭРДЭМ НУРАЛСАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭД! ХАЙРАТА ХҮҮГЭД!

БУРЯАД Республикын Правительствоо нуралсалай шэнэ жэлээр, Эрдэм мэдэсын үдэрээр таанадые халуунаар амаршална!
Энэ гайхамшагта найндэр ганса багшанарай, хурагшадай бэшэ, мүн түрэлхидэйн найндэр гээшэ. Тэдэнэр өөрынгөө хургуулин наһаяа ханажа, сентябриин 1-дэ харюусалгатайгаар бэлдэнэ ха юм. Мүнөө жэл Буряад ороной 491 хургуулида 115 мянга гаран хурагшадые угтан абаха. 14 мянга шахуу хүүгэд нэгэдэхи класста оробо. Үнгэрхэн нуралсалай жэлдэ 227 хүбүүд, басагад хургуулияа алтан медальтайгаар дүүргэһэн байна.
Заншалта августын багшанарай зүблөөнүүд үнгэрөө, нуралсалай олон шухала асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Байгалай V нуралсалай форум дээрэ энэ зун нуралсалай халбарин саашанхи хугжэлтын шэглэлүүд тухай хэлсэгдээ. "Манай шэнэ хургуули" гэхэн бүхы ороной эдэбхи үүсхэлые бэелүүлхэ,

хургуулинуудта түрүү цифровой технологуудые нэбтэрүүлхэ, электронно журнал болон дневник бии болгохо талаар комплексно хэмжээнүүд абтахаар харалагданхай. 2013 онои сентябриин 1-дэ "Россиин Федерацида нуралсал тухай" федеральна хуули хусэндөө орохо, харин энэ намартаа манай республикын хуули баталагдан абтаха.
Хүндэтэ багшанар! Эрдэм мэдэсын үдэрэй үмэнэ танай гайхамшагта ажалай, мэргэжэл шадабарин, сэсэн ухаан бодолой, барагдашагүй энхэрэл дуранайтнай түлөө үнэн зүрхэнэй баяр талархалаа мэдүүлнэбди.
Аха классуудай хүбүүд, басагадта шалгалтануудаа найнаар тушаахые хүсэнэбди. Та бүгэдэндэ бэеын элүүр энхые, зол жаргалые хүсэнэбди!

Буряад Республикын
Правительство.

ХҮНДЭТЭ НҮХЭД!

ЭРДЭМ мэдэсын үдэрөөр – нуралсалай шэнэ жэлээр хани халуунаар амаршалнабди.
Энэ найндэр ганса багшанарта, хурагшадта, гэртэхиндэнэ бэшэ, мүн хүн бүхэндэмнай дүтөөр ханагдадаг. Хоёрдохи гэрнай мэтээр ханагдадаг хургуулингаа богоһо бидэ булта хэзээ нэгэтэ алхалан байнабди. Энэ үдэр бидэ хургуулида хураһан, оюутан ябаһан жаргалтай ханаһа дулааханаар дурсан ханадагбди.
Тон ехээр нэгэдэхи класста ороһон багашуулые амаршалха дуран хурэнэ. Энэ үдэрһөө эхилжэ, наһанайнь шэнэ шата эхилнэ. Таанад нонирхолтой эрдэм ухаанай юртэмсэ руу аяншалга эхилнэт. хургуулинтай хаһа нонирхолтой, аша тухатай байг. Хүндэ хэрэгтэй, найн мэргэжэлтэй боложо, гүрэн түрынгөө үнэн сэхэ эрхэтэд болохыетнай этигэнэбди.

Буряад орон нуралсалай шэнэ технологуин дэбисхэр юм. Олон жэл республикадамнай Байгалай нуралсалай форум үнгэрдэг. хургуулинууд баригдажал, заһагдажал байдаг, мүнөө сагай эрилтэдэ таарама технологинууд нэбтэрүүлэгдэдэг. Арадай Хуралай депутатууд нуралсалай эмхи зургануудай үндэһэ хуури бэхижүүлгэдэ, хүмүүжүүлгын хүдэлмэрин шанар дээшлүүлгэдэ шэглүүлэгдэһэн хуулинуудые абажа, өөһэдынгөө горитой хубита оруулдаг.
Үнэн зүрхэнһөө Эрдэм мэдэсын үдэрөөр эрдэм нуралсалай хүдэлмэрилэгшэдые, багшын ажалай ветерануудые, хурагшадые, оюутадые, гэртэхиниенэ амаршалнабди! Элүүр энхэ, урагшаа ханаатай, ажал хүдэлмэридөө дуратай ябагты. Шэнэ нуралсалай жэлдэ амжалтатай байхыетнай хүсэнэбди!

Буряад Республикын
Арадай Хурал.

“ЭРХИМЭЭР НУРАХАБДИ, ЭЖЫ, АБАЯА БАЯСУУЛХАБДИ”

(Түгэсхэл. Эхинийн 1-дэхи нюурта).

Буряад Республика дотор 491 дунда хургуули тоологдоно, тэдэнэй 27-ниин республиканска, харин 472-ниин муниципальная мэдэлэй юм. Тэдэнэй 490 хургуули шэнэ нуралсалай жэлдэ хүдэлхөөр бэлэн болонхой. Гансал Захааминай аймагай Хамнин дунда хургуулин дутагдалнууд олодо. Эрдэм мэдэсын үдэр 115 мянган үхибүүд хургуулин партын саана хууха. Энэ үдэр 13652 үхибүүн нэгэдэхи класста орохон гэжэ буланда баясан дуулгая!
Ивалгын дасанай дэргэдэхи университетдэ багшалдаг Жаргал ламын Галсан Дугданов хүбүүниин Улаан-Үдын нэгэ-

дэхи лицей-интернадай 1-дэхи "б" класста энэ жэл нурахаһа ороно. 7-той болоһон хүбүүгээ, аша хүбүүгээ хургуулида туха сүлөөгүй бэлдэһэн Наталья Бадмаевна маман, корректор, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Татьяна Рабдановна хүгшэнь эжынь ехэ баяртайнууд, Эрдэмэй үдэр хургуулин баярай линейкэдэ ошохоо эһэнхэй байна. "Ехэ болоходоо, хэн болохобши" гэхэн асуудалдамнай урин зохидоор энеэбхилхэн, эрэлхэг зоригтой Галсан хүбүүхэн иигэжэ харюусаба: "би томо болоходоо, солдат болохоб, үгы наа, скалолаз болохоб" гэжэ омог дорюунаар хэлэжэ, бултаные хүхэзэб.
Барилга, заһабарилгатай холбоотой ажалтай Алексей, манда

корреспондентээр хүдэлдэг Баира Бальбууровтанай (дүрбэн хүбүүдтэй) эгээл одхон Эрдэни хүбүүниин 108-дахи дунда хургуулин (102-дохи квартал) 1-дэхи класста баһал орохоо байна. Зохидоор хубсалһан, томоотой болоһон Эрдэни хүбүүниин ехэ болоходоо, "хэн болохо хүсэлтэйбши" гэхэдэмнай, нэгэ бага бодолгото болоһонтой хүүлдэ "эсэгдээл адли барилгашан болохоб" гэжэ найдуулаа бэлэй.
"Байкалфарм" ОАО-до харюусалгатай ажалтай Дмитрий, манай экономист Оюна Сокоетоной хургуулин найхан хубсаһа, шляпа, зохидхон ранец абхуулан ехэ хүбүүн Базырын Улаан-Үдын 20-дохи дунда хургуулида 1-дэхи клас-

ста орохо болонхой, Тамир дүүгээ найнаар харадаг мама, папынгаа, хүгшэн эжы, бидэнтэй гуша гаран жэл амжалтатай ажаллаһан, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Гэсэма Амуровнагайнгаа бэрхэ туһалагша болонхой юм. "Томо болоходоо, ОМОН-до хүдэлдэг дядя Рома шэнги милиционер болохоб" гэдэг Базырые бидэшье оло дахин шагнаһан байнабди. Суг хүдэлдэг нүхэдэймнай – Светлана Донировагай, Филипп Хабитуевай хүүгэд баһал 1-дэхи класста мүнөө жэл орожо, гэртэхинээ найн нуралсалаараа, амжалтануудаараа баярлуулха байһандан этигэнэбди. "Банкда хүдэлхэб" гэжэ хөөрэдэг манай зээ басаган Лиза Мо-

сквагай хургуулин богоһо баһал түрүүшынхией алхан орожо, тон харюусалгатай хаһаа эхилхэнь гээшэ.
хургуулин, нуралсалай үргэн харгыда гараһан хүүгэд, аша зээнэрнай өөһэдынгөө дуратай мэргэжэлнүүдые ерээдүйдэ шэлэжэ, түрэл ороноо, Буряад Республиккаа үргэхэ, халбаруулха, арад зондоо аша тухатай хүнүүд болохонь болтогой гэжэ үресе, эхилхэһээ эбтэйхэн, захилахаа заншалтайхан, нурахадаа бэрхэнүүд байхыень хүсэе!
Бэлигма ОРБОДОВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ,
Татьяна ЖИМБУЕВАГАЙ
фотонууд.

ҮБНЭ БЭЛДЭЛГЭ ТҮГЭСХЭХЫ ХАНАДАА ОРОБО

Саг болзор соогоо найн шанартай үбнэ, силос, сенаж бэлдэхэ эмхидхэслэй асуудалнуудаар тээмэндэ РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын экономика хүгжэлтөөр орлогшо Александр Чепигэй хүтэлбэри доро республиканска штабай зүблөөн үнгэргэгдэһэн байна.

Бэлдэлгын хаһа тухай хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министрэй орлогшо Михаил Костриков тоосоо хэжэ, Баргжанай, Баунтын, Бэшүүрэй, Яруунын, Ивалгын, Мухар-Шэбэрэй, бусад аймагуудта үбнэ бэлдэлгэ түлэг дунда ябана, Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй аймагуудай ажахынуудта энэ ажал урагшатайгаар ябуулагдана гэжэ тэмдэглээ. Тэжээл бэлдэлгын хүдэлмэри үргэлжэлһөөр, онсолбол, 415,2 мянган тонно гэхэ гү, али түсэбэй 61,5 процент үбнэн бэлдэгдээд байна. Зэдын, Кабанскын, Хэжэнгын, Прибайкалин, Сэлэнгын, Хориин, Бэшүүрэй аймагууд үбнэ бэлдэлгээр түгэсхэхи хаһадаа хүрэнхэй. Трактор, техникэ, үбнэ сабшаха механизмууд запас хубинуудаар, бензин, соляркаар, түлишэ-тоһодолгын материалнуудаар хангагданхай. РБ-гэй ажахынуудта нэгэ толгой малда дунда зэргээр 4,8 центнер тэжээл бэлдэгдэб гэжэ тэмдэглэхээр. Таряа хуряалгын хаһа ерэхэ байна, ороһоной складай, таряа-хуряалгын техникэ шалгалга аймагуудаар эхилээ... Мүнөө үедэ 71 миллион түхэриг һомологдоод байна.
Зэдын аймагта үбнэ, тэжээл бэлдэлгэдэ механизированна бригада, бүхы

техникэ, 4 жатка, 9 үбнэ хүрилдэг түхээрлэгэ хүдэлнэ. "Зүгөөр үбнэ, тэжээл бэлдэлгые түгэсхэхэ хэрэгтэмнай үшөө ехэ мүнгэн зөөри хэрэгтэй", - гэжэ Зэдын захиргаанай гулваагай нэгэдэхи орлогшо Геннадий Шман тоособо.
Захааминайхид 51 процент үбнээ бэлдээд, тэдэнэйнгээ 31,5 процентые хуряагаад байна. "Ехэ саһатай, хүйтэн уларилтай Яруунын аймагайхид хамнабарин ажахынуудта үбнөөр туһалха гэжэ оролдонобди", - гэжэ Яруунын аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо Сокто Жамсуев хэлэнэ хэн. Хубин хамнабарин ажахынуудтаа үбнэ, тэжээлээр туһалдаг кабанскынхид буланда тон хэрэгтэй жэшээ харуулна гэжэ Александр Чепик хануулба. Үбнэ, тэжээл бэлдэлгээр доогуур тоо, баримтануудтай ивалгынхид ондоо аймагуудаар үбнэ бэлдэнэ, худалдан абана. «Зүгөөр хубин ажахынуудтаа үбнэнь гэртэнэ асаржа үгэдэгбди», - гэжэ Ивалгын аймагай хүдөө ажахын управлениин начальник Иван Юмжапов тоособо.
"Бидэ республикын аймагуудай 8 мэдүүлгээр үбэлдөө хүдэлхэ, үбнэ, тэжээл бэлдэхэ ажахынуудта 94

Республиканска штабай зүблөөн

С. ДОНДКОВАГАЙ фото зураг

миллион түхэриг үгөөбди. Бүхыдөө мэдүүлгэнүүдээр 221 миллион түхэриг мүнгэн дамжуулагдаад байна. Үбнэ, тэжээл бэлдэхэдэ, мүнгөөр дуталдаһан ажахынуудта туһалхаар бэлэмбди", - гэжэ "Россельхозбанк" БРФ ОАО-гой управлююшин орлогшо Евгений Кочерин тэмдэглээ. Республиканска

штабай зүблөөнэй түгэсхэлдэ мүнгэ зөөрин асуудалнуудаар мэдүүлгэнүүд республиканска комисси дээрэ харагдаха, тиин нэмэлтэ мүнгэн жасануудта дамжуулагдаха гэжэ Александр Чепик хэлэһэн байна.

Бэлигма ОРБОДОВА.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

ХЯАГТА ҺАЛБАРЖА ЗАХАЛАА

Буряад ороной Толгойлогшо Вячеслав Наговицын Хяагтын районой дэбисхэр дээрэ байгуулагдаһан «АПО Кяхтинское» ажахы ошожо, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэ Виталий Самбуевай ажалай дүнгүүдтэй танилсаба, шийдхэгдээгүй асуудалнуудыг хэлсэбэ. Автомашинануудыг хилээр гаргуулха "Кяхта" гэнэн байгуулалтын реконструкциин ябадал шалгажа, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдтэй уулзаба, аяншалагшадай кластерай уһа таталгын утаһа нээлгэндэ хабаадаба, аяншалагшадай мэдээсэлэй түб нээбэ.

ХҮДӨӨ АЖАХЫ АРГААХАНШЬЕ ҺАА, ХҮЛ ДЭЭРЭЭ БОДОЖО БАЙНА

Виталий Самбуевай ажахы мяханай шэглэлэй казах үүлтэрэй сагаан толгойто мал үдхэнэ. Мүнөө хадаа үүлтэр һайжаруулгын ажал ябуулжа байһан гэршэлгэ абагданхай. Үхэр малай тоо толгойнь 1252 хүрэнэ. Тэрэнһээ гадна 1162 толгой хонидыг, 120 гахай үдхэнэ. Гүрэнэй тухаламжаар үбһэ хуряалгын болон бусад ажахыда хэрэгтэй техникэ абтаатай.

Энэ ажахы Буряад ороной эгээн һайн ажалай дүнгүүдтэй ажахы болоно. Гэбэшье шийдхэгдэ, хүндэ ушарнууд олон байдаг. Тэдэнэй нэгэн - сүлөө газараар дуталдалга. Бүхы малынь Харьяастын хүдөөгүүр арбаад газарнуудта таранги. Арэндээр абтагдаһан газарта малаа бэлшүүлнэ. Хяагтын районой газар дайдаар урданай түүхэтэ, гүрэнэй хамгаалалтада ороһон газарнууд олон. Хамтадаа 109 тоодо хүрэдэг. Тэрэ газарыг хүдөө ажахын хэрэглэдэ оруулхын аргагүй. Вячеслав Наговицын урданай түүхын гэжэ гүрэнэй хуулиин хамгаалалтада ороһон бүхы газарнуудыг шэнжэлээ, хилэ, байрынь тон зүбөөр тэмдэглэхэ хэрэгтэй гэжэ хэлэбэ. Энэ талаар ажал ябуулхань хүнгэн бэшэ, удаан саг соо тиймэрхүү асуудал харадаг сүүдэй шийдхэгдэрин хүүлээр лэ тэрэ газарыг ажахыда оруулхаар гэжэ тэмдэглээ.

Мүнөө Виталий Самбуевай ажахыда үбһэ бэлэдхэлгын халуун хаһа ерээд байна. Нёдондо жэлһээ үбһэн ехээр үлэһэн, хорёо соонь дүүрэн байна. Тиймэһээ адууһа мал эдээ хоолоор дуталдаха гэжэ айхаар бэшэ. Үнгэрэгшэ жэлнүүдэй туршада фер-

мер малайнгаа тоо толгой олон болгожо, үдхэжэ, мяха ехээр тушаагаа, худалдаа үгы. Харин энэ жэл зуун табяад толгой мал мяханда тушаажа, олоһон мүнгөөрөө үйлэдбэрийн цех бариха гэжэ түсэблэнэ. Тэрэнэй хажуугаар гүрэнэй тухаламжада найдана.

ХИЛЭ ГАРАХАНЬ ХҮНГЭН БОЛОХО

"Хяагта" гэнэн автотуристическэ "кластерта" тамуужанай терминал, логистикын түб, амаралгын байра, худалдаа-наймаанай дэлгүүр, эмнэлгын түб, СТО гэхэ мэтэ олон аяншалагшадай хэрэглэхэ объектнууд ороно. Тэдэ бүгэдэниие уһаар хангахын ехэ ажал ябуулагдаа. Буряад ороной Толгойлогшо шэнэ водозабор нээгээ:

- Слобода һуурин уһаар хангагдаба. Үни урданай уласхоорондын худалдаа наймаанай түб байһан Хяагтын һалбаралда бидэнэр бүхы аргаараа тухалхабди, гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглэбэ.

АЯНШАЛАГШАДАЙ МЭДЭЭСЭЛЭЙ ТҮБ ХЯАГТАДА НЭЭГДЭБЭ

Тэрэ түбэй нээлгэдэ республикын жасаһаа 1,5 млн. мүнгэн эльгээгдээ.

Баира БАЛБУРОВАГАЙ фото

Буряад ороной Аяншалгын талаар агентствын директор Людмила Максимова сугларга олон зондо хандахадаа, энэ түб Хяагта хотодо ажаһуугшадай һанаае дэмжэн, Вячеслав Наговицынай шийдхэгдээр бии болобо гэжэ тэмдэглээ. Хяагтын муниципальна байгуулалтын хүтэлбэрилэгшэ Валерий Цыремпилов ажалай бүхы талаһаа дэмжэн, тухалан байдаг Буряад ороной Толгойлогшодо үнэн зүрхэнһөө баярыг хүргөө.

- Россиин гүрэнэй аяншалгын талаар тусхайта түсэбтэ ороһондоо ехэ урматай байнабди. Тэрэ түсэбөөр ерэнэн мүнгэнэй хүсөөр Слобода һууринда уһа татабабди. Уһатай болоходо, туристическэ кластер хэдэн талаһаа хүсэтэй ажаллажа захалха. Аяншалагшад олошорхо, экономикын талаар хүгжэлтэ түргэдэхэ, гэжэ Валерий Цыремпилов хэлэбэ.

Баира БАЛБУРОВА.

"Байкальский диалог" гэнэн хоёрдохи уласхоорондын форум

БАЙГАЛАЙ РЕГИОНОЙ ЭКОНОМИКО, ГАДААДЫН ХАРИЛСАА ХҮГЖӨӨХЭ ШУХАЛА

гэнэн гүн үдхатай хөөрөлдөөн августын 22-23-да Буряад Республикада эмхидхэгдэнэн "Приоритеты экономического развития Байкальского региона" темээр зүбшэһэн "Байкальский диалог" гэнэн хоёрдохи уласхоорондын форум дээрэ боложо, эндэ сугларгашадые һонирхуулба. Илангаяа "Социально-экономическое развитие Дальнего Востока и Байкальского региона 2014-2018 г.на период до 2025 г." темээр элидхэгдэнэн "Международный Центр Развития Регионов" гэнэн ЗАО-гой генеральна директор Игорь Меламедтэй тоосоон бултанай, журналистнуудай халуун анхарал татаа. Засагай федеральна болон региональна гүйсэдхэхы, хуули бээлүүлгын албан зурганууд, эрдэмэй, олоһонитын болон олзын хэрэг эрхилэлгын эмхинүүд, предприятинууд, мүн тийхэдэ Японой Парламентын зүбшэлэгшэдэй палатын депутатууд энэ форумдо хабаадаба, РФ-гэй Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Байгаалин нөөсын, байгаали хэрэглэлгын болон экологиин комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Михаил Слипенчук (тус форумой модератор), тус Комитедэй гешүүд, РФ-гэй Правительство ба Арадай Хурал, Байгал нуурыг аршалан хамгаалгада нүлөөлхэ жаса энэ форумые хүтэлбэрилэбэ.

Пленарна зүблөөнэй үедэ Гүрэнэй Дүүмын депутат Михаил Слипенчук үгэ хэлэжэ, РФ-гэй Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ С.Е. Нарышкинһаа амаршалга дамжуулжа, форумой хүдэлмэридэ ехэ амжалта хүсэбэ. Японой делегациин зүгһөө Парламентын зүбшэлэгшэдэй палатын депутат Хаку Синкун амаршалжа, "тэмэндэ Япон ошоһон Россиин

Президент В.В.Путинай ерэнэнэй удаа манай гүрэнүүдэй хоорондохи ажалай харилсаан үргэдөө, аша үрэтэй хөөрөлдөөнүүд делегацинуудай дунда үнгэрэгдэжэ эхилээ" гэжэ тэмдэглээ. Сибириин федеральна округто РФ-гэй Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийн зүгһөө ахамад федеральна инспектор Александр Ключихин, РФ-гэй Толгойлогшо - Правительствын Түрүүлэгшэ Вячеслав Наговицынай зүгһөө Александр Чепик амаршалга хүргэһэн байна.

"О перспективах развития торгово-экономических отношений Японии и Сибири на примере Байкальского региона" гэнэн темээр элидхэлтэй Японой Парламентын зүбшэлэгшэдэй палатын депутат Одзичи Мотоюки, Байгал хамгаалгыг хуулига ёһоор ябуулха асуудалнуудтай элидхэлнүүдтэй Гүрэнэй Дүүмын Аюулгүйн байдал хамгаалгын, мүнгэ зөөри үбэртэлэгшэдтэй тэмсэхэ комитедэй зүгһөө Денис Вороненков, Россиин байгаалин нөөсын министрэй орлогшо Михаил Федоров гэгшэд танилсуулба.

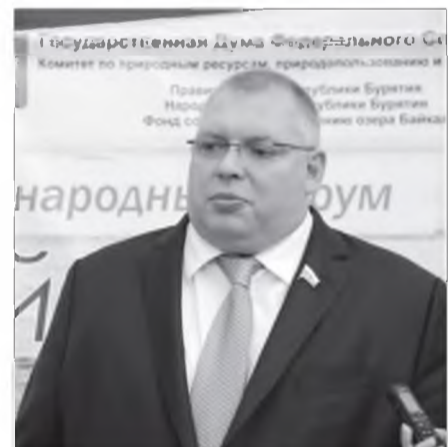
Үдын хоолой һүүлдэ болоһон "дүхэриг шэрээгэй" хөөрөлдөөнүүдтэ модераторнууд Михаил Слипенчук, Игорь Меламед, Эрхүүгэй областиин байгаалин нөөсөөр министр Олег Кравчук, мүн тийхэдэ Забайкалийн хизаарай байгаалин нөөсөөр министр Александр Новосельцев хабаадаба.

"МҮНӨӨДЭР, АВГУСТЫН 22-ТО, БАЙГАЛАЙ ЦБК-ГАЙ ХААГДАБАЛ, ЖАРГАЛТАЙ БАЙХАБ"

гэнэн харюу Михаил Слипенчук минни һураһан иимэ үдхатай асуудалда ("Пленарна зүблөөнэй үедэ мүнөөдэр Байгалай целлюлозно-саарһа үйлэдбэрилгын комбинат хаагдаха гэжэ хэлэһэн байнат, энэ үнэн гү?") харюу-

сахадаа, ЦБК-гай ажалынь тогтоохо, болуулха гэжэ найдуулаа. Тийхэдэнь журналистнууд абаһаар лэ "тус комбинатай коллектив саашадаа ажалар хангагдаха гү, манай РФ-гэй ЖКХ-гай түлбэринүүд хубилха гү, ямар үрэ дүнгүүд, тобшололнууд тус форумой түрүүшын үдэр хэгдээб", бусад асуудалнуудыг олоор табяа.

"Агууехэ Ломоносовой "Росси хадаа Сибириин аша тухаар хүсэтэй болохо" гэжэ хэлэһэниинь тон зүб. Нёдондо эндэ үнгэрһэн түрүүшын "Байкальский диалог" форумой үедэ Байгалыг хамгаалгын экологиин асуудалнуудыг зүбшөө һэмди, харин мүнөө РФ-гэй Правительствата, Гүрэнэй Дүүмын Федеральна Суглаанда, регионуудта бээлүүлхэ тодорхой дуралдалнуудыг оруулаабди. Тийхэдэ Японой Парламентын депутатуудтай "ногоон экономико" Байгалай региондо байгуулха, худалдаа наймаа үргэдхэхэ, элшэ хүсэ гамтайгаар хэрэглэдэг тэдэнэй технологи, баян дүршэл хэрэглэхэ гэнэн уг зорилгонууд табигдаа. Хилын хажуудахи (Хитад, Монгол гүрэнүүд) Байгалай регионой хүгжэлтыг һайжаруулха, Байгалай онсо, баян байгаалитай газар дээрэхи регионой уһанай түлбэри доошолуулха талаар асуудал гаранхай. Хүйтэн уларилтай, холоһоо нүүрһэ асаруулдаг республикамнай элшэ хүсэни системэ, хилын хажуудахи гүрэнүүдэй харилсаата ажалай арга боломжонуудыг дүүрэнээр хэрэглэжэ шадаагүйһөө түлбэринүүднэй дээшлэнэ. Үгөөдэр Гремьячинскда үнэ сэн, тарифуудыг гүрэнэй талаһаа гуримшуулха, Байгалай регионой экономико "Байгалай факторай" муу нүлөө доошолуулха, Байгалай региондо промышленна, инновационно болон элшэ хүсэ гамналыг политика һайжаруулха, тус регионуудай хүгжэлтыг холын хараатайгаар бээлүүлхэ түсэблэлгыг (стратегическое планирование) гу-

Радна-Нина БАЗАРОВАЙ фото

римшуулха, Байгалай регионуудай субъектнуудэй Японой, КНР-эй, Монголой предпряти, эмхинүүдтэй гадаадын талаар харилсаа ажалыг хүгжөөжэ темэнүүдээр "дүхэриг шэрээгэй" хөөрөлдөөнүүд болохо. Байгалай регионой экономика хүгжэлтыг хангаха, мүн Байгал нуурай дэргэдэхи экосистемэ аршалан хамгаалха, ерээдүйн үетэндэ үлөөхэ зорилготойгоор энэ зүблөөнэй дүнгөөр бодото дуралдалнууд харьяата эмхинүүдтэ оробо, тийн энэ форумой дүнгөөр эдэ регионуудта ажалладаг предпрятинуудай хүдэлхэ харилсаата ажалай Зүбшөөрэл (Соглашение о сотрудничестве в социально-экономическом развитии со всеми крупными вертикально-интегрированными структурами, предприятия которых работают в данных регионах) хэгдэхэ" гэнэн тобшололнуудыг Михаил Слипенчук брифинг дээрэ хэлэн байна. Японой делегациин гешүүд, Парламентын депутатууд Буряад ороной, Улаан-Үдэ хотын гоё газарнуудтай танилсаа, Ивалгын дасан, алдар суута Байгал хараа, Гремьячинскда үргэлжэлһэн форумдо хабаадаа.

Бэлигма ОРБОДОВА.

Улаан-Үдын захиргаанда

БАЙРЫН ГЭРНҮҮДЫЕ ОЛООР БАРИХЫН ТУЛА ЭЛШЭ ХҮСЭНЭЙ ОБЪЕКТНҮҮД ШЭНЭЛЭГДЭНЭ

Наяхана Улаан-Үдэ хотын мэр Александр Голков зайн галаар хангалгын объектүүдээр ябахдаа, "Улаан-Үдэ Энерго" ОАО-гой генеральна директор Александр Тюрюхановта жэлдээ 380 мянган дүрбэлжэн метр талмайда гэр байра баридаг болохын тула хэды шэнээн электрын элшэ хүсэнэй хэрэгтэйе тоолон гаргах, хаана зайн гал дуталданаб гэхэ мэтые элирүүлхэ даабари үгөө. "Энэ талаар ажлаа түргэдүүлхэ түсэбтэйбди, тиимэһээ таанадташые хэхэ ажал дүүрэн болохо", - гэжэ мэр тэмдэглээ.

Тэрэшлэн Борсоевой гудамжаар оршодог "Горсад" подстанци болон РП-5 (элшэ хүсэ тараадаг пункт) энэ жэлдэ нэльбэн шэнэлэгдэжэ, мүнөө хотын түбые зайн галай хэрэгтэй хэмжээгээрнэ дүүрэн хангаха хүсэтэй болонхой. Даб дээрээ 4 мегаватт даахаар бэлэн, харин саашадаа 10 мегаватт дамжуулха аргатай.

Подстанциин заһабарилгада 60 миллион шахуу мүнгэн гаргашалагдаа, РП-5 11 миллион түхэригэй хэмжээндэ шэнэлэгдээ.

"Хотын доодохи хубиин гэрнүүдые задалжа, тэдэнэй нуури дээрэ шэнэнүүдые бодхоохо гэхэдэ, зайн

галай хүсэн дуталдадаг байгаа. Харин энэ подстанциин ашаар ажалнай одоол урагшатайгаар ябаха, - гэжэ Александр Голков хэлээ. - Элшэ хүсөөр хангалгые найдамтай болгохо талаар хүдэлмэри үргэлжэлһөөр: хотын хүгжэлтэ энээнһээл дулдыдана хая юм".

Тиин мүнөө 18-дахи кварталда "Со-сновая" подстанциие, Түмэр харгын вокзалай болон "Водоканал" эмхиин хажуудахи трансформаторна станцинуудые заһабарилгада бэлдэлгын ажал ябуулагдана. Тэндэ баһал зайн гал дуталдадаг болонхой. Тиигэжэ Улаан-Үдые хангадаг 9 гол подстанци шата шатаар шэнэлэгдэхэ ёһотой.

Шийдхэгдээгүй асуудалнууд баһал бии. Жэшэнь, кабельна утаһануудай 70 процентнь хуушаранхай. Гадна үмсын модон гэрнүүдтэ зайн гал дамжуулдаг юрын утаһануудые тусхай бүрээһэтэй гэхэ юм гү, али гадартай SiF утаһануудаар нэлгэхэ шухала. Энэнь зайн гал хулуун хэрэглэлгэһээ һабагшатай гарзануудай хэмжээ доошолуулха юм. Жэшэнь, юрын утаһануудтай газарта 40-50 процентын гарза үзэгдэдэг һаа, SiF утаһануудые тодхоодо, тэрэнь 12 процент болотор доошолһон байна.

Александр Тюрюхановай онсолһоор, эдэл гарзануудһаа боложо,

"Улаан-Үдэ хот" гэлэн хотын тойрогой Мэдээсэлгын политикын талаар управлениин фото-ураг.

тарифууд ургадаг. Гадна "Улаан-Үдэ Энерго" ОАО-гой болон хэрэглэгшэдэй хоорондо орожо, хоолойгоо тэжээдэг багахан компанинууд зайн галай үнэ сэнгэй дээшлэлэгдэ баһал нүлөөлдэг юм.

"Тарифуудай ургалтые тогтоолго - манай гол зорилго. Зайн гал

үнэтэй болоходоо, хүн зондошые, үйлэдбэринүүдтэшые, бүхыдөө хотын хүгжэлтэдэ һаад үшаруулдаг. Тиимэһээ энээн тухай һайса бодожо үзөөд, зүб шийдхэбэри абаха хэрэгтэй", - гэжэ Александр Голков хэлээ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Курска байлдаанай Илалтын 70 жэлэй ойдо

"ШАНГА ХҮСЭЛ ЗОРИГТОЙ, ЭБТЭЙ ЭЕТЭЙ БАЙҺАНДАА ДАЙГАА ДАРААБДИ!"

Эсэгэ ороноо хамгалгын Агууехэ дайнай гол тулалдаанай нэгэн болохо Курска байлдаанда эрэлхэг зоригтойгоор хабаадаһан дайнай болон ажалай ветерануудай олонийтын суглаан РБ-гэй Үндэһэн номой сангай конференцзал соо ехэ зохидоор эмхидхэгдэжэ, Курска байлдаанай 70 жэлэй ойдо зорюулагдаһан байна. Энэ баярта ушараар уулзалгада хабаадажа байһан зоной анхаралда хуушан кинохроникын (кинофильмын) кадрууд дурадхагдажа, 50 үдэр, һунигүй Курск шадар үргэлжэлһэн хүрөөтэй, хатуу, шэрүүн дайлагдаанда 2 миллион хүн, 4 мянган танк, 6 мянган самолет хабаадаа, суута полководецууд, генералнууд К.К. Рокоссовский, Н.В. Ватутин, И.С. Конев гэгшэд совет сэрэгшэдые ударидаа гэжэ харабабди, ветерануудай зүрхэ сэдхэлые фильмын үзэгдэлнүүд хүдэлгэбэ.

Дайнай олон ондоо фронтнуудта дайсадтаяа тулалдаһан ветерануудые Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын социальна хүгжэлтын талаар орлогшо Владимир Матханов хани халуунаар амаршалхадаа, "хоёр жэл болоод, Агууехэ Илалтынгаа 70 жэлые үргэнөөр таанартаяа тэмдэглэхэ зорилготойбди, тиин энэ һайхан ушараар РБ-гэй "Дурасхаалай номой" 10-дахи боти хэблэн гаргахамнай, ветерануудай респу-

бликанска Совет залуушуултай, хүүгэдтэй ехэ хүдэлмэри ябуулна, Эхэ орондоо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ талаар һонин үдэшэ, уулзалгануудые үнгэргэнэ гэжэ тэмдэглэбэ. Үнэхөөрөө, тоогүй олон залуу зоной, Россиин армиин сэрэгшэдэй, оюутдай, хүүгэдэй эндэ ерэнхэй байхыень хаража баясаабди. Владимир Матханов, ветерануудай республиканска Советэй түрүүлэгшэ Ревомир Гармаев гэгшэд дайнай ветерануудта баглаа сээсүүдые, баярай бэшгүүдые болон томо томо бэлэгүүдые халуун алыга ташалган доро барюулһан байна.

Сибириин федеральна округто РФ-гэй Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийн нэрэһээ Ольга Сойжинова тэдэниие амаршалжа, "бидэндэ Илалта болон амгалан байдал асарһан Курска байлдаанай эрэлхэг сэрэгшэдэй аша габьяае булта мартаха ёһогүйбди" гэжэ онсолбо. Улаан-Үдэ хотын захиргаанай хүтэлбэрилэгшын орлогшо Игорь Зураев үнэн зүрхэнэйнгөө амаршалга хүргэжэ, фашис сэрэгшэдэй "гол яһыень" бутта сохилһон Курска байлдаан хадаа дайнай хүдэлөөе манай сэрэгшэдэй аша тухада хубилгаһан гүн удхатай шата боложо, Агууехэ Илалтые дүтэлүүлээ. Улаан-Үдэдэ энэ тулалдаанай 29 ветеран (хамта дээрээ республика соо Курска байлдаанай 43 хабаадагшад тоологдоно) ажаһууна" гэжэ хэлээд, Улаан-Үдын мэриин, ветерануудай городской Советэй зүгһөө ветерануудта

бэлэгүүдые дамжуулаа.

"Тэбхэр 70 жэлэй саана Курска байлдаан гал дүлөөр соробхилоо хэн. Тиигэжэл агууехэ түүхын удхатай энэ байлдаан хадаа Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ даие үндэһөөрнэ хубилгажа, немец-фашис сэрэгшэдые һамна, бутта сохилгын эхин шата болоо бэлэй. Эгээл минии түрэхэн үдэр - июлиин 5-да энэ хатуу, гайтай хүрөөтэй байлдаан эхилээ хэн. Дайсадай түсэбүүдые таһан манай командирнууд, сэрэгшэд ехэ техникэтэй, буутай шуутай фашистнуудые диилэжэ шадаһан байна. Олон зомнай ами наһанһаа хахасаа, иимэл ехэ үнэ сэнгээр Агууехэ Илалтые шэрээлсээбди. Мүнөө зүүдэндэ дайшалхы нүхэдөө, дайнай үзэгдэлнүүдые харадагби... Мүнөө би 92 наһатайб, үшөө жагсаалдаа зандааб", - гэжэ Брянскийн, Түбэй, Белорусска фронтнуудта дайлагдаһан, Улаан Одоной, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай 1-дэхи шатын орденото, "Эрэлхэг зоригтой түлөө", "Дайшалхы габьяагай түлөө" медальнуудтай ветеран-майор Иван Пилипенко огсом дорюунаар хөөрөбэ.

Степной болон Баруун -Урдахи фронтнуудай байлдаануудта хабаадагша, 1-дэхи, 2-дохи шатын Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай орденото ветеран-капитан Доржи Бутуханов, Степнойн, 2-дохи Украинска болон Воронежско фронтнуудта дайлагдаһан, 1-дэхи шатын Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай орденото ветеран-сэрэгшэ Дмитрий Бобровский гэгшэд дайшалхы

Эрэлхэг зоригтой ветеранууд

В.Матханов амаршална

замаа дурдаһанай удаа "үргэн ехэ оройнонгоо шанга хүсэл зоригтой, шадалтай, тон эбтэй эетэй байһандаа, эрэлхэгээр тэмсэһэндээ хүлээгдэһэн илалта асараабди" гэжэ тэдэнэр онсолон тэмдэглэбэ. Залуушуулай зүгһөө гвардеец-танкист, танкова сэрэгтэй албанай лейтенант Руслан Бифитулин ветерануудые

амаршалба, харин БГУ-гай оюутан Дарья Ласточкина "Запас прочности" гэлэн өөрынгөө зохёһон шулэг Агууехэ Илалта асарагшадта зорюулба. Энэ дурасхаалай, юбилейнэ уулзалгын түгэсхэлдэ дайнай ветерануудта амтан эдээн, унданай дээжэтэй стол дэлгээгдээ.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

"САЙН БАЙНА, НУРГУУЛИ!"

Сентябриин 1 – Эрдэм мэдэсын үдэр

УЛААН-ҮДЭ хотодо иимэ нэрэтэй туһаламжын хэмжээн хэдэн жэлэй туршда үнгэргэгдэдэг юм. Тиин нуралсалай шэнэ жэлдэ дашарамдуулагдан, августын 27-до хотын Хүүгэдэй болон эдиршүүлэй уран бэлигэй ордон соо олон хүүгэдтэй болон хүшэр байдалда ороһон гэр бүлэнүүдэй 60 үхибүүдтэ 1000 түхэригэй сертификадууд барюулагдаа.

Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай хүтэлбэрилэгшын 1-дэхи орлогшо Зандра Сангадиев болон Улаан-Үдэ хотын Депутадудай зүблэлэй хүүгэдэй эрхэнүүдэй талаар бүрин этигэмжэтэ Индира Шагдаровагай туһалагша Ирина Тупик хүүгэдые болон гэртэхииниен амаршалаа.

"Бидэ түрүүшынхией иимэ бэлэгтэ хүртэбэбди. Баяр баясхалангаа мэдүүлнэб, - гэж дүрбэн хүүгэдэй эжы Екатерина Ильинична Ремизова хэлээ. - Хоёр үхибүүднэ нургуулида хурадаг. Тэдэниие нуралсалай шэнэ жэлдэ бэлдэхэдэ, нилээд ехэ мүнгэн хэрэгтэй. Мүнөө ехэ басагандамни 1000 түхэригэй сертификат үгэбэ. Энээндэнь ехэ баярлаабди".

"Сайн байна, нургуули!" гэнэн хэмжээн жэл бүхэндэ 5000 шахуу хүүгэдтэ туһалдаг юм. Энэ хэмжээндэ Улаан-Үдэ хотын Депутадудай зүблэлэй

аппарат, Улаан-Үдын Хиналтын-тоололгын палата, хотын Захиргаанай байгуулганууд, гадна предпрятинуудай, эмхи зургаануудай болон эмхинүүдэй хүдэлмэрилэгшэд хабаададаг.

"Тус хэмжээн сентябриин эсэс болотор үргэлжэлжэ. Тиимэһээ үхибүүдтэ туһалхаяа ханаһан хүн бүхэн хабаадаха аргатай. Гансашье мүнгөөр бэшэ, нургуулиин хэрэгсэлнүүдээр, номуудаар, нургуулиин болон спортивна хубсаһаар туһалхада болохо", - гэжэ Улаан-Үдэ хотын Социальна политикин талаар хорооной түрүүлэгшын орлогшо Татьяна Трофимова хэлээ.

Хүшэр байдалда ороһон 2000 гэр бүлэ Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг. Тэдэ ажаһуугшад социальна талаар хамгалгын зургаануудта бүридхэлдэ абтажа, гүрэнэй дэмжэлгэдэ хүртэдэг. Зүгөөр "Сайн байна, нургуули!" гэнэн хэмжээн бюджетдэ гадуур сугларһан мүнгөөр туһалдаг. Тиин хотын район бүхэндэ хүүгэдые дэмжэлгын жасанууд хүдэлдэг. Хэрбээ туһаламжын хэрэгтэй хаа, районийнгоо захиргаанда, хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлэй хэрэгүүдэй талаар комиссида гү, али хурадаг нургуулидаа хандажа болохо.

Дэжигт МАРХАДАЕВА.
Артем ФЕДОТОВОЙ фото-зураг.

2013 он – Аяншалгын болон хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэл

Марта ЗОРИКТУЕВА: "АЛДАР СУУТА МАСТЕР КШИШТОФ ЗАНУССИТАЙ ХҮДЭЛХЭ ЗОЛ МАНДА ТУДАА..."

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театрай артистнууд хаяхан аяар холын Польшоһоо зохёохы гастрольһоо ехэ амжалтаттай бусажа ерээ.

Манай ниислэл хотын "Байкал" гэнэн нэрэтэй аэропорт дээрэ түрэл театрайнгаа артистнуудые хани халуунаар угтажа, тэдэнэй холын харгыда эсээгүй, тон баяртай шарайнуудые хаража, сэдхэл дүүрэн гэртээ ерэһыень тухайлбабди. Манай зохёохы коллективтэ ехэ анхаралтайгаар хандаһан, дэмжэһэн, бэлиг талаангаараа хубаалдаһан бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ режиссер Кшиштоф Зануссин аяар холоһоо дамжуулан хайхан хүсэлнүүдынь, ханаан бодолын артистнуудаймнай сэдхэл зүрхэндэ шэнгэнхэй, нюур шарайдань холоһоо гэрэлтэн байгаа бэлэй.

Россиин арадай артистка Марта Зориктуевада хандахаданай, "үргэн далай мэтэ олон һонинтойбди, аяар холын Польшодо ажаллаһанаа һанан һанан, зүрхэ сэдхэлнэй баяраар халин байна. Зохёохы ёһоор тэндэ хүдэлһэндөө шэг шараймнайшье бури зохиод, бүри хайхан болоод байна бшуу. Бидэ тэндэ хоёр долоон хоног ехэ сүлөөгүй ажаллаабди: үглөөгүүрын, үдын хойно, үдэшлэн репетицинуудээ хээбди. Тиигээд лэ амаралтын үдэшэ А. Камюгай "Недоразумение" гэнэн зүжэгэймнай премьерэ болоо. Бидэнэй зүрхэ сэдхэл хүдэлөө, булта ехэ ханаата болообди, юуб гэжэдэ, манай шэнэ зүжэгэймнай Польшын харагшад харахаа, сэгнэхэ ерээ, ямар, юун тухай зүжэг бэ гэжэ мэдэхээ, буряад артистнуудтай, тэдэнэй бэлиг талаантай, арга шадабаритай танилсахаа ханаа, һонирхоо бшуу. Бидэ булта оролдожо, образуудтаа орожо наадаабди, тиихэдэ түрэл буряад театраа, мүн Буряадаа түлөөлжэ

байһанаа мэдэрэбди. Тиигэжэ үндэр хэмжээндэ премьерээ харуулжа, тон ехэ харюусалгатай уялгаяа һайн дүүргэбди. Хариин гүрэнэй харагшад зүжэгэймнай халуун альга ташалгаар үдэшбэ, Польшын газар дээрэ болоһон премьерэдэмнай хайхан үгэнүүдээр элитэ мастерай зүрхэ хайлуулжа шадаа ха юм. "Таанар минии гэр бүлэ гэшэт" гэжэ хахасаха үедөө Польшын бэлигтэй найруулагша хэлээ һэн. Тиимэһээ бидэнэр зохёохы хүдэлмэридөө тон жаргалтай зон болообди. Энэ бүгэдые эльгэ зүрхөөрөө мэдэрхэ хэрэгтэй даа."

Үнгэрһэн хаһа соо польско режиссер хоёр часай туршда үргэлжэлһэн зүжэг табяа, тиихэ үедөө манай артистнуудта зохёохы ажалай сүлөөтэ байдал тогтоогоо, суута мастер тэдэнэй үйлэ ябадалнуудай гол шэглэлнүүдынь заһажа,

заажа байгаа. "Энэнь бидэндэ ехэтэ һайшаагдаа. Тэрэнэй нэгэ үгэ хэлэхэхээ гэхээр зүрхэ сэдхэлшни нээгдэжэ, зохёохы ажалай хаһа булагтал бурьялан гарахадал болоно. Анхандаа иигэжэ тон гүнзэгыгөөр образдоо орон хүдэлөөгүй мэтээр ханагдана. Бэлиг талаантай элитэ мастерай зүрхэ хайлуулжа, шанга хүсэһэй элшэ дамжуулагдахадал гэхэ юм. Элитэ режиссертой ажабайдалдаа, ажалдаа ушарха хайхан хуби заяатай байбабди" гэнэн хөөрөөгөө үргэлжэлүүлһэн Марта Зориктуева алдар суута режиссерой хүдэлмэридэ үндэр сэгнэлтэ үгэбэ.

Польшын харагшад түрэл театраймнай шэнэ зүжэгые һайнаар угтан абаа. һонин удхатай, шэнэ онол аргуудуудар найруулан табигдаһан А. Камюгай "Недоразумение" гэнэн шэнэ зүжэг 2013 оной августын 9-дэ, 10-да, 11-дэ Буряад драмын академическэ театр соо харуулагдахан гэжэ уншагшадтаа, Буряад оронойнгоо харагшадта дуулганабди. Түрэл театраа булта гэр бүлөөрөө дэмжэжэ, шэнэ премьерэдэ ерэхыетнай урия!

Лариса ЛЫГДЕНОВАГАЙ
статья
Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.

ЯХАД КИНО- ФЕСТИВАЛЬДА СОЛБОН

ЛЫГДЕНОВ ИЛАБА

ҺАЯХАН Яхадай анха түрүүшын кинофестиваль түгэсэбэ. Үнгэрһэн 4 үдэр соо дэлхэйн 12 гүрэнэй 70 кинофильм уласхоорондын журиин анхаралда харуулагдаа. "Золотые снежные огни" гэнэн гол шанда кинорежиссер Солбон Лыгденов "Булаг" гэнэн буряад кинофильмынгээ түлөө хүртэбэ. "Булаг" хатабал, ажабайдал хосорно, угаа мартаһан хүн өөдэлхэгүй" гэнэн гол удха харуулан фильмын герой архида ороно, нефрит шулуу олохо ханаатай шахардуу, хүндэ байдалай тэмсэлдэ, гэмтэ ябадалда хабаадана.

Журиин түрүүлэгшэ – Россиин мэдээжэ кинодраматург, уран зурааша, актер Александр Адабашьян энэ шангыень барюулаа. "Дээдэ хэмжээндэ эмхидхэгдэһэн энэ кинофестиваль намайе гайхуулба", - гэжэ Солбон Лыгденов хөөрэнэ. «Буряад үнэн» Хэблэлэй байшанда энэ баярта ушарар пресс-конференци августын 28-да Солбон Лыгденов үнгэргөө. Энэ һонин уулзалга тухай удаадахи дугаартаа хөөрэхэбди.

"ХАРАНХЫГАЙ ТЕАТР"

ЭРДЭНИ ЖАЛЦАНОВ НЭЭХЭНЬ

"РОССИИН соёл" гэнэн программые бэлүүлэн, Россиин Соёлой министрствын, Искусство болон арадай уран бэлиг гүрэнэй талаһаа дэм-

Соёлой һонин

жэхэ департамент (Москва), "ЖАССО-ТУР" гэнэн аяншалгын компаниин туһаламжаар "Харанхыгай театр" "Үлгэр" гэнэн Буряадай хүүхэлдэйн театр нээхэ түсэбтэй.

Үргэн тала дайдаар, Забайкалийн газар дээрэ анхан ажаһууһан хүүннү, тюркнудай, монголнуудай нүүдэл ажабайдалтай танилсахаа "харанхыгай театр" соо ороһон харагшад үнгэрһэн сагые зүрхэ сэдхэлдээ һэргээхэ, морин хуурай аялга шагнан, байгаалитай нэгэ бүхэли, дүтэ байһанаа мэдэрхэ болоно.

Зүжэгэй һүүлдэ өөрынгөө хабаадалгатай видео-диск харагшад бэлэг болгон абаха аргатай байха байна. Энэ проектые бэлигтэй режиссер, Бүхэроссиин "Алтан баг" шанда хоёр дахин хүртэһэн Эрдэни Жалцанов бэлүүлэнэ.

ЭДИР

ЗУРААШАДАЙ

АМЖАЛТА

АВГУСТЫН 17-һоо 24 хүрэтэр Владимир-Суздалин газар дээрэ эмхидхэгдэһэн 12-дохи Эдир уран зураашадай уласхоорондын пленэртэ (250 үхибүүд хабаадаа) Р. Мэрдыеевэй нэрэмжэтэ Уран зурагай нургуулиин хүүгэд амжалтатай хабаадажа, лауреадуудай нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэбэ.

13-тай Наталья Павлова (багшань А.А. Ульяновская), 2-дохи шатын дипломдо, мүн иимэ наһанай Софья Бубеева (багшань М.М. Федотова) 3-дахы шатын дипломдо хүртөө.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной августын 26-30

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

26.08 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)

РБ-гэй хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха тухай

27.08 10.00 каб.231

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэйн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.С.Скоцырская)

РБ-гэй хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха тухай

26.08 14.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Агналга болон агнуурийн нөөсөнүүдые хамгаалга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

27.08 10.00 каб.119

"Карели Республикын Хуули гаргалгын Суглаанай Россиин Федерациин хүдөө ажахын министр Н.В.Федоровто зүгы үсхэбэрлгын дүримүүдые тогтодог хуули ёһоной актнуудые хубилгаха асуудалаар хандалга тухай" Карели Республикын Хуули гаргалгын Суглаанай тогтоол тухай

28.08 10.00 каб.119

"Россиин Федерациин хуралсал тухай" федеральна хуулийн абтаһан ушарһаа Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха болон Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актнуудые (хуули ёһоной актнуудай зарим дүримүүдые) хүсэээ буураһанда тоолохо тухай" федеральна хуулийн абтаһан ушарһаа Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха тухай

29.08 10.00 каб.119

"Газар тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай

30.08 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ олон зоной хабаадалгатай хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэлгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

27.08 14.00 каб.208

"Россиин Федерацида хуралсал тухай" федеральна хуулийн абтаһан ушарһаа Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

29.08 14.00 каб.208

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Россиин Федерациин Үндэһэн хуулийн абтаһаар 20 жэлдэ зорюулагдан, республикын юрэнхы хуралсалай эмхинүүдтэ үнгэргэгдэхэ Бүхэроссиин нээмэл хэшээлдэ материалнуудые бэлдэлгэ

26.08 14.30 каб.218

1. "Россиин Федерацида гүрэнэй пенсионно хангалга тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" федеральна хуулийн түлэбэе Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулха талаар Эрхүү можын Хуули гаргалгын Суглаанай үүсхэл тухай

2. Карели Республикын Хуули гаргалгын Суглаанай Россиин Федерациин Ажалай болон социальна хамгаалгын министр М.А.Топилинда пенсионно байгуулгын хубилган шэнэдхэлгын асуудалаар хандалга тухай

27.08 14.00, 14.30 каб.218

Эсгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудые гэр байраар хангалгын асуудалаар Россиин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэ Д.А.Медведевтэ, Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ С.Е.Нарышкинда Орловско можын Арадай депутатуудай зүблэлэй хандалга тухай

28.08 10.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалийн нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхые хамгаалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

"2011-2015 онуудта Буряад Республикын социальна-экономическа хүгжэлтын программа тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

27.08 14.00 каб.203

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог олон квартиратай гэрнүүд соо хамтын зөөрийн капитална заһабари үнгэргэлгые эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

28.08 10.00 каб.203

"Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

29.08 14.00 каб.203

II. РЕСПУБЛИКАНСКА ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД

хуралсалай халбариин хүдэлмэрилэгшэдэй августын конференцидэ Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хабаадалга

29.08 14.00 Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй театр

Положение о проведении конкурса

"БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮ ХҮНҮҮД" – "ЛУЧШИЕ ЛЮДИ БУРЯТИИ"

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Организатор конкурса Издательский дом «Буряад үнэн».

2. Цели конкурса:

А) выявление и поощрение жителей, а также выходцев из Республики Бурятия, проживающих на территории других субъектов Российской Федерации и в иностранных государствах, внесших существенный вклад в развитие региона, общества, получивших широкое публичное признание, добившихся больших успехов в различных сферах деятельности человека, внесших неоспоримый вклад в повышение значимости нравственных и моральных ценностей в обществе;

Б) сохранение и развитие бурятского языка и литературы;

В) побуждение к творческой деятельности широкого круга читателей;

Г) пропаганда нравственных, патриотических и семейных ценностей.

3. Для целей настоящего Положения используются следующие понятия:

- Участник конкурса - человек, номинирующийся на победу в одной из номинаций конкурса, о котором написана творческая работа и подана в оргкомитет.

- Автор - лицо, непосредственно написавшее творческую работу об участнике конкурса.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ КОНКУРСА

1. Для проведения конкурса создается жюри, состоящее из редакторов и журналистов изданий Издательского дома «Буряад үнэн», и оргкомитет, состоящий из сотрудников Издательского дома «Буряад үнэн».

2. Конкурс проводится по пяти номинациям:

«Баатар мэргэн» - мужчина, добившийся заметных успехов в своем роде деятельности, внесший заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

«Гуа сэсэн хатан» - женщина, добившаяся заметных успехов в своем роде деятельности, внесшая заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.

«Сагаан үбгэн» - мужчина старше 50 лет, имеющий большой авторитет в обществе, заслуживший всеобщее признание как общественный деятель, внесший большой вклад в улучшение благополучия родного народа, повышения значимости общечеловеческих ценностей.

«Аласай холбоон» - уроженцы Республики Бурятия, проживающие за пределами ее территории, внесшие заметный вклад в поднятие престижа Республики Бурятия на внутригосударственной и международной арене.

«Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон хоёр» - мужчина и женщина,

находящиеся в браке и являющиеся образцами семейного благополучия, взаимной поддержки и воспитания детей.

3. Конкурс проводится в 2 тура:

I тур – с апреля по июнь

II тур – с июля по сентябрь.

По итогам каждого тура определяются победители в каждой номинации.

4. Победители награждаются дипломами и памятными призами.

5. Авторы лучших творческих работ также награждаются дипломами и призами. Их творческие работы публикуются в сборнике «Лучшие люди Бурятии».

6. Церемония награждения победителей конкурса будет проведена в декабре 2013 года.

III. ПОРЯДОК УЧАСТИЯ В КОНКУРСЕ

1. Выдвижение участников конкурса производится всеми желающими, владеющими бурятским языком.

2. Для участия в конкурсе необходимо направить в адрес оргкомитета:

А) заявку на участие, где указываются фамилия, имя, отчество участника конкурса и автора творческой работы, место работы, учебы участника и автора, контактная информация (номера телефонов, адрес электронной почты);

Б) творческую работу об участнике конкурса, рассказывающую непо-

средственно об участнике и о его достижении (-ях), благодаря которому (-ым) он может быть признан победителем конкурса;

В) фотографию участника конкурса размером не менее 6х9, либо в электронном варианте в формате JPEG.

IV. ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РАБОТ

1. Тексты работ выполняются на бурятском или русском языках и направляются в электронном варианте в формате Документ Word (doc) в адрес редакции газеты «Буряад үнэн».

2. Требования к оформлению работы: объем не более двух машинописных листов, шрифт 14 пт.

3. Обязательно предоставление фотографии участника конкурса.

V. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОБЕДИТЕЛЕЙ И ПОДВЕДЕНИЕ ИТОГОВ КОНКУРСА

1. Подведение итогов конкурса и определение победителей производится жюри.

2. Критериями при определении победителей выступают:

А) значимость и уникальность достижений участника, публичное признание среди окружающих.

Б) творческий, оригинальный подход к выполнению работы об участнике конкурса, уровень мастерства владения языком.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

ИВАЛГЫН ДАСАН РУУ ХАРГЫ ШЭНЭЛЭГДЭБЭ

Ивалгын аймагай түб тосхонхоо Буряадай гол дасан хүрэтэр 9 километр хэмжээнэй харгы нэлбэн шэнэлэгдээд, ашаглалгада тушаагдаба. Энэ баяр ёһололдо Буряадай Толгойлогшо Вячеслав НАГОВИЦЫН хабаадаа.

Хэлсэһэн болзорһоо нара урид «Транспорт барилгын компани» харгы гүйсэд шэнэлжэ шадаа. Тиихэдээ шэнэ оньһон арга хэрэглэһэн байна. Тус аргаар Буряадта федеральна хэмжээнэй үшөө хоёр харгы баригдаатай гээд, «Бурятрегионавтодорой» дарга Виктор Замкин тэмдэглэбэ. Тэрэнэй мэдүүлһээр, сааша-

даа энэ харгы гэрэлтүүлхэн зайн гал залгагдаха юм. Буряадай Толгойлогшо ивалгаархиние амарша-

лаад, үнинэй хүлээгдэһэн заһабариин хүдэлмэри эсэстээ хүрэбэ, тиигэжэ Байгал далай Буряадай гол дасан

хоёр холбогдобо гээшэ гээд, ханаһанаараа хубаалдаба. Нютагай захиргаан, Ивалгын ажаһуугшад мүн лэ бая-

раа мэдүүлбэ. **Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.** Авторай фото-зураг дээрэ: харгы нээлгын баяр ёһолол.

Выборы - 2013

8 сентября

Делай правильный выбор!

ДОНДОКОВ
Түмэн
Цырендашиевич

Инженер-энергетик

Кандидат в депутаты Народного Хурала по одномандатному избирательному округу №17

ХУРАЛ ДОЛЖЕН БЫТЬ НАРОДНЫМ!

Владимир Иванович МАРКОВ, округ №26
Полковник юстиции, юрист,
член Общественной палаты РБ
Выдвинут партией «Защитники Отечества»

На посту председателя Комитета по государственному устройству, местному самоуправлению, законодательству, законности и правопорядку Народного Хурала РБ первого созыва В.И.Марков принимал активное участие в выработке и принятии государственной программы борьбы с преступностью, в создании правового фундамента современного парламента республики. Из 130 законов, принятых Народным Хуралом РБ, комитет, возглавляемый В.И.Марковым, разработал 70.

Работая руководителем адвокатского кабинета Адвокатской палаты РБ, защищал людей от произвола и беззакония правоохранительных и судебных органов, государственных и муниципальных органов, добился в большинстве случаев восстановления нарушенных прав.

С 2011г. является заместителем председателя Совета БРО ВООВ «Боевое братство», а это: военно-патриотическое воспитание молодежи, защита прав и интересов военнослужащих, ветеранов, организация деятельности бурятского поискового отряда «Рысь». Член Общественной палаты РБ.

Марков Владимир Иванович:

«Я считаю, что в сложнейшей обстановке, в которой находится республика, нельзя быть безразличным к ее судьбе. К власти должны прийти честные профессионалы-законодатели, способные оперативно и правильно решать наиболее важные вопросы. От эффективности власти и принимаемых ей в законодательном органе республики законов зависит судьба России, Бурятии, каждого ее жителя».

СТЕПАН ВЛАДИМИРОВИЧ КАЛМЫКОВ, ОКРУГ №20
Дорогие друзья!

В Народный Хурал Республики Бурятия я иду для того, чтобы помогать и решать вместе с вами самые насущные общественные проблемы. Я благодарен вам за то доверие, которое Вы оказывали мне ранее, и теперь, думаю, что мой опыт работы депутатом очень пригодится в настоящее время.

Двадцать лет я всеми силами старался, чтобы люди реально ощутили результаты депутатской работы. Построено здание школы №44 с спортзалами и спортплощадкой, произведен ремонт школ №33, №2, №16, Дом культуры в поселке Вагжанова, проведено освещение дороги от Стеклозавода до Вагжанова, проведено благоустройство территорий и другое. Теперь при формировании бюджета появилась специальная строка на исполнение наказов городских депутатов Народного Хурала.

Сейчас очень важно, чтобы Бурятский госуниверситет получил новый импульс развития. Будет развиваться университет – обязательно будут решаться социальные проблемы региона. Университет и сегодня помогает, и в дальнейшем будет делать это для районов города, республики, округов. Мы будем оказывать мощную поддержку учреждениям образования, здравоохранения, спорта. В нашем коллективе родилась целая программа развития территории округа.

Важно выбрать тех людей, которые имеют активную гражданскую позицию, кто не на словах, а на деле работает над тем, чтобы решались жизненно важные проблемы людей.

ВАЛЕРИЙ АРХИНЧЕЕВ, ОКРУГ №17

Уважаемые друзья, уважаемые горожане и жители республики!

Живя в непростых условиях, мы своим трудом и своими усилиями стараемся делать жизнь лучше. Поэтому важно, чтобы среди людей, принимающих законы, были представлены все слои населения, и в первую очередь независимые самостоятельные депутаты, хорошо представляющие заботы и чаяния народа. Например, как и у всех нас, значительная доля нашего семейного бюджета уходит на услуги ЖКХ. Поэтому важно обеспечить **прозрачность и обоснованность услуг ЖКХ**. Я обещаю приложить максимальные усилия для решения этой проблемы. Также с детства в семье мне привили, **что чистота и порядок – основа всего**. Поэтому хочу – **сделать город и округ уютным и комфортным для проживания: построить хорошие дороги и тротуары в городе, навести чистоту и порядок, обеспечить в округе безопасность через взаимодействие с управляющими компаниями и участковыми и администрацией города. Что бы изменить нашу жизнь к лучшему, на мой взгляд, надо начинать с образования детей, надо вырастить их умными, креативными, и тогда вместе с нашими детьми мы осуществим свои мечты**. И, конечно, каждые выборы – это шанс изменить жизнь. Так давайте, изменим её вместе.

С уважением, ваш Валерий АРХИНЧЕЕВ, независимый кандидат, самовыдвиженец по 17 округу.

АНДРЕЙ ТИМОФЕЕВ, ОКРУГ № 19

Молодежь является самой уязвимой категорией населения, со своими проблемами и задачами, решение которых должно осуществляться в органах государственной власти непосредственно ей самой. На сегодняшний день среди депутатов Народного Хурала нет ни одного человека, которого можно отнести к таковому. Именно этот факт заставил меня выдвинуть свою кандидатуру в депутаты Народного Хурала Республики Бурятия для защиты интересов населения, у которого существует целый ряд неразрешенных проблем.

Округ № 19 – округ, в котором я живу с рождения, окончил 37-ю школу, продолжаю жить и не собираюсь уезжать. Мне хорошо знакомы практически все проблемы наших микрорайонов, которые во многом совпадают, т.к. лично касаются меня, как и всех жителей нашего округа.

В связи с этим, стратегически оценивая перспективы развития округа, понимая серьезность и ответственность, которая возлагается на депутата, я осознанно иду на выборы. Убежден, что совместными усилиями, опираясь на Вашу поддержку и инициативу, при конструктивном взаимодействии с органами власти мы в силах решать насущные проблемы.

Понимая, что в Народном Хурале будет учитываться не одно мое мнение, а мнения 66 депутатов, я готов конструктивно сотрудничать со всеми позитивно настроенными силами, и обсуждать нормотворческие вопросы с учетом пожеланий своих избирателей.

Верьте тем, кого знаете, с кем знакомы, кто родился, вырос, учился, работал рядом с вами. Только такие люди понимают, как сделать жизнь людей лучше.

МИХАИЛ ДЕНИСОВИЧ ГЕРГЕНОВ, 24-дэхи тойрог

Хүндэтэ һунгагшад! Хүндэтэ нютагаархид!

Энээнһээ урид намда этигэһэн һунгагшадта баярые хүргэнэб. Мүнөө би дахин нэгэ һууритай 24-дэхи һунгуулиин тойрогһоо Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатта кандидат болобоб.

Минии һанамжаар, хүн зониие нэгэдүүлжэ, өөһэдынгөө эрхэ хамгаалжа һургаха гээшэ депутатай гол зорилго болоно. Депутат бүхэн гэр байрын, хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй, һургуулинуудай, эмшэлэлгын эмхи зургаануудай, амаралгын болон спортоор бээ һорилгын асуудалнуудта, мүн тиихэдэ һаһатай хүнүүдтэ, ветерануудта болон залуушуулда онсо анхарал хандуулжа ёһотой. Депутат байхадаа, энэ дүримые би жэншэдгүй сахихаяа оролдооб. Бидэ һургуулинуудта, хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ, элүүрые хамгаалгын эмхинүүдтэ туһалаабди, суг хамта хүүгэдэй болон спортын талмайнуудые баряабди, бог шорой хаяһан газарнуудые сэбэрлээбди, харгинуудые заһаабди, холын микрорайонуудта уһа зөөгөөбди, ветерануудаа болон бэлигтэй һурагшадтаа хүндэлөөбди. Тиигэжэ суг хамта ехэ ажал хээбди, үшөөшье хээбди.

Тойрогойнгоо шиидхэгдээгүй асуудалнуудые һайн мэдэнэб. Тэдэниие яагаад шиидхэхэб гэжэ ойлгоноб. Зоной ажабайдал һайжаруулха хүсэл зориг, дүй дүршэл, мэдэс намда бии. Һунгалтада хабаадахадаа, та бүгэдэни дэмжэлгэдэ үнэн зүрхэнһөө этигэнэб.

8 сентября – Выборы депутатов Народного Хурала Республики Бурятия пятого созыва

Политическое резюме от первого лица БРО политической партии «КОММУНИСТЫ РОССИИ»

Владимир ХОНИХОЕВ

Первый секретарь
политической партии
«КОММУНИСТЫ РОССИИ».
Не путать с КПРФ.
Выбор за вами,
Выбор сделаете сами
Наш номер № 12,
КОММУНИСТЫ РОССИИ

Я всегда обладал острым чувством справедливости. Наверное, это от советского детдомовского воспитания. Нас учили, что государство должно заботиться о нас, а мы должны заботиться о государстве. Это и сказало в истории новейшей России.

ПЕРВЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ ШАГИ

С 80-х годов стало возникать понимание, что что-то «прогнило» и пора кардинально менять систему. В конце 80-х это ощущение стало настолько сильным, что в 1987 году я написал свой Проект Устава КПСС, где помимо прочего было прописано только 2-х суровое пребывание на должности Генерального Секретаря. (Сравните с 22-летним пребыванием г-на Зюганова на этой должности, которое во многом и порождает кризис внутри левого движения). Этот проект я отправил в ЦК КПСС, наверное, в архивах этот материал все еще есть. Одновременно с этим я написал статью в журнал «Огонёк», в которой прогнозировал развал СССР при упорствовании КПСС во взятом курсе. В статье указал, что первыми уйдут в самостоятельное плавание страны Прибалтики, Молдавия. Сейчас, оглядываясь назад, я уверен, что даже после 1991 года ещё была возможность мягкого (как в Китае) перехода на рыночные рельсы. Но коммунисты под руководством Зюганова не смогли воспользоваться моментом, они выбрали радикальное противостояние молодой демократии.

ПЕРВЫЙ КОНФЛИКТ С СИСТЕМОЙ

С 1985 года я служил в Польше командиром рембата. Мой батальон всегда был на хорошем счету у командования дивизии и группы войск. В 1989 году проходили первые альтернативные выборы в Верховный Совет СССР. По закону баллотироваться мог любой, но традиционно туда выдвигались только Командующий группы войск или член Военного Совета. И когда в нашей дивизии вдруг самовыдвинулся один активный замполит батальона, были применены все средства, чтобы не допустить его на выборы. В конце-концов его даже раньше срока откомандировали на службу в «Союз».

Помню, что мой внутренний «датчик справедливости» тогда напрягся, и я спросил начальника Политотдела Дивизии, почему замполиту помешали пойти на выборы? Получил пространный ответ под общим смыслом, что «он не был этого достоин». Вот тогда мне стало интересно, а кто считается достойным? С отличным послушным списком, одним из лучших батальонов в группе войск, я полагал, что очень даже

достойн. И в 1989 году я выставил свою кандидатуру в Верховный Совет Белоруссии. И мне тут же популярно показали, что у системы свои взгляды на «достоинства» и я в них не вписываюсь. Демократия заканчивалась на этапе выдвижения, с этого момента, применяя все возможные и невозможные средства, меня снимали с дистанции. Сняли. Однако офицеры дивизии выбрали меня делегатом на партконференцию в Группу Войск, которая должна была выдвинуть делегатов на XXVIII партийный съезд КПСС (последний). Более того офицеры всей Группы Войск уже были настроены избрать меня делегатом. Но происходит удивительное: партийная конференция должна была состояться в середине мая, а 2 мая, в праздничный выходной, Командующий Северной Группой Войск генерал полковник Кофтунов выходит на службу и подписывает приказ о замене меня в Союз.

Спасибо офицерам штаба Группы Войск, они сделали всё, чтобы я заменился комфортно – на свою малую родину, в Бурятию.

КЯХТА: ВЫХОД ИЗ ПАРТИИ И ПЕРВОЕ БАНКРОТСТВО

Заявление о добровольном выходе из рядов КПСС я написал в 1990 году, за год до ГКЧП, будучи тогда командиром отдельной части в городе Кяхте. Тогда выход из партии считался практически демаршем. Но я это делал спокойно, из внутреннего побуждения, и без всякого пиара. В заявлении написал то, что чувствовал: «эта политика партии ведет СССР не туда».

Из рядов армии уволился в 1991 году. Чем только не занимался! Теплица, мебельный цех, пошив на дому детской одежды. Потом, как многие, ушёл в торговлю. И опять меня удивили действия властей. Глава района, Нечаев А.Г. открыто на совещании сказал: «Эти отставные военные захватят (выкупят) всю Кяхту, необходимо их распотопать». Что и сделали районные фискальные структуры. Это было мое первое, но не последнее банкротство под давлением системы.

УЛАН-УДЭ: СОЗДАНИЕ ФОНДА ПОДДЕРЖКИ КРЕСТЬЯН И НОВАЯ БИТВА С СИСТЕМОЙ

В Улан-Удэ я приехал с одной новой «Волгой», с неё и начал бизнес в Улан-Удэ. Открыл цех мясных полуфабрикатов. Мы стали первыми в этой области в Сибирском регионе, и вошли в первую пятерку по России. В тот же период я разрабатываю идею о создании аграрного фонда для поддержки крестьян. Позже разработанный с моей помощью проект сельского инвестиционного фонда «Агроинвест» будет одобрен и воплощен Народным Хуралом, и станет на тот момент опорой для всего сельского хозяйства Бурятии. Стоит отметить, что наш проект агрофонда был претворен в жизнь задолго до федерального лизингового фонда, которым руководила печально известная госпожа Скрынник.

В это время я не занимался политикой считая, что основа для новой, справедливой России создана. Но случилось так, что из-за места в Народный Хурал, куда баллотировалась жена моего друга, чемпиона Европы по вольной борьбе О.А.Алексеева, мне снова пришлось столкнуться с системой. Дело в том, что по тому же округу баллотировался руководитель СЭС Болошинов, и он направил своих «нукеров» на меня и на сестру Олега Алексеева. Опять взвыл мой внутренний датчик справедливости, я закурил удила и целый год судился с таким монстром как СЭС. За это время моё производство на арендованных площадях обанкротилось.

АНТИКРИЗИСНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ И ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВА

После банкротства пришлось уехать в Иркутск, в Бурятии не давали житья коррумпированные чиновники. В Иркутске занимался антикризисными мерами на предприятиях. ООО «Робин-Бобин», ООО «Дали», Кафе на вокзале Иркутск-сортировочный. Каждая

из этих фирм за 4-6 месяцев моего управления увеличивала объем выпуска продукции вдвое. Когда вернулся в Улан-Удэ, разработал и организовал систему производства и сбыта кулинарных изделий в розничные точки. На сегодня мною разработано более 50 наименований мясных полуфабрикатов и кулинарных изделий. Имею патент на новый вид продукции ПИБА. Сейчас зарабатываю за счет консалтинговых мероприятий. Активов нет.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ

Наверное, ни один человек с обостренным чувством справедливости, не может оставаться вне политики в нашей стране. Так или иначе, я тяготел к политической деятельности все эти годы. В 1998 году был начальником штаба во время предвыборной компании в Президенты РБ Генерального директора ОАО «Амта» Пронина. В декабре 2011 года приложил свои усилия, чтобы создать единый Call-центр от оппозиции: КПРФ, Справедливая Россия, Яблоко. В марте 2012 года был членом Территориальной Избирательной Комиссии со стороны Прохорова в сельском районе. Благодаря этому понял, что основная приписка голосов происходит не в УИК, а в ТИК.

МЫ НЕ РАБЫ!!!

Если посмотреть с позиции пирамиды Маслоу, то мы с вами уже удовлетворили физиологические потребности (голод, жажда, половое влечение и др.) Г-н Путин использовал нашу потребность в безопасности (вторая ступень пирамиды) и выиграл выборы с большим отрывом. Нужно отдать должное, он удовлетворил нашу потребность в безопасности. За этим следуют потребности в любви, дружбе и взаимопонимании, которые, я надеюсь, есть в вашей жизни.

И теперь пора идти дальше. Мы хотим ощущать свою принадлежность к обществу, мы чувствуем потребность в уважении! Это уже не кусок хлеба и японский

подержанный автомобиль – это уже более высокие потребности. Именно по этим причинам вышли москвичи на площади Болотную и Сахарова. Но власти уже не хотят дать нам возможности удовлетворить эти потребности. Им нужны немые, тупые рабы, которых накормили досыта и дали побрякушки в виде авто. Мы НЕ РАБЫ!! Дайте нам возможность участвовать в общественном движении, участвовать в управлении обществом, дайте нам возможность достигать карьерного роста! Не надо считать нас быдлом, которое ничего не понимает. Как Сердюков мог ничего не знать о том, что его любовница воровала деньги для его же зятя? Правительство настолько не уважает нас, что даже не пытается придумать историю правдоподобнее. Мы заслуживаем новую власть, которая уважает свой народ и себя, которая знает, что государство должно заботиться о своих гражданах, тогда граждане позаботятся о государстве.

На том стою!

1. Я очень остро чувствую несправедливость. И предчувствую развитие событий.

2. Уверен, что сейчас надо в полной мере использовать протестное движение. Сегодня мы находимся на переломном моменте, если не сможем заставить Власти уважать нас сейчас, не поднимемся уже никогда.

3. Я верю, что деньги – не главное в жизни. Ходорковский и Навальный тому примеры. Для меня есть понятие «за державу обидно!», есть понятие чести и офицерской и человеческой!

4. Я считаю необходимым остановить воровство чиновников и олигархов!

5. Я хочу, чтобы Россия была свободной, гражданской, демократической, миротворческой страной.

6. Я верю в нас с вами!

Честь имею.
Ваш Владимир ХОНИХОЕВ.
Публикуется согласно жеребьевке на бесплатной основе.

ИРИНЧЕЙ МАТХАНОВ: «Сегодня Бурятии нужен подвиг, и мы его совершим»»

О лозунге «Бурятия превыше всего», патриотизме, жульничестве и путях развития республики — наш сегодняшний разговор с депутатом Госдумы, лидером «Справедливой России» в Бурятии Иринчеем Матхановым.

— Иринчей Эдуардович, ваше недавнее заявление о том, что «Бурятия превыше всего» всколыхнуло всю республику. Некоторые усматривают в нем националистический подтекст. Скажите, вы действительно националист?

— Где прошло детство, там и начинается Родина. И только глупый человек может усмотреть что-то дурное в любви к своему Отечеству. Я за развитие Бурятии, за то, чтобы большинство наших жителей стали жить лучше. Посмотрите: сегодня на Бурятии без

— Да, я патриот. Мне близки слова патриарха Алексия II на эту тему. Он говорил, что человек без патриотизма, по сути, не имеет своей страны, он бездомный. Но чувство патриотизма не нужно смешивать с чувством враждебности к другим народам. Патриотизм в этом смысле созвучен и православию, и буддизму, и всем другим позитивным религиозным и философским представлениям человечества.

Настоящая любовь к родной земле должна быть созидательной. Не нужно смотреть и зави-

**Новая власть
станет подконтрольной
обществу. Каждый чиновник будет
держат ответ перед
жителями
Бурятии**

построим красивый капитализм и заживем, как в Америке. Однако не получилось, как в Америке. Потому что не учли территориальные особенности.

Так и в Бурятии. Нам не нужно изобретать велосипед, а следует сосредоточиться на наиболее эффективном использовании конкурентных преимуществ республики.

— Что это за преимущества?

— Это отдельная тема для большого разговора. Сегодня приведу только один пример. Вот говорят, туризм нужно развивать. Это хорошо, конечно, но в чем «изюминка»? Байкал? Но он и в Иркутской области Байкал. Конкурировать с Иркутском и говорить, что наш Байкал лучше? Не слишком убедительно. Но если мы начнем развивать не просто туризм, а медицинский туризм, это направление станет самым перспективным брендом республики. То есть мы объединим природно-климатические ресурсы — целебные термальные источники, горы, воздух, лес,

Байкал и бесценное наследие предков — атлас тибетской медицины.

Если грамотно подойти к вопросу, Бурятия уже через несколько лет может стать одним из крупнейших мировых медицинских центров, связующим звеном между традиционной европейской и традиционной восточной медициной. Люди будут не в Корею ехать лечиться, и не в Германию, а к нам, в Бурятию.

— Иринчей Эдуардович, вы часто говорите, что для реализации многих проектов в республике необходима «перезагрузка власти». Что это значит?

— Для всего дальнейшего развития страны и нашей республики нужна эта перезагрузка

ка. Перегрузка власти — это конец эпохи жуликов и воров, всей оголтелой коррупции, это достойные пенсии и зарплаты, это человеческие, а не грабительские тарифы ЖКХ, это места в детских садах и компенсации мамам, которые предпочитают воспитывать детей дома самостоятельно.

12 лет нас кормили обещаниями, продолжают кормить и сегодня. Хватит! Нам нужна эта перезагрузка, чтобы идти дальше, чтобы каждый чиновник знал, что он работает потому, что гражданине его назначили, но в любой момент могут снять — если он начнет «зарываться» и работать не для людей, а на свой карман.

Все мы устали от власти чинов. В газете «Ведомости», №144 от 12 августа этого года, был опубликован июльский опрос «Левада-центра», данные которого говорят о том, что наше общество требует, чтобы власть была подконтрольной, чтобы чиновники зависели от простых людей, а не наоборот. Сегодня только 5% россиян считают, что чиновники подконтрольны обществу. Эту ситуацию срочно нужно менять. Иначе мы потеряем и республику, и страну. И мы эту ситуацию сегодня исправляем, совершаем свой подвиг.

Публикуется согласно жеребьевке на бесплатной основе.

Сегодня на Бурятии зарабатывают соседи — Иркутск, Чита, Красноярск. Нам продают тепло и свет по безумно высоким тарифам. Нам даже яйца везут из Иркутска — что, в Бурятии куры несутся не умеют?

стыда и стеснения зарабатывают соседи — Иркутск, Чита, Красноярск. Нам продают тепло и свет по безумно высоким тарифам. Нам даже яйца везут из Иркутска — что, в Бурятии куры несутся не умеют? Мы обязаны создать в республике такие условия, при которых наши местные жители получили бы возможность здесь зарабатывать, здесь платить налоги, здесь тратить свои деньги.

У нашей республики, как и у любого другого региона России — свой путь развития, отличный от той же Иркутской области. Если бы я родился и жил в Чите, например, я бы сказал, что для меня Чита, Забайкалье превыше всего. Бурятия — моя гордость. Разве это плохо? А все фашистские домыслы, которые некоторые пытаются разглядеть в моих словах — это очередное жульничество с целью прикрытия своего воровства.

— Иными словами, вы — патриот?

довать, как хорошо живут соседи — надо заниматься созиданием на своей родной земле. Только тогда к нам станут относиться с уважением, и только в этом случае мы действительно станем жить лучше. Мы все помним имена Александра Матросова, Николая Гастелло и других героев, патриотов, совершивших подвиг. Сегодня нам тоже нужно совершить подвиг, чтобы республика встала с колен и начала процветать.

— Вы говорите об особенном пути развития Бурятии. Поделитесь, что это за путь?

— В каждом регионе существуют свои особенности, и если их не учитывать, а пытаться скопировать чей-то опыт, пусть даже очень хороший, к добру это не приведет. Вспомните, как в конце 1980-х — начале 1990-х многие в России думали, что стоит только дать свободу — политическую, экономическую, нравственную, и все сразу станет у нас хорошо, мы

Перезагрузка власти — это конец эпохи жуликов и воров, всей оголтелой коррупции, это достойные пенсии и зарплаты, это человеческие, а не грабительские тарифы ЖКХ, это места в детских садах и компенсации мамам, которые предпочитают воспитывать детей дома самостоятельно.

СПРАВЕДЛИВАЯ РОССИЯ №14

ПЕРЕЗАГРУЗИ ВЛАСТЬ — ЖИВИ ДОСТОЙНО

Иринчей МАТХАНОВ

8 СЕНТЯБРЯ · НАРОДНЫЙ ХУРАЛ · ВЫБОРЫ

Понедельник, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «ВЫБОРЫ - 2013»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)

КУЛЬТУРА

08.00 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.45 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.40 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

23.15 Д/С «ОНА НАПИСАЛА СЕБЕ РОЛЬ... ВИКТОРИЯ ТОКАРЕВА»
23.55 «ТЕМ ВРЕМЕНЕМ»
01.05 Х/Ф «ВСЕМ - СПАСИБО!»

ТНТ

07.00 М/Ф «СТАНЬ ПЕРВЫМ»
07.30 ЧЕРЕПАШКИ- НИНДЗЯ (6+). ПОГОДА
07.55 Х/Ф «ПОДМЕННАЯ КОРОЛЕВА»
09.00 «ДОМ-2. LIVE» (16+)

ТИВИКОМ

06.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
07.00, 10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+)

17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.40, 17.20 М/Ф
13.05 «КТО ТАКАЯ САМАНТА?» (16+)

СТС

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА» (6+)

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/Ф «ФИЛЬМ «СОБАКА НА СЕНЕ». НЕ СОВЕТСКАЯ ИСТОРИЯ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)

Вторник, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «ТАЙЗАН»
10.20 «УЛГУР»

12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.40 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

01.00 Х/Ф «СИНЕМА»
02.10 ТРИО ЖАКА ЛУСЬЕ
03.50 Д/Ф «СТЕНДАЛЬ»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 ЧЕРЕПАШКИ- НИНДЗЯ (6+). ПОГОДА
07.55, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)

15.40 Х/Ф «БЕЗЫМЯННАЯ ЗВЕЗДА»
17.05 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
17.30 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА» (6+)

11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/Ф «ВТОРОЙ ТАЙНЫЙ ФРОНТ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)

Среда, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 «1000 МЕЛОЧЕЙ»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»

01.10 Д/Ф «КАК СТИВ ДЖОБС ИЗМЕНИЛ МИР». «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
02.05 Х/Ф «ВОЛК»
04.30 Т/С «ФОРС-МАЖОРЫ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.40 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.40 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 ЧЕРЕПАШКИ- НИНДЗЯ (6+). ПОГОДА
07.55, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

РОНИКА ПОЛОНСКАЯ - ПОСЛЕДНЯЯ ЛЮБОВЬ МАЯКОВСКОГО»
01.00 Х/Ф «ПОЗДНЯЯ ВСТРЕЧА»
02.20 КОНЦЕРТ РОССИЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ОРКЕСТРА

НТВ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 ЧЕРЕПАШКИ- НИНДЗЯ (6+). ПОГОДА
07.55, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+)

АРАДАЙНГАА АМАН ЗОХЁОЛОЙ АБДАРЫЕ УУДАЛАЯ!

**Иггэжэ гаршаглаад, үргэн олон уншагшадай ухаан бо-
идолой гүнзэгы оёрто хадагалаатай байһан хуушанай
сэсэн, мэргэн аман зохёолые нашань гаргажа, мүнөө
сагай залуу үетэндэ дамжуулха үе ерэнээр үнинэй гээшэ.**

Минии түрэнэн Баруун Бургал-
тай нютагни анха саһаа жэнхэни
буряад байһандаа эжы абанар,
эгшэ ахайнарай нургаал, за-
абаряар минии үетэн нүхэдни
боргожоһон юм. Бишье тэдэнһээ
дутахагүйн тулада оролдоо бээб
даа. Арадайнгаа аман зохёолой
удха шанарые, сэсэн мэргэн
байһые үндэр наһатай болотороо
жэшээлжэ, ажаглажа ябахадани,
өөртэмни туданан лэ байдаг юм.

Айлай юһэн үхибүүдэй нэ-
гэн байһандаа, олон хүнүүдһээ
иимэ үгэнүүдэй хэлэгдэһые
мартадаггүйб.

Таанар нэгэ айлай үхибүүд
аад, яагаашье ондоонууд гэ-
шэбта? "Айлай ганса хүбүүн аха
дүүнэрые элдэблэхэ дуратай бай-
даг. Иггэжэл "абдарай" оёорһоо
бултайдаг байнал даа.

**Уһан эрьёын дураар
урдадаг,
Уймар мэхын дураар
хубилдаг,
Эдэ мэргэн үгэнүүдтэ
таарадаг
Олон нүхэдөө танидагби.**

**Үнэн сэхэ намһаа
харамнаад,
Нүгөөдэ мэхэшин үгэдэ
орошодог.
Ойн модод утатай,
богонитой.
Олон зон найтай, муутай.
Хуушанай үгэдэ
худал үгы.
Худагай уһанда
загаһан үгы.**

Эдэ үгэнүүдые хэншье худал
гэхгүйл.

**"А" үзэг эрдэмэй дээжэ,
Аяга сай эдээнэй дээжэ.
Эдээр бэээ шэмэнхаар,
Эрдэмээр бэээ шэмэ!
Эрдэм ехэтэ номгон,
Эд ехэтэ дошхон.
Эрдэм ехэтэ нургаалда
садахагүй,
Эд ехэтэ зөөриде
садахагүй!**

Эдэ үнэн үгэнүүдые залуу
үетэнһөө байтагай наһатай зар-
им нүхэдни дурсахаа болишон-
хойл даа. Минии түрэнэн баруун
Бургалтайда Хайдабай Ринчин,
Балшанай Гарма, Дамбын Ду-

гар болон бусад таабайнарай
аман зохёолой гол удхые үгэ,
зугаа соогоо холижо хөөрэхэдэнь,
үнэншэмэ гоё, найханшье байдаг
һэн даа. Тэдэнһээ гадна Дондогой
Сэбэг, Гармын Долгор, Шойдоной
Дудари - эдэ хүгшэдэй эжытэймни
хамтаржа хөөрэлдэхэдэнь, шаг-
нажа һонирхдог бэлэйб. Заха,
хизааргүй хэлсэжэ, хүхилдэжэ
һуудаг һэн даа. Мүнөө һанахадам,
яагаашье эбтэй, бэе бээдээ ша-
далаараа туһалалсажа ябадаг
байһан юм даа. Тэрэ үедэ сагыше
хүндэ байгаал даа.

**Ямаатай хонид тогтосогүй,
Ямбатай һамган**

**Булихай булшангаараа
гараха,
Нюусань нургаараа
гараха.**

**Шадалгүй хүн
шабгансын барлаг,
Шадалтай хүн шанартай
домог.**

Буряад арадайнгаа гайхамша-
та үе сагые, аман зохёолой сэсэн
мэргэниие урдаа хараха буряад
хэллэлэймнай ажалшад, сурбал-
жалагшад, түрэл арадай гүн соо
ябахадана, хүнэй һанал бодолые
мэргэнээр тааха аргатай байдаг
гээшэл.

Аман зохёолой гүнзэгы абда-
рай удха шанарые дууряжа гэхэ
гү, али амталжа, иимэ зохёолнууд
ухаандам ородог юм даа.

**Түрэл арадайнгаа
мянган жэлдэ сахихан
Түүхэ домогые шудалха
шинии зорилго.**

**Түрэнэн эжынгээ алтан
буряад хэлые
Түби дэлхэйдэ
алдаршуулхаа оролдо!**

**Хэлэһэн, хэлэндээ
хододоо
Хэтэдээ үнэн яба.
Хэрэгтэй һайниие**

**Хэшээжэ, шэлэжэ аба!
Элитэ хүнүүдһээ жэшээ
олонһоо
абажы,**

**Эрдэмэй замда бэээ
зорюула!
Эльгэ нимгэн гүнзэгы
бодолоор**

**Эжы, абынгаа ашые
харюула!
Сэсэн нүхэдһөө нургаал
хадуюжа,**

**Сэдьхэлэй оёорто бүхөөр
хадагала!
Сэсэн бодолто үүдыш
татабал,**

**Сээртэй үгышни саража
мордохы,**

**Мундуу тэнэг богоһышни
алхабал,**

**Мухар бодолоор
мүшхэжэ зобоохо.
Архи уужа һогтоһондоо,
Айлаа бү баһа.**

**Шулуун зүрхэтэй
болоһондоо,
Шуһагүй эдлэхэгүйш
наһа.**

**Адаг залхуу мартааб гэхэ,
Архинша зайгуул
балгаабы гэхэ.**

**Уншадаггүй залхуугай
Ухаан балар.
Урйалгүй һогтуугай
Зугаа хажар.**

**Хүниие хэлэхэдээ,
Хүдэр яһан үргэд,
Өөрыень хэлэхэдэ,
Үндэг дараһан бүргэд.**

**Цыбикжап НАЙДАНОВ.
Захамин, Михайловка.**

Тоонто нютагай татаса

ДУУЛИМХАН ДУНГЫН ДУУША ХҮНҮҮД

**Хүгтэй Хангайн хормой дэ-
Хэрэ хүгжэн ургана Алтай
нютаг. Хүгжэм дуугаа ханхи-
нуулагша хүндэтэ хүүнүүдээ
магтан дурдая.**

**Алтай Дунгын гол нуурта
Адуу малнууд жаргалтай,
Арад бидэ бултанда
Артель байдал жаргалтай,** -
гээд Бадмаев Мүнхэжэб «Баян тал-
лын аялгаар» дуугаа эздэлүүлгэшэ
һэн. Энэ дуунай авторынь манай
эгээл түрүүшын багша Дашима
Очиртаровна Батуева болоно.

Энэл нютагаа суурхуулһан
эжэнрүүдээ һаная. Манай нюта-
гаархид «Гурбан матрешконууд»
гэшэ бэлэй: Дашима Очиртаровна
Батуева, Бадмасу Очировна Цыби-
кова, Анна Гуржаповна Жапова.
Буряад арадайнгаа дуунуудые
Баруун Европоор гүйсэдхэн юм.

Арбан классай нургуулида
сугтаа үзэн Аюшеев Владимир
Доржиевич нүхэрөө наһаарааш
мартагшагүйб. Хүдөө ажахын
институдай агрофак дүүргээд,
агрономоор ажаллаһан, Хяагтын
аймагай «Ленинэй туг» газетэдэ
корреспондентээр хүдэлөө һэн.
Залуу наһанһаан заяагаараа ду-
уша, өөрөө дуу, хүгжэм бэшгэшэ
байгаа.

Хүдэри-Сомоной арбан жэлэй
буряад нургуулида үзэжэ байха
үедэмнай Индин «Бродяга», «Го-
сподин 420» кино харажархыһаар,
Радж Капуртай аб адляар дууладаг
һэн. Бан-Булаг нютагай Банеев
Гоша гэжэ нүхэрөө Жорж Капур
гэгшэ байгаабди.

Владимир Аюшеев гэр бүлөөрөө
Хэжэнгын аймагай Загаһата гэжэ
тосхондо һуухадаа, хүгжэм дуунай
багшаар ажаллаа. Тэрэ нютагай
багшанар нургуулида музей со-
огоо нэрын мүнхэлөө гэгшэ.

Минии зүрхэ сээжэ соо гурбан
лэ дууниинь мартагдагшагүй.
Нэгэдэһинь:

**Баатарлиг наһандаа
Бардамхан ябаһандаа
Дохиноб шамдаа, гансал
шамдаа.**

**Халуун дураая, хуби заяагаа
Бэлэглэш намдаа, гансал
намдаа, инагни.**

**Эдирхэн залуудаа
Эрэлхэг ябаһандаа
Дохиноб шамдаа, гансал
шамдаа.**

**Халуун дураая, хуби заяагаа
Бэлэглэш намдаа, гансал
намдаа, инагни.**

**Наһамнайш үнгэрнэ,
Бөемнайш хүгшэрнэ,
Хүгшэрһэн шамдаа, гансал
шамдаа дурлаалби.**

**Халуун дураая, хуби заяагаа
Бэлэглэш намдаа, гансал
намдаа, инагни.**

Хоёрдохинь - «Алтан намар»,
гурбадахи дууниинь гунитгай,
инаг гансадал зорюулаһан.

Цыренжапов Жадамба ба-
авайгаа мартагшагүйб. Хадам
эжыгээрээ би хүргэниинь хүм.
Сугтаа үхэр мал харюулагша-
ар ажаллаһан зомди. Дуу нам-
даа үргэлжэ дуулагдаг һэн. Жа-
дамба баавайн үри хүүгэдэнь
үндэһөөрөө дуушад.

Цыремпил Жадамбаевич, Зоя
Жадамбаевна гэгшэд Алтайнгаа
арад зондо ехэ хүндэтэй хүнүүд
байһан. Зоя Жадамбаевнагай
дүүнэр эсэгынгээ шүлһые тодон
абаа гэхэдэ болохо. Виктор Жа-
дамбаевич Цыренжапов алтан гар-
тай, ажалдааш бэрхэ комбайнер
ябаһан. Дүү хүбүүниинь, Валерий
Жадамбаевич, ахаяа һажаажы,
гартаа дүйтэй. Мүнөөшье түрэн
найраар, нүхэдтэйгөөш хүхихэдөө,
дуратай дуулалдадаг. Минии ал-
тан худагы Сымжид Жадамбаевна
Олбороева хаа-яашье һаа, ханхи-
нуулжархидыг дуугаа.

Доржиев Гарма баавайн үри
хүүгэд эжы абаяа һажааһан. Зоя
Гармаевна басаганиинь, Гомбо,
Дамдин хүбүүдынь буряадшье,
монголшье дуу мэдэдэг. Абань
түмэршэ дархан байһан.

Ууша баавайн дууша хүбүүн
улаан Цырен-Доржи урданай олон
дуунуудые сээжээр мэдэдэг. "Ду-
унай энциклопеди" гэгдэһэн энэ
хүн телевиденидэ хаалгаһай гэжэ
һанагшаб.

Алтайн фольклорно "Урйал"
ансамбль олондо мэдээжэ. Бая-
нист, композитор Виктор Батуе-
вич Томитов ударидажа эхилээ.

Алтайн дунда нургуулида олон
жэл соо хүгжэм дуунай багшаар
хүдэлөө.

нурагшадын гэбэл, Бурядай
опера, баледэй театрай артистну-
уд: Занданов Дамба Балданович,
Аранжуров Баяр Владимирович,
Алтайн СДК-да ажалтай Раиса
Дараева, үшөөшье ургажа ябаһан
уран дууша хүбүүд, басагад олон
даа.

Залуу хүбүүдтэ барилдаа заажа
нургадаг багша Сергей Очирович
Цыбиков Бадмасу Очировна эжын-
гээ мүрөөр дуу дууладаг. Эгшэнь,
Августина Очировна, баһал хонгёо
хоолойтой. Фронтвик, манай ху-
рйаха Лумбунов Дашын, Гүрэн ахайн
хүбүүн Саша баһал гоёор дуулагда
һэн. Муухай үбшэн хүниие хайрла-
ха бэшэл даа...

Энээхэн дэлхэй дээрээ эльгэ
зүрхыемнай баясуулаһан эрчим
дууша уладаа ухаан бодолоороо
магтанаб даа. Нарата һайхан ню-
тагаа магтажа дууладаг хүнүүдээ
наһаараа би мартагшагүйб.

Алтайн СДК-гай ажалшад,
хүгжэмшэд, Баинова Жаргалма До-
ржиевна, хатар заагша Цыбикова
Надежда Дамдиновна нютагайнгаа
аба-эжынэрэй үри хүүгэдтэ, аша
зээнэртэ аргагүй ехэ һайн нургаал
хэнэ гээшэл даа.

Шэжэнэй шэмэг, нүдэнэй хужар
болло лэ даа, шөдитэ дуу, хатарайт-
най аялга.

Баһа залуу үетэндэ иочин за-
агша Женя Рампилова СДК-да
хүдэлдэг. Хүгжэм дууны Хүгтэй Хаа-

наа баясуулан эздэлхэнь болтогой!

Минишье эжы Цыбигмит Луб-
сановна үхибүүн наһандамни
намдаа дуунуудые бэлэглэһэн юм.
Эжынгээ нэгэ дуу дурданаб:

**Хадаараа жабарлаа
бэшэхэн аад,
Хазаарайм сахариг
сэнтүүлнэ.**

**Ханилаа намтай бэшэхэн
аад,
Халуухан зүрхым сэнгүүлнэ.**

**Хадын харгыгаар хаялалтай,
Хайсан жороо мори юм даа.
Ханилаад ябахадан
илдамхан,**

Харгы замайм нүхэр юм даа.

Минии түрэнэн дүү басаган
Любовь Цырендоржиевна, түрэнэн
дүү хүбүүнэймни үрөөл нүхэр
Галина Александровна хоёр баһа
«Урйалда» хабаатай.

Могой жэлэй үнгэрхэдэ, Мо-
рин жэлнай ерэхэ. Дууша мал-
шад мориёол унаал һаа, сээжэ
зүрхэнэйнгөө оёорһоо дууга-
л ханхиуулдаг лэ даа. Дууша
хүнүүдтэл дуратайлби даа. Дулаа-
суулаг лэ хододоо буряад зонойн-
гоо сэдьхэл һанаае.

Наян наһаан намнаһан хурйаха,
Томитов Николай Дамдинович, Та
намайгаа хүлисэн баярлуулдагта,
алтан шоройто нютагтаа хариха-
дамни, зэргэлжэ һуугаад, дурат-
тай дуугаа, жаранхан жалгатай
Хүдэрэшье, хүхэрэн харагдаһан
Дунгы тоонтоошье дурдажа дуу-
лахалди даа.

Бүхы Бурядаймнай поэт
Дондог Аюшеевич Улзытуевта
зорюулаһан шүлэгөөрөө энээхэн
бэшгээ түгээхэмни:

**Улзытуев Дондогни!
Үгылнэлби шамайгаа
Үнэн сэдьхэлһэн дурдан,
Үглөөнэй гургалдайдал,
Үрөөл Бурядаал магтааш,
Үнэр хүгжэмөөр дуулан.
Үгэнүүд бүхэнүүдээ
Үнгэтэһэн һолонгоор
Үлзытүүлэн шэмэглээш.**

**Үглөөнэй шүүдэр мэтэ
Үзгүүдээр шүлэгүүдээ
Үлхэн холбожо бэшээш.
Үүрэй Солбондол түрөөш,
Үдэрэй Наран болоош,
Үшөөл бадарха байгааш.
Үгөөлши даа ардагтаа
Үзэмжэ гоё дуугаа -
Үеын саг соо мүнхэлөөш.**

**Үбгэн буурал болонгүй,
Үлгы дэлхэйһэн мордоош.
Үдэшэнь одо мүшэд
Үндэр дээгүүр ялардаг,
Үхэл тухайл һануулдаг.
Үбэл, хабар, намарнууд
Үргэлжэл нэлгэлдэдэг,
Үнгэрдэг даа наһамнай,
Улзытуев Дондогни!
Үргэн Дэлхэйдээ бусыш,
Үдынгөө эрьээр
гэшхэлыш!**

**Үйлэ заяагаараа Ши,
Үри хүүгэдтээ түрыш,
Үбсүү сээжээ дэлгыш!**

**Виталий ЦЫБИКОВ.
Авторай архивһаа фото.**

Нангин дурасхаал

ДОНДОГ УЛЗЫТУЕВ – БУРЯАДАЙ ПУШКИН

Д.Улзытуевай түрэн гэр

Поэдэй музей

Музей-бууса

Эдир уран бэлигтэн

Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэ хууринда агууехэ уран шүлэгшэ Дондог Улзытуевай музей-бууса нээгдэбэ. Үнэхөөрөөшье, тэрэнэй түрэл буряад хэлэн дээрээ бэшэһэн үгэ бүхэниинь өөрын аялгатай түрэн мэтэ. Тэрэ оройдоол 36 наһа наһалаа. Дээрээ ахагүй багшамнай гэжэ тэрэнэй һүүлдэ түрэн уран бэлигтэн Дондог Улзытуевые тоолодог юм.

Дондог Улзытуевай нэрэмжэтэ музей-бууса байгуулха тухай эдэбхи үүсхэл Шэбэртэ хууринда хүдэлжэ эхилһэн «Ая ганга» гэнэн ТОС гаргажа, богонихон хугасаа соо ехэ юмэ хэжэ үрдээ. Шүлэгшын түрэн гэрые заһажа, хажуудань багахан гэр баряад, досоонь музей эмхидхээ. Тэндэ Дондог Улзытуевай, тэрэнэй аха Тогоошын, түрэл саданайн, нүхэдэйн болон уран зохёолшодой элдэб фото-зурагууд табигдаа. Тиэхэдэ номуудайн, мүн уран шүлэгшэ тухай хүн зоной бэшэһэн элдэб тэмдэглэлнүүдэй олон гээшэнь. Тэрэнэй шүлэгшөө бэшэхэдээ, хуудаг столын, столэй гэрэл, лагван гэхэ мэтэ нонин байна. Эдэ хадаа мүнөөдөө нээлтэдэ табигдаһан түрүүшын зүйлнүүд болоно. Саашадаа бүхы юмэн наринаар шэлэгдэжэ, бэлдэгдэжэ, бүри үзэмжэтэй бодомжотойгоор хэгдэнэ аабза.

Тэрэшэлэн буусын хорёо хотон шэнэлэгдээ, зоние суглуулха, иимэ һайндэр эмхидхэхэ һандали тайзантай талмайшье бэлдэгдэһэн байна.

- Дондог аха хүн шанараараа угаа ухаатай, томоотой, ямаршье хүниие хүндэлжэ шададаг байһан юм, - гэжэ республикын Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ Матвей Чойбонов хэлэнэ. - Мүнөө залуу ямаршье зохёолшоһоо «багшашни хэн бэ» гэжэ асуубал, бултадаа «Дондог Улзытуев» гээд харюусадаг. Энэ хадаа тон ехэ сэгнэлтэ гээшэ.

- Дондог Улзытуев хадаа Буряадай Пушкин гээд нэгэ уулзалга дээрэ хэлэгдээ нэн. Энэ зүб. Богони наһа эдлэбэшье, хойноо аргагүй ехэ баялиг орхёо. Би мүнөө Дондогой ажаһууһан гэртэ ороходоо, ябаһан газараарнь гэшхэлхэдэ, магтан дуулаһан хада уулынь харахадаа, агууехэ ямар бэ даа нэгэ шэдитэй уулзажа байһан мэтэ мэдэрэлдэ абтанаб, - гэжэ ВСГАКИ-гай ректор Раиса Пшеничникова бахархана.

Энэ баярта хүндэтэй олон айлшад суглаараа. Ветерануудай советдэй түрүүлэгшэ Ревомир Гармаев, Бэшүүрэй аймагай захиргаанай түлөөлэгшэд, түрэл гарал, нүхэд, Шэбэртэһэ урган гараһан бусад зохёолшодой бүлын гэшүүд ерэгжэ, хүн бүхэн гэхээр үгэ хэлэһэн байна. Нонин гэхэдэ, Улзытуевай энэ бууса руу ороходо, шүлэгшөөр дуугарха, хөөрэлдэхэ дуран юундэшьеб хүрэнэ гэлсэхэ юм.

Шүлэгшын үхибүүд Амарсанаа Баярмаа хоёр уран зурааша Зандан Дугаровай туһаар эсэгынгээ дурасхаал мүнхэлһэн самбар бэлдэжэ, түрэн гэрэйн ханада бүхэлжэ, энэ үдэр нэбэ. «Буряадай агууехэ уран шүлэгшэ Дондог Улзытуев энэ гэртэ түрэгжэ, 1936 онһоо 1972 он хүрэтэр ажаһуугаа» гэжэ самбар дээрэ бэшээтэй.

Дондог Аюшеевич Улзытуевай дурасхаал мүнхэлжэ, энэ ехэ ажал хэрэгые «Ая гангын орон» гэнэн ТОС-ой түрүүлэгшэ, Дондог Улзытуевай Тогоошо ахын басаган Светлана Тогошевна Банзаракцаева зон нүхэдэй, нютагархидайнгаа туһаламжаар эхилжэ, энэ хүрэтэр бүтээгээ гээд онсо тэмдэглэмээр байна.

- Энэ уулзалга гансал Улзытын Дондогто, Тогоошодо зорюулна бэшэбди, харин тэрэниие түрэн эжыдэнь, бүхыдөө бүхы эжынэртэ зорюулнабди. Юуб гэхэдэ, Шэбэртэ нютагнаамнай олохон зохёолшод урган гараһан байна, - гэжэ Шэбэртэ хууринай «Ая гангын орон» ТОС-ой түрүүлэгшэ Светлана Банзаракцаева хэлэнэ нэн.

Юрэнхыдөө, Шэбэртэ нютагы хаража байхада, яһала нэргэжэ, хүгжэжэ байһан байдалтай нютаг гээд адагламаар. Гоё һайхан шэнэ гэрнүүд баригдана, буддын шажанай өөлэдын дуган үдэр бүри хүдэлжэ байна. Зон хони малаа баряад лэ, хүдөөгэй юрын буряад нютагай шэнжэтэй. Гэбэшье Дондог Улзытуевһаа гадна бэлигтэй бэрхэ олохон хүбүүд басагадые түрэгжэ, хүмүүжүүлжэ, хүн болгожо гаргаһан буянтай, хэшэгтэй олоной тоонто байна гэжэ эндэ сугларһан зон сэдхээ ёһотой.

Баир ДАМБАРИНЧИНОВ.
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

Дурасхаалай самбар

С.Т.Банзаракцаева

М.Р.Чойбонов амаршална

Поэдэй хүбүүн Амарсанаа

УЛААН-ҮДЭ ХОТЫН СОВЕТСКЭ РАЙОН ТҮРЭНЭН ҮДЭРӨӨ ТЭМДЭГЛЭБЭ

1938 ондо Улаан-Үдэ хотын гурбан район байгуулагдах түүхтэй. Тэрэ гэхээр 75 жэл гүйсэбэ. Тиин нэн түрүүн Октябрьска, августын 23-да - Советскэ, харин үсэгэлдэр Железнодорожно райондо ойн баярай хэмжээ ябуулганууд үнгэрөө.

Советскэ районой байгуулагдааар 75 жэлэй ойн баяр хоёр үдэрэй үргэлжэдэ тэмдэглэгдээ юм. Түрүүшын үдэр Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театр соо олонийтын баяр ёһололой суглаан эмхидхэгдээ, хоёрдохи үдэртэ районой бүхы талмайнууд дээрэ хайндэрэй хэмжээ ябуулганууд үнгэрөө.

“Шинии хүнүүд, Советскэ район!” гэнэн үдэшэдэ районой түрүү хүнүүд уригдахан байна. Бүхы наһаяа түрэл районойнгоо хүгжэлтэдэ зориулхан ветерануудые, предприятия болон эмхи зургаануудай анханы хүдэлмэрилэгшэдые, мүнөө үедэ ажал хэрэгүүдээрээ урагшань дабшуулжа ябахан зоние Улаан-Үдын мэр Александр Голков, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич, Буряадай Толгойлогшо болон Правительствын зүгһөө соёлой министр Тимур Цыбиков гэгшэд амаршалаа. Тиихэдэ хүршэ Октябрьска болон Железнодорожно районуудай захиргаануудай хүтэлбэрилэгшэд, Ивалгын аймагай толгойлогшо баһал дулаахан үгэнүүдээ зориулаа. Ниислэл хотын болон республикын зурхэн, Улаан-Үдын болон Буряадай нюур гэхээ эхилээд, эгээлэй хайхан үгэнүүд хэлэгдээ.

Үнэхөөрөөшье, Советскэ район онсо хайхан даа. Эндэ нэгэ доро хотымнай гурбан зуун жэлһээ үлүүтэй түүхын гэршэнүүд наринар хамгаалагдадаг, мүн үзэсхэлэн гоё шэнэ байшангууд бодхоогдог. Улаан-Үдын байгуулагдааар 350 жэлэй ойн баярта бэлдэлгын хэмжээндэ хотымнай түүхэтэ хуби шэнэлэгдэжэ, ниислэл хотомнай бүри гоё болохо.

“Буряадай Толгойлогшын Захиргаанай, Улаан-Үдын мэриин үнгэргэнэн хүдэлмэриин ашаар энэ ехэ хэрэг эрхилэгдэжэнь, - гэжэ Советскэ районой хүтэлбэрилэгшэ Светлана Трифонова онсолон хэлээ. - Тиихэдэ социальна һалбаримнай хүгжөөгдэхэ гэжэ тэмдэглэхэ байнаб. Холын микро-районуудта хүүгэдэй сээрлигүүд, амбулаторинууд нээгдэхэ. Юундэб гэхэдэ, районоймнай гол баялай – манай ажаһуугшад”.

Энэ ехэ хайндэрэй үедэ районой эрхим хүнүүдтэ үндэр шагналнууд барюулагдаа. “Буряад Республикын 90 жэл” гэнэн ойн баярай медалаар “Дом сервис” ООО-гой директор Михаил Ангаткин, Ой модоной промышленностиин колледжын директор, дунда мэргэжэлэй хуралсалай эмхи зургаануудай директорнуудэй зүблэлэй түрүүлэгшэ Лопсон-Ширип Бад-

маев, 46108-дахы сэрэгэй частиин командир Николай Гальчижак, Стеклозавод микрорайоной инспектор, “Стеклозавод” ТОС-ой түрүүлэгшэ Антонида Дашиева, муниципальна хургуулинууд хоорондын хуралсалай 1-дэхи комбинадай директор Лидия Кочетова, “Бурятхлебпром” ООО-гой генеральна директорэй зүбшэлэгшэ Борис Цыденов, “Метрополь” ИФК-гай региональна ажал ябуулгын талаар директор Баир Цыренов гэгшэд шагнагдаа. Тиихэдэ бүлэг зон Буряад Республикын Арадай Хуралай, Улаан-Үдэ хотын депутатуудай зүблэлэй, Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай Хүндэлэлэй грамотануудта хүртөө.

Тиихэдэ Советскэ районой сасуутан баһал бэлэг сэлэгүүдтэ хүртөө. Байгша ондо Буряадай гүрэнэй филармониин болон “Колобок” гэнэн 3-дахы хүүгэдэй сээрлигэй байгуулагдааар 75 жэл гүйсөө. Ажалай ветеранууд Роман Романович болон Зинаида Макеевна Паньковтон баһал ойн баяраа угтана. Харин Советскэ районой байгуулагдааар 75 жэлэй үнгэрэн хойно түрэнэн Стеклозавод микрорайоной жаахан басагдан өөрһөөн хэдэн дахин томо зөөлэн нааданхай барюулагдаа.

Бүхыдөө хайндэрэй үдэшэ ехэ дулаахан оршон байдалда үнгэрөө гэжэ тэмдэглэлтэй. Буряад драмын театрай үүдэндэ сэрэгэй оркестр хүн зоние угтажа абаа, фойе соонь районой түүхэ харуулхан үзэсхэлэнүүд эмхидхэгдээ, предприятия болон эмхи зургаанууд үйлдбэритээ танилсуулаа. Харин концертын үедэ районой ажаһуугшадэй зохёһон дуу, шүлэгүүд зэдэлээ.

Хайндэрэй хоёрдохи үдэртэ ехэ олон хэмжээ ябуулганууд эмхидхэгдээ гэжэ дуулгаа һэмди. Тиин Хубисхалай талмай дээрэ үглөөнэй 10 сагта Олимпиин наадануудай призер Любовь Волосовагай хабадалгагай “Чемпионтой суг хамта зарядка”, хүн зоной бэеын элүүрье шалгалгын заншалта хэмжээн үнгэргэгдөө. Хажуудахи сквер соо ветерануудта зориулагдахан ретровальс зэдэлээ, Александровска саад соо караоке эмхидхэгдээ.

12 сагта Хубисхалай талмай дээрэ районой конкурснуудай дүнгүүдээр тодорһон илагшад шагнагдаа. Советскэ районой Захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Светлана Трифонова ажалай ветеран, районой эгээл эдэбхитэй ажаһуугша Мария Александровна Балембахта “Буряад Республикын 90 жэл” гэнэн ойн баярай медаль зүүлгээ. “Форус” гэнэн хүүгэдэй түбэй директор Татьяна Кушнарева Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай Хүндэлэлэй грамотаар, Советскэ районой Ветерануудай зүблэлэй түрүүлэгшын орлогшо Галина Петрова Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай баярай бэшгээр тэмдэглэгдээ.

“Ойн баяраар, Советскэ район!” гэнэн конкурсдо 80 гаран хүдэлмэринүүд ороһон байна. Илагшадые нэрлэбэл, Мэрдыгевэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй уран зурагай хургуулиин 2-дохи классай хурагша Мария Никифорова, 33-дахы гимназиин 9-дэхи классай хурагша Аяна Батуева, “Улаан-Үдын “Пересвет” предприятия” гэнэн хизаарлагдамал харюусалгатай бүлгэм, 2-дохи дунда хургуулиин 9-дэхи классай хурагша Александр Казанцев, 33-дахы гимназиин 6-дахы классай хурагша Максим Самсонов, 3-дахы хэлэ бэшгэй гимназиин 8-дахы классай хурагша Светлана Филиппова гэгшэд болоно.

Шагналгын баяр ёһололой удаа хүүгэдэй сээрлигүүдэй фестиваль үнгэргэгдөө. Хөөрхэн жаахан багашуул түрэл райондоо дуунуудаа, шүлэгүүдээ, хатарнуудаа зориулжа, хайндэртэ сугларһан зоние баярлуулаа.

Дыжит МАРХАДАЕВА.
Улаан-Үдэ хотын Советскэ районой захиргаанай хэблэлэй албанай, мүн Артем ФЕДОТОВОЙ фото-зурагууд.

Буряад арадай үг изагуурай түүхэ бэшэгүүд

СЭЛЭНГЫН МОНГОЛ-БУРЯАДУУДАЙ ТҮҮХЭ

(Түгэсхэл. Эхинийн июлийн 18-ай, августын 22-ой дугаарнуудта).

Эзэн императорай зарлигаар генерал-адъютант, генерал-инспектор граф Муравьев-Амурский 1847 ондо Зүүн-Сибирин генерал-губернаторстын сэрэгий захирагша боложо ерээд, жэл болоод Амар мүрэниие, Албазиные бэдэржэ эхилбэ. Зүүлжээ дабшажа ябахандаа, тэндэ хууһан элдэб яһатантай танилсаба. Арга бэдэрэн тэдэнһээ зам харгы мэдэжэ абаба. Амар мүрэниие оложо, тэндэ барилга хэбэ, нэн түрүүн шэбээ хаалга барилба. Тэндэ ород зон ерэжэ нутагжаба. Энээн тухай 1850 ондо Бээжэн ошоһон Ородой элшэн сайд граф Путятин тэндэхи ноёд сайдта дуулгаба. Харин Амар тухай хэлсээ баталжа шадабагүй.

1858 ондо генерал Игнатев Хяагта ерээд, Бээжэн шэглэжэ мордоһон юм. Тэндэ ошоод удаан байгаа, тэндэхи ноёдоор хөөрэлдөө хэжэ, эб найрамдалтай, хани харилсаатай байха тухай хэлсээ баталба. Эб этэй болоһонһоо Росси Дайцинска импери хоёрой хоорондох аралжаа наймаан нилээн ехэ болобо. Ород наймаашад Дундада гүрэндэ ошожо, илангаяа сай элбэгээр таридаг, ургуулдаг Хитадай эртэнэй ниислэл Нанкин хотодо, Шанхайда, бэшэшье олон хотонуудта ошожо худалдаа наймаа хэдэг болобо.

Дундада гүрэний наймаашад Россин худалдаанай түбүүд болохо томо хотонуудта ерэжэ, наймаа хэдэг болобо. Үшөө Европо, Африкын ороннууд хүрэтэр ошожо, худалдаа наймаа хэдэг бэлэй.

1851 ондо генерал-граф Муравьев-Амурскийн дурдахалаар, тэрэнэй бэдэржэ олоһон Амарта нэгэ область - Зүүн-Сибирин далайн область, Байгалай үмэнэхи нутагта Шэтэ ниислэлтэй Забайкальска область бии болобо. Хяагтада градоначальник хуулгагдаба. Теэд үнишье болонгүй градоначальнигай орондо хилын комиссар (монголшуудай хэлэдэгээр: майор) Хяагтада хуужа захирдаг болобо. Хяагтада байһан тэмомжни Эрхүү абаашагдаба, мүнөө тэндээ байдаг.

Бандида-хамба Сойбан Еши-Жамсын дэргэдэ бэшэшэ байһан Сэлэнгын хатагин отогой зайсан Дамба Вамбын 1850 ондо ниислэл ошобо. Тиигээд эзэн хаан тэрэниие хүлээн абаба. Мүнгэн медальда хүртэжэ, нутагаа бусаба. Мүнөө тэрэ Хяагтын хилын комиссарай штадта монгол хэлэнэй хэлмэршээр ажаллана. Сонгоол хонгоодорой аймагһаа үндэһэтэй Буда Хотогын гэгшэ уг залгажа, сонгоол отогто гулваа байгаа. Ямар шалтагаанһаа

юм, зон тэрэниие дээшэн мүргэнэн байна. Тэрэндэ зэмэ тохонгүй, тушаалһаа гаргаһан юм. Нийн дурараа Хяагтын хилын комиссариатай манжа, монгол хэлэнүүдэй хэлмэршэ болобо. Эндэ ажаллажа байхандаа, коллежск ассессор болоһон юм. Хожомын Муравьев-Амурскийн дэргэдэ ажаллажа ябахандаа, хэрээһэ зүүжэ, христос шажанда мүргэдэг Головкин гэжэ нэрэ солотой болобо. 1867 ондо энэ Головкин ниислэл ошожо, хаан эзэндэ бараалхажэ, шан хайрада хүртэбэ. Гадаадын хэрэгүүдэй министерстын Азиатска департаментта ажалладаг болобо, маша үндэр алдартай хүн болобо.

Хори, Агын мэдэлэй хуасай отогой албата Бадма Донсогоной хүбүүн гэлэн Сультим-Шираб Бадмынниислэлдэ ошожо, христос шажанда үнэн этигэлтэй байһанаа мэдүүлжэ, хэрээһэ зүүжэ, мүнгэн медалээр шагнагдажа, надворно советник нэрэ зэргэтэй болобо. Эмшын мэргэжэл шудалаад, Зүүн-Сибирьтэ ерэжэ, Шэтэ, Эрхүүдэ ажаллаба.

1848 ондо камер-юнкер Левашов Байгалай энэ бэе ерэжэ, Сэлэнгын Степной дүүмэдэ, инородческо управа, бандида-хамбын үргөө болохо Галуута нуурай хийдтэ хүрэбэ, нутагаар ябаба. Эзэн хаанай даабаряар шажанай байдал шалгажа, шажанай зохёолнууды хэблэхэ бэлдэхэ хэжэ ябаа. Тиигээд Эрхүү ошожо, генерал-губернатор ноён генерал Муравьевтой хамта шажанай хуули зохёожэ, ниислэл ябуулба. 1853 оной май харын 15-да хаан Николай Павлович шажанай хуулиие баталан үргэбэ. Тэрэ хуулиин ёһоор, лама Данжин Сойбан Еши-Жам-

сын Зүүн-Сибирин ламын шажантанай ахамад лама бандида-хамба болобо, эзэн император тэрэниие 1855 ондо энэ тушаалда баталба. Энээн тухай үнэмшэлгэ тэмдэгий Галуута нуурай хийдтэ Байгалай саанахи областиин сэрэгэй губернатор, Байгалай хасаг сэрэгэй жанжин атаман ноён, генерал Запольский асаржа ерэнэн юм.

Модондо ниилэжэ, хэб хээд, түбэд номууды Сэлэнгын нэгэдэхи атаган отогой, Дэрэстэйн дасанай соржо лама Шагдаржаб Вампылын хэблэжэ эхилбэ. Тэрэнэй нүгшээн хойно түрэнэн аха титулярна советник Нидаг Вампылын, тэрэнэй хүбүүн Хандажаб Нидагай, хүбүүн шат-лама Шойжи Жалсан, дүү Сультим, Хандажаб, мүнөөнэй бандида-хамбын уялга дүүргэгшэ шэрээтэ лама, нэгэдэхи атаган отогой ахамад ламанар, түрын сайдууд энэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, хубитаяа оруулһан байна.

1856 онһоо Галуута нуурай хийдье хирпиисээр барижа эхилбэ. Цанит хургуули тус хийдтэ тогтоогдожо, маанин хуралнууд үнгэрдэг болобо. Дэрэстэйн, Янгаажанай дасануудта баһал иимэ хургуулинууд бии болобо. Цамай хурал Юрөөдэ эхилбэ. Онон-Сүүгэлэй дасаниие хирпиисээр барижа, Болдоморой дасанда шулуун хуури хэхэ гэжэ шийдхэбэри гараба. Болдомор, Дэрэстэйн дасануудта түбэд Данжуур залагдаба.

Данжин Сойбан Еши-Жамсын 21 жэл бандида-хамбын тушаалда байгаа. 1859 ондо ноябрь нарада мүргэл хэхэ гэжэ Гэгээтын дасан ошохоор мордобо, харин тэндэ хүрэнгүй, Юрөөгэй дасанай шэрээтэ гэлэн Цэрэнэй Жамбалдоржын гэртэ ойрохон

зуура үбдөөд, наһа бараба. Шарилыень Галуута нуурай дасанда асарһан юм. Удангүй тэндэ сүмэ барижа табиһан байна. Энэ хамба архида дуратай лама хубарагуудтай шангаар тэмсэдэг нэн. Хүзүүндэ зүүхэ улан оһортой, шара захатай Анинска алтан медалээр, 2-дохи шатын унит шулуугаар шэмэглэнэн орденоор шагнагдаһан байгаа. 3-дахи зэргын кавалер болохоёо байтараа, наһа бараба.

Ламын шажанай хуулиин ёһоор, Галуута нуурай дасанай шэрээтэ лама бандида-хамбын тушаалы даажэ абаба. 1860 ондо Сэлэнгын Степной дүүмэдэ түшэмэд ноёд, томо ламанар сугларжа, хамбын тушаалы эзэлхээр гурбан ламанары дурдаба, тиигээд түрэ засагай ехэ ноёд сайдай үзэмжэдэ ябуулба. Император Александр Николаевич бандида-хамбын тушаалда Сонгоолой Балдан Брайбун хийдэй шэрээтэ ламы баталба, тиигэжэ тэрэ табадахи бандида-хамба лама боложо хууба.

Ород гүрэний харьяата Зүүн-Сибирин буряад-монголшуудта, хамнигадта долоон үеын хамбанар ламын шажаниие бадаран мандуулба. Шажанай хуулиин ёһоор, хамбанар Галуута нуурай ехэ хийдтэ хуудаг бэлэй. Буряад орондо 34 ехэ дасан, олон бага сүмэнүүд, 285 штатна (ямбатай) ламанар, гэлэн, гэцүүл, бандинар бии байгаа. Дасанай 35 хургуулинуудта хубарагууд хуудаг нэн. Зүүн-Сибирин буряад-монголшуудай ба хамнигадтай дунда Шигэмүниин бурхан шажанай дэлгэрһээр 200 шахуу жэл үнгэрһэн байна.

1868 оной ноябрь нарада гэхэ гү, али эрэ шара луу жэлэй үбэлэй ехэ зула

гэдэг гахай нарада Сэлэнгын монгол-буряадай дархан түрүү тайшаа, убаши Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэнэй энэ түүхы бэшэжэ дүүргэнэн байна.

«СЭЛЭНГЫН МОНГОЛ-БУРЯАДУУДАЙ ТҮҮХЫН» АВТОР ТУХАЙ

Танай анхаралда дурдахдаһан «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» 1868 ондо бэшэгдэнэн байна. Энээн дотор буряад зоной, илангаяа сэлэнгын буряадуудай түүхэдэ болоһон шухала үйлэ хэрэгүүд, түүхын баримтанууд тэмдэглэгдэнхэй, гол түлэб тоологдоно, нэрлэгдэнэ. Урда үедэ бэшэгдэнэн зохёолнууд соо гүнзэгий шэнжэлгэ ехэнхидээ хэгдэдэггүй байгаа. Мүнөө бэшэгдэдэг түүхын зохёолнуудһаа урданай түүхэ бэшэгүүд нэгэ бага илгаатай байха юм.

«Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» энэ бүлэг буряадуудай түүхээр бэшэгдэнэн зохёолнуудай эгээл томнь болоно. Энэ түүхы Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэнэй бэшэнэн байна. Тэрэ хадаа баабай-хурамша отогой хүн, 14 жэл соо Сэлэнгын буряадай ахамад тайшаа ябаа. Дамби-Жалсанай уг гарбалай табан үе абаад үзэхэдэ, иимэ байна. 1728 ондо Ородой элшэн сайд граф Савва Рагузинскитай шүүлэнгэ Матуу Шишийн хилэ табилсаһан байна. Тэрэнэй аша Тармай Бидайин 1747 ондо шүүлэнгэ зэргэтэй болобо.

Тармайн хүбүүн Аюша 1767 ондо буряад хасаг сэрэгтэ пятидесятнигаар алба хэжэ эхилбэ. Тэрэнэй хүбүүн Турту 1781 ондо баһа иимэ тушаалда ороһон юм. Туртын хүбүүн Ломбо-Цэрэн 1807 ондо Сэлэнгын буряадуудай ахамад тайшаагаар баталагдаһан байна. Дамби-Жалсан энэ хүнэй хүбүүн болоно.

Сэлэнгын буряадуудай олонхи отогоуд монгол уг гарбалтай.

Ехэнхинь 17-18 зуун жэлнүүдтэ Монголһоо нүүжэ ерэнэн түүхэтэй. Эдэнтэй хамта Байгалай баруун талаһаа нүүжэ ерэнэн булагадууд, бэшэшье отогоудай хүнүүд хуудаг болоһон байна. Мүнөө үедэ сэлэнгын буряадууд гэгдэдэг зон гансал Сэлэнгын аймагай дэбисхэр дээрэ хуудаг бэшэ, харин Хяагтада, Зэдэдэ, Ивалгада, Бэшүүртэ, Захааминда хууна.

Бидэ энэ «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхы» хуушан монголһоо мүнөөнэй литературна буряад хэлэндэ оруулбади. Тиигээд тус түүхы уншагдай анхаралда табибади.

Шираб ЧИМИТДОРЖИЕВ, түүхын эрдэмэй доктор.

СТС
07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА» (6+)
07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА» (6+)
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
08.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ» (12+)
09.00, 13.30, 19.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 23.15 Т/С «6 КАДРОВ»

09.45 Х/Ф «ПРИЗРАЧНЫЙ ГОНЩИК». «ДУХ МЩЕНИЯ»
11.30, 14.00, 18.00, 18.30, 19.00, 20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
12.00, 20.30 Т/С «КУХНЯ»
12.30, 23.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
15.00, 16.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
21.00 Х/Ф «ПАРКЕР»
00.30 «ЛЮДИ ХЭ» (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА
01.00 Х/Ф «БОЙ С ТЕНЬЮ-2. РЕВАНШ»
03.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ
07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)

20.30 Т/С «БОМБИЛА. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
22.25 Т/С «КОВБОИ»
00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»
00.35 Т/С «КАРПОВ» (16+)
02.30 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
03.35 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.05 Т/С «ВИСЯКИ»
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/Ф «ВОЙНА ПЕРЕБЕЖЧИКОВ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)

10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
11.30, 13.30 Х/Ф «ГРУЗ БЕЗ МАРКИРОВКИ»
13.50 Х/Ф «БУХТА СМЕРТИ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»
20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
21.30, 22.20, 23.25 Т/С «СЛЕД»
00.10 Х/Ф «ИВАН БРОВКИН НА ЦЕЛИНЕ»
02.10 Х/Ф «ЗАПАСНОЙ ИГРОК»
03.50 Х/Ф «СПЯЩИЙ ЛЕВ»
05.20 Х/Ф «А ВЫ ЛЮБИЛИ КОГДА-НИБУДЬ?»

Четверг, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.20 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.35 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.15 Т/С «ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2»
17.10 Т/С «ЯСМИН»
18.00 «В НАШЕ ВРЕМЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.45 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 Т/С «ЖЕНИХ»
00.30 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.00 «НОЧНЫЕ НОВОСТИ»
01.10 Д/Ф «ВСЕ ИЛИ НИЧЕГО: НЕИЗВЕСТНАЯ ИСТОРИЯ АГЕНТА 007». «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
03.00 Х/Ф «КОКОН: ВОЗВРАЩЕНИЕ»

12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
15.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-7»
18.10 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
18.30 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-7»
19.30 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
20.40 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ПРОСТАЯ ЖИЗНЬ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.40 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 «НАБЛЮДАТЕЛЬ»
12.15, 02.55 Т/С «ПЕРРИ МЭЙСОН»
13.10 «РУССКИЕ ЦАРИ»
14.00 «СЕКРЕТНЫЕ ПРОЕКТЫ»
14.30 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
14.55 Х/Ф «ПОЗДНЯЯ ВСТРЕЧА»
16.25 Д/Ф «ГАЛЬШТАТ. СОЛЯНЫЕ КОПИ»
16.50 Д/Ф «АНГКОР - ЗЕМЛЯ БОГОВ»
17.40 Д/Ф «ЖЕНЩИНА ЭПОХИ ТАНГО. ВЕРОНИКА ПОЛОНСКАЯ - ПОСЛЕДНЯЯ ЛЮБОВЬ МАЯКОВСКОГО»
18.25 Д/Ф «СИГИРИЯ - СКАЗОЧНАЯ КРЕПОСТЬ»
18.40 С. РАХМАНИНОВ. СИМФОНИЯ №2
19.40 «ACADEMIA»
20.45 «ГЛАВНАЯ РОЛЬ»
21.00 «ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА»
21.45 Д/Ф «ВЕСНА ВО ФЛОРЕНЦИИ»
22.35 «КТО МЫ?»
23.10 Д/С «ОНА НАПИСАЛА СЕБЕ РОЛЬ... ВИКТОРИЯ ТОКАРЕВА»
23.50 «КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»
01.00 Х/Ф «РАБА ЛЮБВИ»
02.30 КОНЦЕРТ АКАДЕМИЧЕСКОГО ОРКЕСТРА РУССКИХ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ВГТРК
03.50 Д/Ф «ТАМЕРЛАН»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 ЧЕРЕПАШКИ- НИНДЗЯ (6+). ПОГОДА
07.55, 14.00, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.25 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
08.40, 14.15 «РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК» (6+)
08.50, 18.30 М/Ф (6+)
09.00 «ДОМ-2. LIVE» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «ПАПАШИ БЕЗ ВРЕДНЫХ ПРИВЫЧЕК»
13.30 «УНИВЕР» (16+)
14.30, 20.00 Т/С «ИНТЕРНЫ» (16+)
15.30 Т/С «ДЕФФОНКИ» (16+)
18.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
19.15, 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
21.00 Х/Ф «СУПЕРГЕРОЙСКОЕ КИНО»
23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.00 Х/Ф «100 МИЛЛИОНОВ ЕВРО»

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+)
08.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 «ЕСТЬ РАЗГОВОР» (12+)
09.00 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.40 М/Ф
13.05 «КТО ТАКАЯ САМАНТА?» (16+)

13.30 Х/Ф «ВРАТАРЬ ЛИВЕРПУЛЯ»
15.30 Х/Ф «ПРОСТО САША»
17.05 Д/Ф «В ПОИСКАХ НОЕВА КОВЧЕГА»
18.05 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ» (12+)
19.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
20.05 Т/С «НЕБЕСНАЯ ЖИЗНЬ»
21.00 «ДЕТЕКТИВНЫЕ ИСТОРИИ» (16+). ЗУРХАЙ
22.00 Т/С «ВИРТУОЗЫ»
23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ» (16+). ЗУРХАЙ
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА» (6+)
07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА» (6+)
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
08.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ» (12+)
09.00, 13.30, 19.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 15.00, 23.10 Т/С «6 КАДРОВ»
09.45 Х/Ф «ПАРКЕР»
12.00, 20.30 Т/С «КУХНЯ»
12.30, 23.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
13.00, 14.00, 18.00, 18.30, 19.00, 20.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
15.05, 16.35 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
21.00 Х/Ф «ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ»
00.30 «ЛЮДИ ХЭ» (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА
01.00 Х/Ф «СУРРОГАТЫ»
02.40 Х/Ф «ПРОДЕЛКИ БИВЕРА»
04.20 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

10.00 «МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ» (16+)
10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)
20.30 Т/С «БОМБИЛА. ПРОДОЛЖЕНИЕ»
22.25 Т/С «КОВБОИ»
00.15 «СЕГОДНЯ. ИТОГИ»
00.35 Т/С «КАРПОВ» (16+)
02.30 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
03.35 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.05 Т/С «ВИСЯКИ»
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 Д/Ф «МАРАФОНЦЫ РАЗВЕДКИ»
08.00 «УТРО НА 5» (6+)
10.45, 16.00, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
11.30, 13.30 Х/Ф «СОЛДАТ ИВАН БРОВКИН»
13.55 Х/Ф «ИВАН БРОВКИН НА ЦЕЛИНЕ»
17.00 «ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ»
18.00 Д/С «АГЕНТСТВО СПЕЦИАЛЬНЫХ РАССЛЕДОВАНИЙ»
20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
21.30, 22.15, 23.25 Т/С «СЛЕД»
00.10 Х/Ф «СОБАЧЬЕ СЕРДЦЕ»
02.55 Х/Ф «ГРУЗ БЕЗ МАРКИРОВКИ»
04.45 Х/Ф «ВТОРАЯ ПОПЫТКА ВИКТОРА КРОХИНА»

Пятница, 6

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.35 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
13.10 «ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!»
13.50 «ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!» С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.35 «ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ» (16+)
15.00 «ДРУГИЕ НОВОСТИ»
15.25 Д/С «ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ»
16.15 Т/С «ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2»
17.10 «ЗА И ПРОТИВ»
18.00 «ЖДИ МЕНЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.45 «ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН»
20.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «ГОЛОС» (12+)
00.40 «ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ» (16+)
01.35 Т/С «ПОД КУПОЛОМ». «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
02.25 Х/Ф «РОМОВЫЙ ДНЕВНИК»
04.35 Т/С «ФОРС-МАЖОРЫ»

12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.50, 15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ»
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
15.30 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
16.00 Т/С «ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ»
17.00 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-7»
18.10 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
18.30 Т/С «ВСЕГДА ГОВОРИ «ВСЕГДА»-7»
19.25 Х/Ф «ОН, ОНА И Я»
21.20 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
21.30 «ХИТ»
22.50 «ГОРОДОК»
23.20 ФУТБОЛ. ЧЕМПИОНАТ МИРА- 2014 ОТБОРОЧНЫЙ ТУРНИР. РОССИЯ - ЛЮКСЕМБУРГ. ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ КАЗАНИ
01.25 Х/Ф «ПАУТИНКА БАБЬЕГО ЛЕТА»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00, 16.40, 20.30, 00.40 НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20 Х/Ф «ПОДРУГИ»
13.10 «РУССКИЕ ЦАРИ»
14.00 «СЕКРЕТНЫЕ ПРОЕКТЫ»
14.30 «ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ»
14.55 Х/Ф «РАБА ЛЮБВИ»
16.30 Д/Ф «ТАМЕРЛАН»
16.50 СПЕКТАКЛЬ «СВЯТАЯ СВЯТЫХ»
19.05 «ЛИНИЯ ЖИЗНИ»
20.00 «СМЕХОНОСТАЛЬГИЯ»
20.45 Д/Ф «ВОСПОМИНАНИЕ...»
21.35 «ШЛЯГЕРЫ УХОДЯЩЕГО ВЕКА»
22.25 Т/С «РАССКАЗЫ О ПАТЕРЕ БРАУНЕ»
00.10 Д/С «АРХИВНЫЕ ТАЙНЫ»
01.00 «КУЛЬТ КИНО» С КИРИЛЛОМ РАЗЛГОВЫМ
02.55 Д/Ф «Я САМ О СЕБЕ. ЭЛТОН ДЖОН»
03.50 Д/Ф «ФРАНЧЕСКО ПЕТРАРКА»

ТНТ

07.00, 23.00, 01.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 ЧЕРЕПАШКИ- НИНДЗЯ (6+). ПОГОДА
07.55, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
08.25, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ. «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
08.40, 14.15, 19.15, 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
09.00 «ДОМ-2. LIVE» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «СУПЕРГЕРОЙСКОЕ КИНО»
13.30 Т/С «УНИВЕР»
14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
14.30 «ИНТЕРНЫ»
15.30 Т/С «УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА» (16+)
18.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
18.30 М/Ф (6+)
20.00 «СОМЕДИ WOMAN» (16+)
21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
22.00 «СОМЕДИ СЛАВ. БЕЗ ГРАНИЦ» (16+)
23.30 «ХБ» (18+)
00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
01.30 Х/Ф «КЛЕТКА»

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.30 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+)
08.00, 00.15 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
09.00 «УТРО С ТИВИКОМОМ» (6+). ЗУРХАЙ
10.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ

10.30, 15.05 «ХОЧУ ЗНАТЬ!» (12+)
11.05 Т/С «АВРОРА»
12.40 М/Ф
13.05 «КТО ТАКАЯ САМАНТА?» (16+)
13.30, 00.45 Х/Ф «ПАВЕЛЕЦКИЙ ВОКЗАЛ»
15.30 Х/Ф «Я БУДУ ЖДАТЬ»
17.05 Д/Ф «МОГ ЛИ СТАЛИН ОСТАНОВИТЬ ГИТЛЕРА?»
18.05 Т/С «ЗАЧАРОВАННЫЕ» (12+)
19.00 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+). ЗУРХАЙ
20.05 Д/Ф «ПОХИЩЕННЫЕ ДЕТИ»
21.00 Д/Ф «ДЕТЕКТИВНЫЕ ИСТОРИИ»
22.00 Х/Ф «ДОМ ЛЕТАЮЩИХ КИНЖАЛОВ»
02.10 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА» (6+)
07.00 М/С «ПАРЯЩАЯ КОМАНДА» (6+)
07.30 М/С «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ»
08.00 Т/С «ПАПИНЫ ДОЧКИ» (12+)
09.00, 13.30, 18.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.30, 15.00 Т/С «6 КАДРОВ»
10.00, 15.20, 16.45, 19.00, 21.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
11.30, 14.00, 18.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
12.00 Т/С «КУХНЯ»
12.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
23.00 «НЕРЕАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ» (16+)
00.00 Х/Ф «НЕВЕЗУЧИЕ»
01.40 Д/Ф «ЧУДАКИ В ЗД»
03.20 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА»
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
11.55 «ДО СУДА» (16+)
12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
14.25 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
15.35 Т/С «ДЕЛО ВРАЧЕЙ»
16.30, 19.30 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
17.25 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
18.40 «ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ» С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ» (16+)
20.30 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!» (16+)
21.30 «ХОЧУ В ВИА ГРУ!» (16+)
23.50, 01.15 Т/С «КАРПОВ» (16+)
00.45 «ЕГОР 360» (16+)
02.15 Х/Ф «УСКОЛЬЗАЮЩАЯ МИШЕНЬ»
04.00 Т/С «ВИСЯКИ» (16+)
05.50 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
07.10 «МОМЕНТ ИСТИНЫ» (16+)
08.00 «УТРО НА 5» (6+)
10.45, 19.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
11.30, 13.30, 02.40 Х/Ф «БЛОКАДА. «ЛУЖСКИЙ РУБЕЖ»
14.05, 04.35 Х/Ф «БЛОКАДА. «ПУЛКОВСКИЙ МЕРИДИАН»
15.25, 17.00, 06.00 Х/Ф «БЛОКАДА. «ЛЕНИНГРАДСКИЙ МЕТРОНОМ»
17.45, 07.40 Х/Ф «БЛОКАДА. «ОПЕРАЦИЯ «ИСКРА»
20.00 «ПРАВДА ЖИЗНИ». СПЕЦРЕПОРТАЖ (16+)
20.30, 21.20, 22.05, 22.50, 23.40, 00.25, 01.05, 01.55 Т/С «СЛЕД»

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55 «МУСУЛЬМАНЕ»
10.05 «ТОЛИ»
10.25 «САГАЙ СУУРЯАН»
10.40 «ВЫБОРЫ - 2013»
10.45 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
11.30 «ВЫБОРЫ - 2013»

Суббота, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.30, 07.10 Х/Ф «ЭКИПАЖ МАШИНЫ БОЕВОЙ»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.45 Х/Ф «ЗВОНЯТ, ОТКРОЙТЕ ДВЕРЬ»
09.20 М/Ф «ДЖЕЙК И ПИРАТЫ НЕТЛАНДИИ»
09.50 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
10.00 «ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!»
10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК» (12+)
11.55 Д/Ф «ВСЕ ТРОФЕИ ЕЛЕНА ПРОКЛОВОЙ»
13.15 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
14.10 Х/Ф «Д'АРТАНЬЯН И ТРИ МУШКЕТЕРА»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.15 «УГАДАЙ МЕЛОДИЮ»
19.45 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.50 «МИНУТА СЛАВЫ. ДОРОГА НА ОЛИМП!» (12+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.20 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
00.00 «УСПЕТЬ ДО ПОЛУНОЧИ» (16+)
00.55 Х/Ф «ПЕРЕВОЗЧИК»
02.40 Х/Ф «АВТОРА! АВТОРА!»
04.40 Д/С «ЗАМОРОЖЕННАЯ ПЛАНЕТА»
05.40 Д/Ф ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ ФИЛЬМ

«РОССИЯ 1»

- 05.50 Х/Ф «МЕНЯЛЫ»
07.35 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»

- 08.05 «ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ»
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ
09.10 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
09.20 «ВОЕННАЯ ПРОГРАММА»
09.50 «ПЛАНЕТА СОБАК»
10.25 «СУББОТНИК»
11.05 «ПРОЕКТЫ РАЗВИТИЯ»
11.25 «РОЗЫГРЫШ «СЛАВИЯ-ТЕХ»
11.35 «РОДОМ ИЗ ДЕРЕВНИ»
12.10 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
13.25 Х/Ф «КУКЛЫ»
15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
15.30 Х/Ф «КУКЛЫ»
17.50 «СУББОТНИЙ ВЕЧЕР»
19.45 Х/Ф «ДВА ИВАНА»
21.00 ВЕСТИ В СУББОТУ
21.45 Х/Ф «ДВА ИВАНА»
00.30 Х/Ф «КОГДА ЦВЕТЕТ СИРЕНЬ»
02.20 ГОРЯЧАЯ ДЕСЯТКА (12+)

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ»
11.35 Х/Ф «ЗЕЛЕНАЯ КАРЕТА»
13.15 «БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ»
14.10 Д/С «ПРЯНИЧНЫЙ ДОМИК»
14.35 Х/Ф «МОСКВА - КАССИОПЕЯ»
15.55 М/Ф МУЛЬТФИЛЬМ
16.15 «КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!»
16.45 КОНЦЕРТ «ЭРИСИОНИ»
18.15 Д/Ф «ПОТЕРЯННЫЙ РАЙ ОСТРОВ ТРОБИАН»
19.05 Д/Ф «РАЗБИРАЯ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА. «ПРИСТАНЬ». КАК ЭТО БЫЛО...»
19.50 СПЕКТАКЛЬ «ПРИСТАНЬ»
23.05 «РОМАНТИКА РОМАНСА»
00.00 Х/Ф «ПРИГОТОВЬТЕ ВАШИ НОСОВЫЕ ПЛАТКИ»

- 01.55 МИР ДЖАНГО. ГАЛА-КОНЦЕРТ В ПАРИЖЕ
02.55 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
03.25 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ»

ТНТ

- 07.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» ПОГОДА (16+)
08.00 Х/Ф «ВДАЛИ ОТ ДОМА»: «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ЖЕЛТОГО ПСА»
09.20 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
09.50 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
10.00 «ДВА С ПОЛОВИНОЙ ПОВАРА» (16+)
10.30 «ПРО ДЕКОР»
11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА» (6+)
12.00 «ДУРНУШКИ НЕТ» (16+)
12.30 Т/С «САШАТАНЯ»
14.00 «СОМЕДИ WOMAN» (16+)
15.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» В ЮРМАЛЕ (16+)
16.00 СОМЕДИ БАТТЛ. БЕЗ ГРАНИЦ (16+)
17.00 «ИНТЕРНЫ»
20.00 Х/Ф «ШЕРЛОК ХОЛМС. ИГРА ТЕ НЕЙ»
22.30 «СТРАНА В ШОРЕ» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф

ТИВИКОМ

- 06.30, 09.30 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00, 09.00 «В ТЕМЕ» (16+). ЗУРХАЙ
07.20 «ЧЕЛОВЕК И ВРЕМЯ» (16+)
08.00, 11.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30 М/Ф
10.00 «УТУМАТА» (16+). ЗУРХАЙ
10.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)

- 11.30 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+)
12.15 Х/Ф «ВИРТУОЗЫ»
16.00 «ЛЮБОВЬ ГЛАЗАМИ ЖЕНЩИН» (16+). ЗУРХАЙ
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «АННА ГЕРМАН. ЭХО ЛЮБВИ» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+). ЗУРХАЙ
19.30 Х/Ф «ГОРЕЦ 2»
21.10 «НА ВЫЛЕТ» (16+) СПОРТИВНО-ЮМОРИСТИЧЕСКОЕ ШОУ. ЗУРХАЙ
22.10 Х/Ф «ВИКТОРИЯ И АЛЬБЕРТ»
00.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

- 08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «БОЦМАН И ПОПУГАЙ» (0+), «ВАСИЛИСА МИКУЛИШНА» (0+), «НУ, ПОГОДИ!»
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ» (6+)
08.10 «ВЕСЕЛОЕ ДИНОУТРО» (0+)
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+)
09.45 М/Ф «КНИГА ДЖУНГЛЕЙ-2» (6+)
11.00, 13.00, 15.00, 17.10, 22.50 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
16.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
17.00 Т/С «6 КАДРОВ»
19.10 М/Ф «ВАЛЛ-И» (6+)
21.00 Х/Ф «БРЮС ВСЕМОГУЩИЙ»
23.50 Х/Ф «ХРОНИКИ РИДДИКА. ЧЕРНАЯ ДЫРА»
01.50 Х/Ф «БИЛЛИ МЭДИСОН»
03.35 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

- 06.45 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ
08.25 «СМОТР» (0+)
09.00, 11.00, 14.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
11.20 «ГЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
11.55 КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК (0+)
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
14.25 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
15.15 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
16.20 «КОДЕКС ЧЕСТИ»
18.20 «ИЗ ПЕСНИ СЛОВ НЕ ВЫКИНЕШЬ!» (12+)
19.25 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
20.00 «ЦЕНТРАЛЬНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ» С ВАДИМОМ ТАКМЕНЕВЫМ
20.50 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ»
00.35 Х/Ф «ОРУЖИЕ»
02.20 АВИАТОРЫ (12+)
02.55 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.00 Т/С «ВИСЯКИ»
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

- 09.00 М/Ф (0+)
10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10, 11.55, 12.40, 13.20, 14.10, 14.55, 15.35, 16.20, 17.10, 17.55, 18.40 Т/С «СЛЕД»
20.00, 20.50, 21.45, 22.45, 23.50 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
00.55 Х/Ф «КЛАССИК»
03.00 Х/Ф «МИСС МИЛЛИОНЕРША»
04.50 Х/Ф «КРЕПОСТНАЯ АКТРИСА»

Воскресенье, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

- 06.45, 07.10 Х/Ф «ПОЕЗД ДО BROOKLYNA»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.40 «АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН» (16+)
09.15 М/Ф «АЛАДДИН»
09.40 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ»
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 М/Ф «ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД»
14.45 Х/Ф «КРЕПКИЙ ОРЕШЕК»
17.20 «КВН». ПРЕМЬЕР-ЛИГА. ФИНАЛ (16+)
19.00 ЛЕДНИКОВЫЙ ПЕРИОД
22.00 ВОСКРЕСНОЕ «ВРЕМЯ»
23.00 «ДВЕ ЗВЕЗДЫ». ЛУЧШЕЕ
01.00 Х/Ф «ПЕРЕВОЗЧИК-2»
02.40 «ТИХИЙ ДОМ» НА ВЕНЕЦИАНСКОМ КИНОФЕСТИВАЛЕ
03.10 Х/Ф «ПОСЛЕДНЯЯ ПЕСНЯ»
05.10 Т/С «ФОРС-МАЖОРЫ»

«РОССИЯ 1»

- 06.25 Х/Ф «ЗАКОННЫЙ БРАК»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.30 «СТО К ОДНОМУ»
11.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
12.00, 15.00 ВЕСТИ
12.10 «ГОРОДОК»
12.45 «МОЙ ПАПА - МАСТЕР»
13.15 Х/Ф «КОСТЕР НА СНЕГУ»
15.20 «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
15.30 Х/Ф «КОСТЕР НА СНЕГУ»
17.25 «СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ»
19.20 «НАШ ВЫХОД!»
21.00 ВЕСТИ НЕДЕЛИ
22.30 Х/Ф «Я ТЕБЯ НИКОГДА НЕ ЗАБУДУ»

- 00.20 Х/Ф «СТЕРВА»
02.15 Х/Ф «ЭКСПЕРИМЕНТ»

КУЛЬТУРА

- 07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ»
11.35, 01.25 Х/Ф «ГОРОЖАНЕ»
13.00 «ЛЕГЕНДЫ МИРОВОГО КИНО»
13.25 «РОССИЯ, ЛЮБОВЬ МОЯ!»
13.55 Х/Ф «ОТРОКИ ВО ВСЕЛЕННОЙ»
15.15 М/Ф «ПЕРВАЯ СКРИПКА»
15.40 Д/С «ПЕШКОМ...»
16.05 «ЧТО ДЕЛАТЬ?»
16.55 К 120-ЛЕТИЮ КАРНЕГИ-ХОЛЛА. ГАЛА-КОНЦЕРТ
17.45 «КТО ТАМ...»
18.15, 02.55 «ИСКАТЕЛИ»
19.00 «КОНТЕКСТ»
19.40 Х/Ф «ИЮЛЬСКИЙ ДОЖДЬ»
21.25 «ОСТРОВА»
22.10 ДМИТРИЙ ПЕВЦОВ. ТВОРЧЕСКИЙ ВЕЧЕР
23.40 «БАЯДЕРКА». ЛЕГЕНДАРНАЯ ПОСТАНОВКА РУДОЛЬФА НУРЕЕВА В «ГРАНД-ОПЕРА»
02.45 М/Ф «В МИРЕ БАСЕН»
03.40 Д/Ф «КАРКАССОНН. ГРЕЗЫ ОДНОЙ КРЕПОСТИ»

ТНТ

- 07.30 М/Ф «ОДУВАНЧИК»
07.50 М/Ф «АЛЕКСАНДР МАКЕДОНСКИЙ» (6+). ПОГОДА
9.15 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ»
09.25 «ЗОЛОТОЙ СЕЗОН ВОЛЕЙБОЛА: АПРЕЛЬ-2013». «ХАРА МОРИН» - «ЛОКО» (АНГАРА /ИРКУТСК) (12+)
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!» (12+)
11.50 М/Ф «ЛЕНИВОЕ ПЛАТЬЕ»
12.00 Т/С «САШАТАНЯ»
13.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)

- 14.00 «СТРАНА В ШОРЕ» (16+)
14.25 Х/Ф «ШЕРЛОК ХОЛМС. ИГРА ТЕ НЕЙ»
17.00 Х/Ф «НОКАУТ»
18.50 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ» (16+)
19.20 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». ПОГОДА
19.30 «ТНТ MIX» (6+)
20.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» В ЮРМАЛЕ (16+)
22.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 Х/Ф «ПРИБАВЬТЕ ЗВУК»

ТИВИКОМ

- 06.00 Д/Ф «ПОХИЩЕННЫЕ ДЕТИ»
07.00 «РАДАР-СПОРТ» (6+). ЗУРХАЙ
07.30 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+)
08.00 М/Ф
09.00 «СТИЛИСТИКА» (16+). ЗУРХАЙ
09.30 «ПРАВДИВАЯ ИСТОРИЯ КРАСНОЙ ШАПКИ» М/Ф (12+)
11.00 «СЧАСТЬЕ ЕСТЬ!» (12+)
11.40 Т/С «НЕБЕСНАЯ ЖИЗНЬ»
15.15 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
15.40 «ВАШЕ ПРАВО» (16+)
16.05 Д/Ф «ЛЮБОВЬ ГЛАЗАМИ МУЖЧИН»
17.00 Т/С «СПАЛЬНЫЙ РАЙОН»
18.00 «АННА ГЕРМАН. ЭХО ЛЮБВИ» (16+). ЗУРХАЙ
19.00 «ДОМАШНИЙ ЗООПАРК» (0+). ЗУРХАЙ
19.30 Х/Ф «ГОРЕЦ 3»
21.20 «КАРТИНА НЕДЕЛИ» (16+)
21.30 «КТО СВЕРХУ» (16+) РАЗВЛЕКАТЕЛЬНОЕ ШОУ. ЗУРХАЙ
22.30 Х/Ф «ВИКТОРИЯ И АЛЬБЕРТ»
00.20 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

- 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ИЛЬЯ МУРОМЕЦ И СОЛОВЕЙ-РАЗБОЙНИК» (0+), «МУХА-ЦОКОТУХА» (0+)
07.55 М/С «РОБОКАР ПОЛИ И ЕГО ДРУЗЬЯ» (6+)
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ВУДИ И ЕГО ДРУЗЕЙ» (6+)
09.20 М/С «ЗАБАВНЫЕ ИСТОРИИ» (6+)
09.30 М/Ф «ЛИЛО И СТИЧ»
11.00 М/Ф «НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ СТИЧА»
12.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО»

НҮХЭРЭЙМНАЙ ҺАЙХАН ДУРАСХААЛ

“Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй Буряад драмын академическэ театр” гэнэн Буряад Республикын соёлой бэеэ даанги эмхи зургаанай Захиргаан болон хүдэлмэрилэгшэд “Буряад Республикын нурулсалал болон эрдэм ухаанай министерствын Хүүгэдэй болон эдиршүүлэй аяншалгын болон хизаар ороноо шэнжэлгын республиканска түб” гэнэн хүүгэдэй нэмэлтэ нурулсалал гүрэнэй эмхи зургаанай директор Ирина Сергеевна ДАНИЛОВАГАЙ сарһаа урид һаһа бараһан ушараар гэр бүлэдэнь, түрэлхидтэнь, нүхэдтэнь болон нютагаархидтань гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ. Ирина Сергеевна ехэ урагшаа һанаатай, ажабайдалай эдэбхи абьяастай хүн байгаа. Тэрэ олон жэлдэ Буряад Республикын хүүгэдэй нэмэлтэ нурулсалал байгуулгын директорнүүдэй зүблэл толгойлоо. Багшанарай гэр бүлэдэ түрэнэн хадаа, 1986 ондо Доржо Банзаровой нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй багшанарай институт “Түүхэ болон гүрэнэй хуули ёһон” гэнэн мэргэжэлээр дүүргээд, ажалайнгаа намтарые Эрхүү можын болон Буряадай нуругуулинүүдһаа эхилээ юм. 1994 ондо Захааминай аймагай нютагай өөһэдэн хүтэлбэрин толгойлогшын социальна асуудалнуудай талаар орлогшын тушалда томилогдоод, 2000 он болотор хүдэлөө. Ирина Сергеевна манай театрай харилсаа холбоотойгоор хүдэлжэ, гастрольнуудые эмхидхэхэ хэрэгтэмнай ходо туһалдаг байгаа. Нүхэрэймнай гэрэлтэ һайхан дурасхаал зүрхэ сэдхэлдэмнай ходоодоо үлэхэ.

- 13.00, 17.30, 19.00, 20.00, 22.50 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ»
14.00 М/Ф «ВАЛЛ-И» (6+)
15.50 Т/С «6 КАДРОВ»
16.30 Т/С «ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!»
21.00 Х/Ф «ЭВАН ВСЕМОГУЩИЙ»
23.50 Х/Ф «СТАРИКАМ ТУТ НЕ МЕСТО»
02.10 Х/Ф «ПУТЬ ОРЛА»
03.50 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ
20.50 Т/С «МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ»
00.30 «ЛУЧ СВЕТА» (16+)
01.00 «ШКОЛА ЗЛОСЛОВИЯ»
01.45 Д/Ф «БЛОКАДА ЛЕНИНГРАДА»
03.40 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.05 Т/С «ВИСЯКИ»
06.00 Т/С «ЧАС ВОЛКОВА» (16+)

5 КАНАЛ

- 07.00 М/Ф (0+)
11.00 «СЕЙЧАС»
11.10 «ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО» С МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ (0+)
12.00, 12.35, 13.05, 13.40, 14.15, 14.45, 15.20, 15.50, 16.20, 16.55, 17.25 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ»
18.00 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ»
19.00 «ГЛАВНОЕ»
20.00, 20.50, 21.45, 22.45, 23.50 Т/С «УБОЙНАЯ СИЛА»
00.50 Х/Ф «МАРШ-БРОСОК»
02.55 Х/Ф «МЫ СМЕРТИ СМОТРЕЛИ В ЛИЦО»
04.25 Х/Ф «ОБЪЯСНЕНИЕ В ЛЮБВИ»

НТВ

- 07.05 ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ»
10.25 «ЕДИМ ДОМА»
11.20 «ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА» (16+)
11.55 «ЧУДО ТЕХНИКИ» (12+)
12.25 «ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!» (0+)
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
14.25 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ...» (16+)
15.20 «ОЧНАЯ СТАВКА» (16+)
16.20 «КОДЕКС ЧЕСТИ»
18.20 «ИЗ ПЕСНИ СЛОВ НЕ ВЫКИНЕШЬ!» (12+)
19.25 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ»

КРОССВОРДЫН ХАРЮУ

Table with 2 columns: Clue (Хажуу тээшээ: 3) Нидхэ, 4) Гунан, 6) Дэнзэ, 8) Шүдэр, 10) һамар, 11) Сэргэ, 14) Тээрмэ) and Answer (15) Хюмһан, 16) Мүргэл, 18) Суурга, 23) Гуран, 24) Хэлэн, 25) Наран, 27) Хуһан, 28) Шэхэн, 29) Ангир; 2) һаншаг, 4) Эшэгэн, 5) Гээгэгэ, 6) Хүрээ, 8) Хайша, 12) Эмээл; 13) Хюруу, 17) Үүлэн, 19) Гахай, 20) Туруун, 21) Шанага, 22) Ээрсэг, 24) һалхин

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ зохёобо.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР

ДДЭШТВ гэнэн компани Ази даяар Монголой телевизийн 40 гаран сувгуудые, тиихэдэ англи, герман, ород, хятад хэлэтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Үвэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнуудые үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм.

Энээхэн компани Буряад Республикада ерэжэ, Монголой телевидениин бүх сувгуудые, мүн англи,

герман, ород, хятад хэлэтэй сувгуудые харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада худалдажа, угсаржа эхилээ.

Монголой, Үвэр Монголой, Хятадай, Австралийн телевидени үзэхэ дуратай һаа, иимэ утаһаар холбоо барина: 8-924-396-79-00.

Монголой сансарын телевидениин хүлээн абагшын (приемнигой) үнэ – 5000 түх., тнай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэээ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) – 8000 түх.

«ХОРИ ХАТАН»

ГЭНЭН ХҮШӨӨ БАЙГУУЛХА ШИИДХЭБЭРИНЬЭЭ УЛАМЖАЛАН

Хориин буряадуудай түүхэ суута хори хатануудай намтартай нягта холбоотой гээд мэдээжэ. Эдэнэр тухай арад зоной дунда ulyгэр домогууд дэлгэрэнхэй гээшэ.

БАЛЬЖАН-ХАТАН

Бальжан хатан болон тэрэнэй ажаябуулга хадаа хори угсаатанай ниитэ нэгэн болон бүрилдэжэ байһан эртын үе сагые гэршэлнэ. Эхирэдүүдтэй, булагадуудтай, хонгоодорнуудтай болон бусад угайхидтай суг хоришуул буряад арадай бүрилдэлгын эшэ үндэһэниинь боложо үгэһэн гээшэ.

Байгал шадар ажаһуудай үндэһэн зоной дунда Бальжан хатан тухай домогууд үргэнөөр дэлгэрэнхэй. Хуушан монгол бэшэгээр дамжуулагдан тула эдэ домогууд Россиин, Монголой, Үбэр Монголой ажаһуугшадай дунда нилээн мэдээжэ.

Домогуудай нэгэн соо иигэжэ хэлэгдэнэ: Бальжан хатан болон Бүүбэй Бэйлэ хаанай залуу һамган хоёрой хоорондоо атаа мэээрхэлдэһэн ушарһаа хаанай хүбүүн Дай-Хун тайжа хориин 11 эсэгийн энжэ зоние дахуулаад, Хүхэльбын хаданууд руу нүүһэн юм. Гурбан жэлэй үнгэрһэнэй удаа ехээр сүхалдан эсэгэнэ сэрэг хойноһоонь эльгээжэ, Бальжан хатаниие хороогоод, Дай-хун тайжые зонтойнь суг һөөргөн бусаһан гээд домог соо хэлэгдэнэ. Хориинхидай зарим хубинь тэндэхи байдалтай эбсэжэ ядаад, 1600-гаад онуудай үеэр һөөргөө Хүхэльбын хаданууд тээшэ ошоһон. Гэбэшье эндэ хамнигадай зүгһөө хашалтада ороод, Ярууна руу, Үдэ, Сэлэнгын эрье шадарай дайда тээшэ нүүһэн. Харин Монголһоо сэргэй ерэхэдэ, хоришуул Итанца, Худару руу, Байгалай хойто тала руу, Ойхон олтирог тээшэ тэрьедэһэн гээшэ. Аяар 40 жэл үнгэрһэнэй удаа Байгал шадараа бусажа ерэһэн түүхэтэй.

Сэрэгшэд Бальжан хатаниие нуурай эрьедэ баряад, шэрүүнээр саазалһан. Хэһээхэ үедөө хүхэнүүдыень отолоод, нуур руу хаяһан, ушар иимэһээ нуурай үһан сагаабтар сиидэмтэй болоһон гэлсэдэг. Тэрэ саһаа энэ нуур Бальжан гэнэн (ородоор Бальзино) нэрэтэй болоһон. Забайкалийн хизаарай Дулдаргын аймагта тус нуур оршодог.

Сэбэр шэг шарайтай, сэхэ зоримгой абари зантай Бальжан хатан хори зоноо хариин мүрдэгшэдһөө хамгаалан абаржа ябаһан эрэлхэг ударидагша гээд домогууд соо баталагдана. Буряадуудай Росси гүрэнэй бүридэлдэ орохо саг болотор будимтархы шэглэлтэй монгол сайд ноёдой ааша зоние яһала зообоһон. Бүүбэй-Бээлэ хаанай сэрегүүд эгээл иимэ харша хүсэн гээд харуулагдана.

Хори буряад зонийнгоо һүр һүлдые, жабхалангые үргэһэн Бальжан хатан түүхэдэ үһэн бодото һуурияа эзэлһэн гээшэ.

АБЖАА УДАГАН

1702 ондо хориин арбан нэгэн эсэгэнэрэй түлөөлэгшэдэй суглаан зарлагдажа, нэгэдугаар Петр хаанда делегаци эльгээхэ тухай асуудал шийдхэгдээнэ.

Нютагай ород захиргаанайхидай зүгһөө газар үһанай талаар хашалта үзэжэ байһан тухайгаа, дам саашаа байра байдалдаа ёһотой эзэн байхын тула гэжэ аяар холын аянда мордоходонь, делегациин бүридэлдэ Абжаа удаган (Эрхэжээн) оролсоо бэлэй. Түрэлхийн хурса ухаатай, дээдэ тэнгэриһээ заяатай энэ эхэнэр эрэшүүлтэй суг эмээл морёор Москва зорижо, хари бусын хүсэнүүдһээ делегацинга хайра халхань, хамгаалагшань боложо ябаһан гээшэ. Ород хэлэ мэдэдэг байһаниинь I Петр хаантай харилсаһадань ехэ туһа болоһон.

1703 оной мартын 22-то I Пётр хаанай зарлиг гаргагдан юм. Сэлэнгэ, Үдэ, Худан, Хүрбэ, Хёлго голнуудаар Монголой хилэ хүрэтэр буряадууд газар үһаяа сүлөө эдлэжэ һууха эрхэтэй гэжэ тэрээн соо заагдан бэлэй.

Бусаха замдаа Абжаа удаган тон ехээр үбдөөд, энэ дэлхэйһээ халиһан, мүнөөнэй Тайшет станци шадар хүдөөлүүлэгдэһэн байна. Бөөгэйн хэрэгсэл, хубсаһа тэрэнэй захилаар, түрэл Түгнэдэнь асараа хэн.

Арад зонийнгоо гэрэлтэ ерээдүйн түлөө ами наһаяа зорюулан сэсэн мэргэн Абжаа удаганаараа омогорхожо, Бу-

рядайд үндэһэтэ героиня хэн тулань, 2006 ондо шулуун аранга һүр жабхаланта оршом доро нютагаархидын бодхоһон.

ШОЙЖОД ХАТАН

Дошхон батанай отогой Годохиин Шойжод гээшэ Түгнын баян хүнэй басаган бэлэй. 16 наһандаа тэрэ хориин ахамад тайшаа, 70 наһатай Дамба-Дугар Ринцевэй һамганиинь болоһон. Энэ тайшаа засагаа хатуугаар баридаг дошхон зантай, албаган соонь урдаһаань үгэ хэлэхэ хүн үгы хэн. Тэрэнэй түрүүшын һамган Бүмбэри нүгшэхынгөө урда захиһан гэдэг: "Ши дошхон зангаараа ямаршые һамгантай таарахагүйш. Минии Годохи дүүгэй Шойжодтой таарахаш".

Ород таряашадта газар таһалжа үгэхэ тухай асуудалай гарахата, Лабу гэнэн нэрэтэй сенатор гүрэнэй түлөөлэгшэ боложо наашаа эльгээгдэһэн байна. Хориин ноёд һайд суглаан дээрэ Түгнынгоо газар дайда үгэе гэлсэбэ. Шойжод хатан одоол эндэ хатуу гартайгаа, хэлбэришэгүй зоригтойгоо элирхэйлһэн, Түгнынгоо түрхэмые ородуудта үгүүлхэгүй гэжэ шангарһан, энэ хүсэлөө бэелүүлжэ шадаһаншые байна. Дамба тайшаа Түгные үгэхээ

болижо, Энгидэйн үрэлтэй 105000 десятина газар таһалжа үгэһэн, ородой түлөөлэгшэ Лабу энэ шийдхэбэриинь һайшаһан. Гадна Шойжод хатан Анагай дасан барилгада һаналаа бүри мүнэн табилсан, эмхидхэлэй ехэ шадабаритайгаа элирхэйлһэн юм.

1-дугаар Александр хаан Дамба-Дугар Ринцевэй тайшаада тусхайта указаар надворно советнигэй нэрэ зэргэ олгоо хэн. Тиигэжэ хориин тайшаа үеын үе хүрэтэрөө ородой дворянинай нэрэ зэргэтэй болоһон, Шойжод хатан тиимэл нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэлсэһэн байгаа.

1804 ондо Дамба-Дугар Ринцевэй тайшаагай тэнгэридэ халихадань, Хориин тайшаагай шэрээгэй түлөө буха ехэ тэмсэл болоһон. Тэрээнэй уг залгамжалагшагүй дээрэһээ гурбадахи үеын аха дүү болохо Галсан Мардаев тайшаа болоо. Энээндэнь зүришэһэн Шойжод хатан Эрхүү ошожо, Дамба-Дугарай аха дүүгэй хүбүүн Жигжит Сувановые тайшаагай тушаалда үргэмжэлһэн. Надворно советник Шойжод Годохиеваһаа дээгүүр зиндаатай дворянгууд Зүүн Сибирьтэ тиихэ үедэ байгаагүй. 1823 ондо Мардаев тайшаагай мордоходо, Жигжит Суванов Хориин Дүүмын ахамад

тайшаа болоһон юм. 1811 ондо Шойжод хатан үбгэнэйнгөө гэрэлтэ дурасхаалда зорюулан бүгэдэ буряадуудай уулзалга Түгнэ, Хёлго голнуудай уулзабарта үнгэргэһэн бэлэй.

Эртэ урдымнай эдэ гурбан мэдээжэ хатадһаа гадна мүнөө үедэ арадайнгаа үмэнэ онсо буянтай, габьяатай байһан Буряадай яруу найрагшад, олонийтын ажал ябуулагшад Цырен-Дулма Дондоковна Дондокова, Цырендулма Цыреновна Дондогой хоёр хори хатадай зэргэдэ орохол ёһоороо ороно гэжэ Буряадай Уран зохиолшодой холбооной түрүүлэгшэ М.Р.Чойбонов баталаад, эдэ тоологдоһон табан габьяата эхэнэрнүүдтэ зорюулжа, "Хори хатан" гэнэн хүшөө байгуулха тухай үүсхэл гаргаа хэн. Энэнь бодото үндэһэтэй, һайшаалтай үүсхэл мүн гээд бүри мүнэн баталха байна.

ООО "Лотос" гэнэн эмхин (даргань Б.А.Цыбжитов, гүйсэдхэхы директорынь Б.Ц.Д. Доржиев) бүтээһэн энэ хүшөө Хориин аймаг руу орохо зам дээрэ тодхоогдохо юм.

Виктор ГУНГАРОВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор.

Сентябриин 1 - Эрдэм мэдэсын үдэр

Ж.Б.Батоцыренов

БАЯН ТҮҮХЭТЭЙ НУРГУУЛИ

Нютагаймнай аха зах, түрүү хүнүүдэй нэгэн Батоцыренов Жигжитжаб Базаровичай оролдолгын ашаар Шандалиин эхин шатын нургуули 1911 ондо Хуушан-Шандалиин Улянагатадахи өөрын гэртэ нээгдэһэн түүхэтэй.

Базарон Гомбожаб, Дамбын Самбу, Жамбалон Дугар, Цэдэнэй Даржа, Цыдено Дамдин, Түмэрэй Аюша, Дугарай Лэгдэн, Дэлгэрэй Галдан, Пүнсэгдэшин Дашацэрэн, Гомбын Санжамитаб, Мүнхын Шагдар, Цэрэнэй Цэрэндаша, Доржын Гарма болон бусад нургуулийн түрүүшын шабинар болоо хэн ха. 1914 ондо тэдэ түрүүлэн нургуулиа дүүргэжэ, хожом хойшо доо эдэнэй олонхид Агын тойрогой, Буряад-Монголой АССР-эй партийно-совет ба ажахын зургаануудта, аймагай Советүүдэй гүйсэдхэхи комитедүүдтэ, колхоз, совхозуудта хүтэлбэрлхы тушаалнуудта хүдэлхэн юм.

1923 ондо нютагаймнай түб хууринай Адагалигта болгогдоходонь, нургуулимнай хоёр үндэрэй бооридохи Бэлшэрэй-Үбэртэ нүүлгэгдэжэ, нургуулин байшан, хамтын байра, клуб, бани, столово, багшанарай гэрнүүд баригдажа, 30 гаран жэл соо түбхинэн буурижаа бэлэй. Гомбын Баудоржо, Намжилон Дондог-Ринчин, Жабай Дамдин, Жанчибон Базар, Борын Цэрэнжаб, Намсарайн Бадма-Базар, Жамбалон Дугар болон бусад түрүүшын багшанар байһан гэшэ. Тэдээнхээ хойшо Бабу Гомбожабон, Дамбинима Цырендэшиев, Елена Сопходоева, Цыпилма Дамдинжапова, Балдоржо Чимидун, Аюр Данзанов, Басагадай Доржиев, Бадма Борокшонов, Балсан Нимаева, Норжимо Цыденова, Дулмажаб Цыденова, Юндэн Раднаев, Тободоржо Дашицыренов,

Цыдып Жамбалдоржиев болон бусад багшанараар хүдэлөө хэн.

-Саашадаа нургуулимнай шэнэдхэн хубилгагдажа, 1965-1966 онуудай нуралсалай жэлхээ найман жэлэй нургуули болгогдобо. Тиэхэдэ Баатар Цыренович Дашиев – директор, Минжур Мункуевич Мункуев завуч байһан юм. Нүүлээрнь Д.Р.Доржижапов, Ц.З.Санданжамсов, Г.Б.Самбуева, Ц.Ж.Жамбалдоржиев, В.Ц.Бадмаева, Б.З.Жигмитов, С.Т.Ломбоева гэгшэд нургуулийн директорнуудээр, харин Д.Ж. Гончикова, Д.О.Очилов, Ц.Ц.Цыбенова, Б.Ж.Насакова, Д.С.Найданов, М.Р.Аюрова болон бусад завучуудаар хүдэлхэн байна, - гэжэ нургуулийн мүнөөнэй директор Дамдинжаб Цыбенович Доржиев хөөрэнэ.

Түрэлхидэй, нютагай сельсоветэй гүйсэдхэхи комитедэй гуйлтаар нургуулийн директор Цэнгэ Занданович Санданжамсовой эдэбхи үүсхэлээр манай найман жэлэй нургуули 1977 ондо Шандалиин дунда нургуули болгогдоһон түүхэтэй. Нуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие найнаар эмхидхэдэг, эрдэм ухаанай шэнэ түйлалтануудые ажалдаа нэбтэрүүлдэг, түрүү онол арга хэрэглэдэг бэрхэ багшанар эндэхээ ургажа гаранхай. Эдэнэй дунда Россиин габьяата багшанар Д.Р.Раднаева, Б.Ц.Бальжинимаев, РСФСР-эй гэгээрэлэй отличник, методист-вожата Н.Ц.Санжимитупова, Россиин Федерацийн гэгээрэлэй отличнигууд Ц.Ц.Цыбенова, Т.Ц.Дашицыренов, Ц.Ж.Жамбалдоржиев, Ц.Д.Нагмитова, Б.Ж.Насакова, К.Ц.Жамбалдоржиев, Россиин эрдэм нуралсалай хүндэтэ хүдэлмэрилэгшэд Ц.Ж.Ракшаева, В.Ц.Бадмаева, дүршэлтэй багшанар Н.Б.Батоева, М.М.Мункуева болон бусадые дурдалтай.

Хүгжэлтын удаадахи шатада "нуралсал" гэнэн проект бээлүүлэгдэжэ, бэын элүүртэ, багшанар болон бусад хүдэлмэрилэгшэдэй

ажалуудалда ехэ анхал хандуулагдадаг болоо хэн. 2007 ондо Шандалиин дунда нургуулийн 3 дабхартай шэнэ шулуун, мүнөөнэй түхээрэлгэ хэрэгсэлнүүдтэй, компьютерна гоё найхан классуудтай, нуралсалай түгэс найн оньһон аргаар хангаданхай байшан баригдажа, ашаглалгада оруулагдаһан юм. Агын Буряадай автономито тойрогой Захиргаанай толгойлогшо Баяр Баясхаланович Жамсуевай тогтоолоор эндэхээ уг гарбалтай мэдээжэ уран зохёол Жамьян Балданович Балданжабоной нэрэ Шандалиин дунда нургуулида олгогдоо хэн. 2011 ондо, нургуулийн зуун жэлэй ойн жэлдэ, эндэ 167 хурагшад хуража, 29 багшанар болон хүмүүжүүлэгшэд, 39 техникескэ хүдэлмэрилэгшэд ажаллажа байба.

Найман жэлэй болон дунда нургуулинуудай хүдэлхэ үедэ мянга гаран хурагшад дүүргэжэ гараа. Эдэнэй 11-ниинь медальтайгаар ажабайдалай үргэн замда гараһан байна. Нютагайнгаа нургуули дүүргэгшэдэй дундаһаа суута сэрэгшэд, эрдэмэй докторнууд, кандидатууд, уран зохёолшод, поэдүүд, врачнууд болон багшанар, артистнууд болон журналистнууд, хүдөө ажахын ажалшад, хүтэлбэрлхы тушаалтад, спортсменүүд ба тренернууд ургажа гаранхай.

Манай Шандалиин дунда нургуули зуун жэлэй алдарт, баян түүхэ намтартай. Багшанар, хүмүүжүүлэгшэд болон бүхы техникескэ хүдэлмэрилэгшэд ажалдаа, нуралсалдаа, хүмүүжүүлгын ажал ябуулгадаа ехэ амжалта туйлажа, эрдэм ухаанай гуламтын 102-дохи нуралсалай жэлье угтажа байна.

Амжалта хүсэнэбди. Найдэрөөр!

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
1944-48 онуудай
нургуулийн шаби,
журналист.

Ж.Б.Балданжабон

Д.Р.Раднаева

Б.Ц.Бальжинимаев

Б.Ц.Дашиев

Ц.З.Санданжамсов

СЭРЭГШЭ, БАРИЛДААША ХҮБҮҮДНАЙ

1953 оной зун үнгэрхэн республикын Сурхарбаанда Түнхэнэй аймагай бүхэшүүл – үндэр томо милиционер Даша Иринцев болон шиираг бүдүүн Содном Таряшинов – шанга гэгшын тулалдаануудые дабажа, финалда хүрэхэн юм.

"Эсэгэмни тэрэ үедэ 39-тэй байгаа, - гэжэ Содном Таряшиновой басаган Зоя Содномовна хөөрөө. – Миини аба дунда шэгнүүртэ Буряад-Монголой АССР-эй чемпион болоо, харин Даша Иринцев хүндэ шэгнүүртэ бүхэ болоо".

Дэлхэйн нэгэдэхи дайнай дүүрэнхэн жэлдэ түрэнхэн Содном Шагжеевич дэлхэйн хоёрдохи дайнай эхилхэн түрүүшын үдэрнүүдхээ фронт мордоо хэн. Иран гүрэндэ тэрэ фашис офицерые амидыгаар барижа асарһанайнгаа түлөө табилгада хүртэжэ, нютагаа эрьхэхээ ерэхэн юм. Тиин 1945 оной майн 9-нэй үдэрые – Агууехэ Илалтые Слюдянка станцин вокзал дээрэ угтаа. Гэртэхинтээ, түрэлхид гаралхидтаяа уулзаһанайнгаа хүүлдэ дахин Иран ошожо, тэндээ жэл соо алба гараа, 1956 ондо Хуурай-хубаг тоонтодоо бусаа.

Энэл сагта Содном Шагжеевичэй аха Сырен Ангаскиев дайһаа амиды мэндэ бусажа, бүхы түрэлхид гаралхидынь ехэтэ баярлаа.

"Дайнай урда эсэгэмни Ахын аймагта экспедиторээр хүдэлдэг хэн, - гэжэ Зоя Содномовна хөөрөөгөө үргэлжлүүлээ. – Барилдаагаар мурьсөөнүүдтэ ходо хабаададаг байгаа. Дайһаа бусаад, тэрэ үедэ Хойморой сельподо хүдэлжэ байһан манай эжытэй, Должит Дарижаповна Галсановатай, ниилээ. Эжымни бүхы наһараа наймаашанар хүдэлөө. Эсэгэмни Госстрахай инспекторээр, түрэл колхоздоо учетчигоор, СПТУ-да экспедиторээр, Шэмхын интернат нургуулийн завхозоор хүдэлхэн".

1949 ондо гушан гурбатайдаа Содном Шагжеевич нютагайнгаа мурьсөөндэ түрүүшынхией шангай хуури эзэлээд лэ, саашадаа бэлиг шадабаринь улам ехээр хүгжөө. Аймагайнгаа, аймаг хоорондын Сурхарбаануудта оло дахин илаһан. Сырен Распутин, Сосор Ивахинов, Паршин Шалбаев болон бусад барилдааша нүхэдтээ шандаһааяа нилээд туршаһан. Базаржап Бузаев, Энжи Майдарханов, Ламажап болон Владимир Ункуевууд болон бусадые нютагаархидынь амжалтануудтань нэгэнтэ бэшэ баярлаһан. Дамби Затворницкий, Доржо Комиссаров, Банди Таханов хүршээртээ ехэ эбтэй ажаһуудаг хэн. Эдэ зон булта дайнай үедэ Эхэ ороноо хамгаалалсаа, дайнай нүүлээрхи жэлнүүдтэ гүрэнөө бодохоосоо.

"Эсэгэмни барилдаа ехэ дуратай хэн. Аймагтамнай мурьсөөнэй болоходо, ходо хабаададаг байгаа, - гэжэ барилдааша хүбүүниинь Буда Содномович хөөрөө. – Залуу барилдаашад барилдаа дүй дүршэлынь дагажа абадаг байгаа. Эсэгэмни зорюута хүлөө табижа үгөөд, хайшан гээд бэ даа ходо диилэжэрхидэг хэн. Энэ мэхыень мэдэхэдээ, барилдаашад хүлдэнь аһахаяа айдаг болоо. Нүүлдэ наһатайшые болоходоо, Сурхарбаан бүхэндэ ошодог, залуу барилдаашадта дүрэнүүдые заадаг байгаа. Өөртэнь адляар барилдадаг Валерий Зомонов болон Владимир Тулаевай амжалтануудта ехэ баярладаг бэлэй".

Содном Шагжеевич Должит Дарижаповнатайа гурбан басагадые, дүрбэн хүбүүдые үндылгөө. Мүнөө 35 ашанарын, 17 гушанарын ургажа ябана. Содном Шагжеевич нютагаархидтаа ехэ хүндэтэй хэн. Үндэр наһа наһалжа, 89-тэйдөө наһа бараа. Ажаллай ветеран Должит Дарижаповна мүнөө 96 наһатай.

2014 ондо Түнхэнэй аймагай Сурхарбаан дээрэ сэрэгшэ, хүдэлмэрилэгшэ, барилдаашан, нютагайнгаа түрүү хүнүүдэй нэгэн болохо Содном Шагжеевичэй ойн баяр тэмдэглэхэ ёһотойбди. Харин энэ намар 1953 ондо туйлаһан илалтадань зорюулагдаһан мурьсөө үнгэрэхэе дурадханаб.

Валерий СЫДЕЕВ.

Д.Ц.Доржиев

БАРГАЖАН мҮРЭН

«Байгал» сэтгүүлэй бата холбоон

БООЛОН-ТҮМЭР ӨӨ ЭХИЕЭ АБАДАГ

“Хурамхаанай галнууд” сониний редакторай орлогшоор 20 жэлдэ хүдэлхэн Бурядай арадай поэт Дулгар Доржиева «Байгал» гэнэн уран зохёолой болон ниитэ улас түрын сэтгүүл тухай наанамжаяа бэшэнэ. Сэтгүүлэй редактор – Галина Хандуевна Дашеева-Базаржапова, харюусалгата секретарь – Надежда Доржиевна Гармаева. 2012 оной «Байгалай» гурбадахи дугаар Баргажан голой уран зохёолшодто зорюулагдан байна.

Эртэ урдын сагнаа нааша Баргажан тухай, энэ домог суута хизаар дайдын хүн зон, байгаалин баялиг тухай түүхын дэбтэрнүүдтэ бэшэгдэдэг гээд мэдээжэ. Гүн холын түүхэ гүнзэгыгөөр шэнжэлэгдэнэ. Мүн лэ ажабайдал үдэр бүри өөрынгөө мүнүүдые үлээжэ, шэнэ шэнхинээтэ үргэн замай золо руу шармайна.

Нэн түрүүшын хэлэхэ болоо наа, ганса Хурамхаанай райондо зургаан арадай театр амжалта-тайгаар хүдэлнэ. Мүн ажалша бэрхэ хүнүүдээрэ олон. Жэшээ болгон хэлэхэд, энэ аймагай түб болохо Хурамхаанда арбан хоёр Социалис Ажалай Геройнуудта хүшөөнүүд бодхоогдожо, сэсэр-лиг байгуулагданхай.

Гадна Россиин арадай артистнууд, элитэ уран зураашад, арадай уран зохёолшод Баргажан голһоо хүгжэн гаража, бүхы Буряад ороноо, Росси гүрэнөө суурхуулна. Үзэсхэлэн гоё байгаалитай нютаг орондо уран зохёолдо дуратайшуул тон олон. “Боолон-Түмэр” гэнэн уран зохёолой нэгэдэлдэ 30-аад гаран хүн тоологдоно. Тэдэнэй гурбаниин Бурядай Уран зохёолшодой гэшүүд мүн.

Мүнөө үедэ уран зохёолдо, хизаар ороноо шэнжэлэлгэдэ бүхы абьяас бэлигээ зорюулан хүдэлжэ ябаһан Россиин болон Бурядай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, арадай дүрбэн театр эмхидхэн ажалай ветеран Владимир Цыдыпович Баторовһаа эхилжэ бэшэе. Дүрбэн номой, хэдэн дуунай автор Владимир Баторовай “Бархан” гэнэн дуунай үгэнүүдые дурадханабди.

“Боолон-Түмэр” гэнэн нэгэдэлэхид ходо уулзалгануудые, конференцинуудые үнгэргэжэ, уншагшадтаяа уулзажа байдаг. Эдэ уулзалганууд дээрэ шэнэ номууд, шүлэгүүд, түүхын талаар шэнжэлэгэнүүд хэгдэдэг.

Һаяхан нютаг голдоо хүндэтэй, арадай аман үгын баялиг анхан багнаа һайнаар мэдэдэг, мүн лэ залуу үетэндөө хөөрөжэ, сэсэн мэргэн уг заншалнуудаа ерээдүйдэ дамжуулаха дуратай Гажидма Цыбиковна Аюшеева «Дуранай хүсэн» гэнэн номоо буряад, ород хэлэнүүд дээрэ барлуулан гаргуулба. Өөрөө “Буряад Республикын габьяата ветеринарна врач” гэнэн хүндэтэй нэрэ зэргэтэйше бол, уран зохёолоор ехэтэ һонирхдог.

Республика дотороо үргэнөөр мэдээжэ болоһон “Боолон-Түмэр” гэнэн уран зохёолой нэгэдэлэй гэшүүдэй номууд хирэ болоод лэ уншагшадтаа баярлуулжа, хужарлуулжа байдаг.

Гааргын сомоной Угнаасай нютагта түрэн Гажидма Аюшеева олон ондоо темэнүүдтэ шүлэгүүдэ бэшэнэ. Шүлэг бүхэниинь хүнэй ухаан бодолдо шэнэ мэдэрэл түрүүлнэ гээ наа, алдуу болоногүй. Жэлэй дүрбэн сагта нэгэ зог гэнгүйгөөр аялга дуунуудаар харьялдаг хэзээшье мүнхэ гэрэлтэй дуран тухай “Дуулаха дурамни юундэ хүрэнэб” гэнэн шүлэгһөө гадна һонирхолтой шүлэгүүд олон. Мүн лэ “Найман сэргэ” гэжэ шүлэг баһал онсо үндэхтэй. “Арад зоной дунда хэлэгдэдэг ёһоор, найман хүбүү түрэн эхэнэр ехэ хүндэтэйдэ тоологдодог байһан юм. Найман сэргэтэй айл ехэ баян гэжэ суурхадаг байгаа”, – гээд автор энэ шүлэг тухайгаа бэшэнэ.

**Намар дулаан наралиг
Налайха, амарха саг,
Найдамтай ханилха**

**Нүхэр,
Найруулха түрын болзор.
Таряа, талхан
хуряагданхай
Тарган малнууд
болонхой,
Түрэ түшэгэнүүлхэ
гэлдэнхэй,
Түрэлхид бэлдэжэ
эхилэнхэй.**

**Улаан нара угтан,
Улад зон суглархан.
Уринаар хүхилдэн, үрөөн,
Уран сэргэ бодхооно**

**Наран өөдөө жүдхэнхэй,
Наймадахи гэжэ
тоолоотой,
Нарһан сэргэ сэгнэлтэй,
Найдал ехэ эхэтэй.**

**Найман хүбүүд түшэгтэй
Наһатай намарга
болоходош,
Наашаа гээд хэлэхэдэш,
Найдаха хүбүүд хэшэгтэй,
Найман сэргын найрһаа,
Бардам найр байха аал?
Найман хүбүүдтэй айлһаа
Баян бүлэ байха аал?**

Гажидма Цыбиковна наһанайнгаа амаралтадаа гарабашье, нютагтаа түрэл хэлээ бүри һайнаар шудалха тухай

хүдэлмэри ябуулдаг. Гадна шүлэгүүдэ бэшэдэг. “Дуранай хүсэл” гэжэ номтой танилсалгын үедэ Гажидма Цыбиковна Хурамхаанай аймагай захирганда, аймагайнгаа түбэй номой санда, Гааргынгаа номой санда баяр баясалангаа мэдүүлжэ, саашадаа бүри амжалтатайгаар хүдэлхэ хүсэлтэйгөө мэдүүлэ.

Барханай дунда һургуулида һурагшадтай олонхидын арадай театрнуудай артистнууд, шүлэгшэд, түүхэшэд болонхой.

Бархан нютаг тоонтотой Виктор Упалович Дармаев бага наһанһаа арадайнгаа туужа домогуудаар һонирхдог. һаяхан хоёр номоо хэблүүлжэ, уншагшадтаа бэлэглээ. Мүнөө “Нютагайм түхэл шарай” гэнэн шүлэгын уншагшадтайнгаа һонорто дурадханабди.

Виктор Дармаев 1967 ондо Барханай дунда һургуули дүүргээд, түрэл нютагтаа комбайнераар, комсомолой эхин организациин секретаряар ажалтайнгаа дэбтэр эхилхэн байдаг.

1968 онһоо 1973 он болотор Бурядай хүдөө ажахын институтта һуралсал гаража ерээд, Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздоо ахамад экономистаар, ахамад бухгалтерар, түрүүлгшын орлогшоор амжалтатай ажаллажа гараа. 1989 онһоо хорёод жэлэй хугасаа соо Барханай сомоной захирганда наһанайнгаа амаралтада гаратараа ажаллаһан байна. Виктор Упалович - ажалай ветеран, нютагайнгаа ветерануудай ба наһатай зоной бүлгэмэй түрүүлгшэ, аймагайнгаа «Боолон-Түмэр» литературна нэгэдэлэй гэшүүн.

**НЮТАГАЙМ
ТҮРЭЛ ШАРАЙ**

**Бархан баабайм сэбэр
һайхан шэнжэ,
Баргажан голойм гуниг,
мэдэрэл,**

**Буряад ороноймни
тэнюун уянга
Булта арадайм дорюун
нангин шэмэг.**

**Хүйтэн, шэрүүн, ута
убэлнай үнгэржэ,
Хабарай дулаахан хаһа
хүрэхэ ерэхэ,
Холо ойрын олон үнгэтэ
тала дайдын
Хангалтама ногоной
сэбэр амисхаал.**

**Хабсагайн үндэр
шулуунууд дээрэнэ
Х а р а н а м ш а м а я а -
нютагайнгаа шарай,**

**Хүсэтэй бэхи алтан
хүндын хэшэгтэ
Хүбүүнэй шэдитэ бэлиг
зорюулнам.**

**Хани нүхэрэйм зөөлэхэн,
арюун үгэ
Хүхын дуунай мүнгэн
аялгын зали мэтэ,
Хүхэ номин, захагүй
тэнгэрийн үнгэ,
Хүгжэмэй дээжые
досоогоо нюунам.**

**Хүсэл, һанаа, урма
зоригоо нэгэдүүлэн,
Харгын утые сугтаа
дорюун дабажа,
Хүлээнэб шамайгаа,
огторгойн одон,
Хододоо һанааем
зобооно мэдэршэгүй.**

Районой түбэй номой санда хизаар ороноо шэнжэлэгын таһагые даагша Соёлма Раднаева үнгэрэгшэ зуун жэлэй эсэстэ “Байгал” сэтгүүлдэ хүдэлхэ үедөө уншагшадтаа мэдээжэ болоһон. Энэ авторай “НОИРГУЙ НҮНИ” гэнэн шүлэг.

**Тойроод шэб харанхы,
Тэргэд һара бүрэнхы.
Нойргүй һүни аалихан
Нойрым шүүрээ
нэтэрүүхэн.**

**Элдэб хүндэ бодолнуудые
Эрид хүсэдөөр эльгээнэ.
Эгээл һонин зүүдэнүүдые
Этэрээд саашань болгоно.**

**Үдэшэ марьян довтолһоор,
Үргэнэ нойрым болюулна.
Һүүдэр мэтэ хүртэйгөөр
һүрөөд ойром дүтэлнэ.**

**Үнэгэнэй үглөө ерэхэ,
Үүдээр орон айлшалба,
һүрхэй һүни үндыжэ,
Үгы болон тонилбо.**

**Үглөөнэй наран толоржо,
Үһиемни эльбэн
энеэбхилбэ.**

**Үдэрэй ерэхые гэршэлжэ,
Үнэтэй мэндэ хүргэбэ.**

Иигээд лэ уран зохёолой гэшүүдэй шүлэгүүд тэнгэри өөдөө хушууран ниидэнэн шубуудай һүрэг мэтээр олошорно.

Цыден-Дамба ЦЫБИКОВ

**ЭЛХЭН НЮТАГТАА
Боолон-Түмэрһөө эхиеэ
абаһан,
Баргажан мүнэнэй эрье
дахаад,**

**Бархан Уулын баран
хормойдо
Барбайн һуурилна
Элхэн тосхон.**

**Эжымни эндэ - Элхэн
нютагта
Эльгэбшэ хаяа хүйһэн
дээрэмни.
“Эндэ шинии Тоонтошни
– ойлго,
Эрмэлзэн урга” гэжэ
захая.**

**Эхын хүхые барижа
боргожоод,
Элхэтэй шоройдо хүлөө
дүнгөөд,
Эрдэмэй дээжэ эдлэхын
түлөө
Элхэнэй һургуулида
тэгүүлээб.**

**Байгаали тухайнь хэлээ
болобол:
Бархан Уулын толгойн
сагаан,
Баргажан мүнэнэйн
уһан сэбэр
Барагдашагүй элбэг тужа
тайга.**

**Элхэн нютагтаа
– тоонтодоо томилон,
Эрьеэд ерэхэб дахин,
дохин,
Эгшэ, ахануудаараа,
үетэн нүхэдөөрөө
Эльгэлээд бусахаб аша
зээнэртээ.**

1972 ондо эмхидхэгдэнэн уран зохёолой нэгэдэлэй эдэбхитэй гэшүүд ябаһан Геннадий Бадмаев, Геннадий Ринчино, эвенк яһанай Владимир Лоргоктоев, багша, һургуулин директор Владимир Анищенко, Сергей Урбадаев гэгшэдэй хэдэн номууд хэблэлдэ бэлдэгдэнхэй. Сагнаа урид наһа дүүрэнэн бэлигтэйшүүлэй бүтээлнүүдые номууд болгон гаргаха хүдэлмэри ябуулагдана.

Энэ талаар Хурамхаанай районой захиргаанай толгойлогшо Даба-Жалсан Шагжиевич Чирипов мүнгэн зөөрээр туһалжа, түрэлхи хэлээ, түүхээ шуудалха хэрэгтэ ехэ анхаралаа хандуулна.

**Дулгар ДОРЖИЕВА,
Бурядай арадай поэт.**

**ФОТО-ЗУРАГ ДЭЭРЭ:
“Боолон-Түмэр” гэнэн районой V конференцидэ хабаадагшад. 2012 оной ноябрь.**

Хүнтэйн сээжэдэ һуудалтай Малшадай урданай

буусанууд,
Үүлэ ээргэлээд байдалтай
Үргэлжэ Барханай байсанууд.

Дабталга: Бархан үндэр
ууламнай
Баргажан зондом
найдалтай,
Бата ажалтай
ажалшаднай
Бардамхан баян зугаатай.
Бархан уулымнай үбэртэ
Бугын урамдаан зэдэлнэ,
Хабсагай тулама ташаланда
Хонгёохон дуунуудтай
ниилэнэ.

Дабталга:
Сорьёмо аршаанта
Бархандам
Агаарын зөөлэхэн,
һэрюухэн.
Алтарма таряатай
Хүнтэйдэм
Таряшад арюухан
шарайтай.

Һаяхан Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, олон тоото шагналнуудта хүртэнэн Даши Сандибаевич Аюшиев «Дашын Аюша тухай» гэнэн баримтата туужа томохон ном болгожо барлуулаа.

Шэнэ ном

“БҮГЭДЫН ТҮҮХЭДЭ ДУҢАЛ БОЛОЖО...”

Реминисценции кочевого образа жизни на фоне повседневных практик советского и постсоветского времени

(устная история Г. Б. Тудиновой)

С. Г. Жамбалова

Бурядайд Эрдэмэй түбэй хэблэлээр гарахан нэгэ ехэ бонии ном тухай хөөрэхэ хүсэлтэйб. ИМБИТ гэжэ эрдэмэй ехэ хүрээлэндэ хэблэлдэ гарахаар баталагдахан “Реминисценции кочевого образа жизни на фоне повседневных практик советского и постсоветского времени (устная история Г.Б. Тудиновой)” гэжэ номые эрдэмтэ-этнолог С.Г. Жамбалова бэшээн байна. Монографиин рецензентүүд түүхын эрдэмэй докторнууд, профессорнууд Ц.П. Ванчикова, И.Б. Батуева, Л.В. Занданова.

Сэсэгма Гэндэновна Жамбалова олон жэлэй туршада экспедицидэ хүдөө нутагуудаар ябажа, Байгал шадарай соёлой, түүхын гэршэнүүдые суглуулан, олон зонтой уулзахан, хөөрөөн бэшэжэ абаад, шэнжэлэл хэһэн юм. Жэшэнь, 2010 ондо япон эрдэмтэн Н.Игауэтэй суг “Калейдоскоп: этнографические картинки XX-начала XXI в. в устных рассказах народов Бурятии» гэхэн монографи хэблэн байгаа. Ород, буряад, татар яһанай хүнүүдэй аман хөөрөөнөө түүхэтэ тэрэ үе сагай зоной нуудал байдал, ажал хэрэг, хайндэр болон ёһололнуудые ханамжатайгаар шуудалжа гарахан юм.

Энэ удаа Галина Батоевна Тудиновагай аман түүхые, наһанайн намтары, түрэл гаралайн хуби заяан тухай

хөөрөөнүүдые эрдэмтэн шэнжэлээ. Галина Батоевна хадаа хүдөөгэй интеллигенциин эрхим түрүү түлөөлөгшэдэй нэгэн, үндэһэн соёлоо үргэн ябадаг, ёһо заншалнуудаа сахидаг хүн гэшэ. Иимэ хүнтэй уулзаһаниинь эрдэмтын ехэ аза талаан болоно.

Г.Б.Тудиновагай хөөрөө этнографийн тусхай жанр гэжэ тоологдодог «намтар» болгоһон эрдэмтэн шэнэ түхэлэй нарратив зохиоһон байна. Номой оршол соо автор иигэжэ бэшэнэ: “Хэмжээгээрээ ехэ энэ аман түүхын бүридэлдэ хэдэн ондоо хүнэй намтар оршоно. Эдэ хүнүүдэй наһанай үйлэ хэрэгүүд, хуби заяанайн эрьсэ юрын буряад гэр бүлын жэшээ дээрэ бүхы ороноймнай түүхые тобойсо харуулна”.

Буряад үндэһэн ёһо заншалнуудай нангин гэжэ тоологдодог байһан ойлгосо, хургаалнуудай, гэр бүлын, нуудал байдалай, ниигэмэй оршомдо эхэнэр хүнэй эзэлдэг нууриин яажа хубилһые аман түүхын үндэһэн дээрэ эрдэмтэн шэнжэлнэ.

2009, 2010, 2012 онуудта Галина Батоевна Тудиновагай эрдэмтэн уулзаһан байна. 1940-1960 онуудай, мүн 2000 онуудай зоной байра байдал тухай хөөрөөн гурбан үеын хүнүүдэй (хоёрын XIX зуун жэлдэ түрэхэн) наһанайн үйлэ хэрэгүүдые зураглана. Буряад-Монголой АССР-эй Зэдын аймагай бүридэлһөө 1945 оной февральин 3-да Ториин аймаг бии болгодоһон түүхэтэй. Энэ аймагай бүридэлдэ Алцагай, Дээдэ-Ториин, Доодо-Ториин, Наринай сомой Советүүд ородог нэн. 1960 оной декабриин 3-да Ториин аймаг болюулагдаад, дахинаа Зэдын аймагтай ниилүүлэгдэ бэлэй.

Аман түүхын бүридэлдэ шэнжэлэгдэн темэнүүд гэхэдэ: Зэдын буряадуудай мал ажал, илангаяа мори үсхэбэрлэгэ, агнуури, ургамал ногоо, хэмэс түүхэ ажал; гэр байра, хубсаһа хунар, эдээ хоол; хайндэрнүүд (Сагаалган), хүнэй түрэхэдэ, түрэ наранай, хүдөөлгэнэй ёһололнууд, хүүгэдые хүмүүжүүлгэ, оюун сэдхэлэй хургаал; шажан мүргэлэй болон экологическа үзэл бодол; буряадуудай ородуудтай соёлой талаар харилсаанууд; материална болон оюун бодолой талаар гүнзэги хубилалтанууд гээд бусад олон асуудалнууд энэ ном соо шэнжэлэгдэнхэй.

Нарративна (хөөрэхэн) интервьюгэй гү, али монологой түхэлөөр бэшэжэ абаһан материалнуудые уншаха-

да, шэнжэлэгшэ ба хөөрөгшэ хоёрой нягта харилсаан, саг үргэлжын диалог элиржэ гарана. Шэнжэлэгшэ анхаралтайгаар шагнажа, зүбөөр бэшэжэ абахаһаа гадна, хөөрөжэ байһан зүйл тушаа ёһо мэдэнгээр, эрдэмэйшье, харилсаанайшье талаар хайн бэлэдхэлтэй хүн байһанаа гэршэлнэ. Иимэ түхэлэй интервью соо шэнжэлгэшин асуудалнууд хэблэгдэдэггүй.

Г.Б.Тудиновагай ульгам буряад хэлээр хөөрэхые, хөөрэлдөөнэй үедэ гэрэйнгээ ажал хэжэ, нэхэжэ, оёжо байһые, урданай буряад дуунуудые дуулажа байһые автор тодорхойгоор дамжуулна. Галина Батоевнагай “Буряад үнэндэ” хэблүүлһэн олон статья, дурсалганууд тухай нэгэтэ бэшэ дурдана. Жэшэнь, 2007 оной № 331 “Буряад үнэн-Дүхэригтэ” Базар Бадмаевич Бадмаев аба тухайгаа “Абын алтан юрөөл” гэжэ дурсалга, “Агнахаяа бэшэ, дуу дуулахаяа гараабди!” (2006), 2009 ондо хэблэгдэн шүлэгүүд гэхэ мэтэ.

Галина Батоевнагай бэлигэй үшөө нэгэ талые – урданай дуунуудые суглуулаха, дуулаха дуратайе тэмдэглэнэ. Ивалгын аймагай “Алтан сэсэг” ансамблиин гэшүүн”, “Алтаргана” нааданай, “Алтан гургалдай”, “Ариг Ус” телекомпаниин, мүн Монголдө үнгэрһэн арадай дуу гүйсэдхэгшэдэй конкурснуудай лауреат, дипломант болоһон алдартай. Эдэбхи үүсхэлтэй, урагшаа ханаатай Галина Батоевнагай угаар дамжажа ерэхэн уран бэлиг үринэртэнь хүртэнхэй. Жэшэнь, Вика басаганиинь Ивалгын 38-дахи лицей дүүргээд, уран зураашын, гар урлалай дарханай мэргэжэлтэй юм. Бурханай дүрэ хүрэгүүдые бүтээдэг, модоор дархалдаг, гоё найхан скульптура, статуэткэнүүдые урладаг энэ басаган ВСГАКИ-да дээдэ мэргэжэлэй нурулсал дүүргэжэ байна.

Совет үеын буряад гэр бүлын ажабайдал, гурбан үе зоной хуби заяан энэ ном соо зураглагданхай. Үндэһэн буряад ёһо заншалнуудые, шажан мүргэлэй ёһололнуудые баримталга эгээлэй юрын байдалда үсөөн боложо, хубилжа байһые эрдэмтэн тэмдэглэнэ.

Үшөө нэгэ тобшолол гэхэдэ, мүнөөнэй ниигэмдэ үндэһэн соёлой хургаал захяануудай хосоронгүй, тааралдан ажабайха аргатайе харуулна. Нүүдэл ажаһуудалай зан заршам үлөөд, саашадаа хүгжэхын асуудал мүнөө табигдана. Энэ үеымнай хүдөө газарнуудта үндэһэн мал ажа-

Бадма Цыренпиловна Дугарова (эжын), Бато Тудинович Тудинов (эсэгэн). 1936 он.

хы, хони, адуун хүрэг үсхэбэрлэгые хүгжөөлгын асуудалнуудые шийдхэхэдэ, буряад нүүдэлшэдэй шадабари, урда үеын зоной дүршэл болон хургаалнууд тон туһатай байха гээд эрдэмтэн ханамжална. Мүн тоонто нутагайнгаа байгааалин баялигуудые зүбөөр, гамтайгаар хэрэглэхэ ушарта элинсэгүүдэймнай хургаал заабари үлүү болохогүй даа. Эдэ бүхы аша туһатай мэдэсэ, хургаал ухаандаа хадуужа, бөөдэ шэнгээжэ ябаһан Галина Батоевна эрдэмтэн С.Г.Жамбаловагай туһаламжаар сээжынгээ оёроһоо дэлбэлжэ, дүһал дүһалаар, балга балгаар үргэн олоной хонорто хүргэбэ гээшэл даа. Бурядайд арадай поэт Лопсон Тапхавегай “Нэгэ хамбаан” гэжэ шүлэгһөө мүнүүд энэ ушарта ехэ таарама гэжэ ханахаар:

Бүхы наһамнай – нэгэ богони хамбаан – Бүгэдын түүхэдэ дүһал боложо шэнгэгшэл.
(Л.Тапхаев.)

Шэб шэнэ дэбтэр нээбэ... Н.35).
Аша зээнэртээ абьяас бэлигээ үгэжэ, арад түмэндөө аша туһаяа хүргэжэ, энэ ном бүтээһэн Сэсэгма Гэндэновна, Галина Батоевна хоёрто халуун баяр хүргэхэ хүсэлтэйб. Хэһэн хэрэгтнай, ябаһан муртнай бүгэдын түүхэдэ өөрын мур сараа оруулжа, яаха аргагүй үлэхэн болтогой!
Туйна САМБЯЛОВА.

ХУН ШУБУУД

Үгэнь Ч.Гуруевай

Хүгжэмынь В.Пантаевай

Аажамар

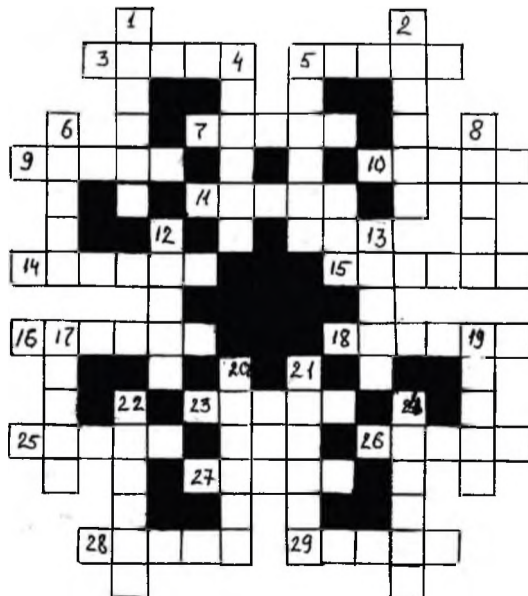
Нажар сагай тэнюундэ
Найрлан гоёор түбхинөөд,
Дандаа хөөрхэн, сагахан,
Дальбараануудаа дэгжээдэг,
Дали жэгүүрээ дэбижэ,
Дайдын холо руу зоридог
Хуби золоор арюухан
Хун шубууд хүндэтэй.

Газар орон эхэээ
Гангар-гангар энхэржэ,
Аглаг нуурай долгин дээр
Амар амгалан буухадань,
Хори бурядайд сэдхэлдэ
Хэтын домогой шубууды
Хүнүүд шэнгээр угтах
Хүсэлни үлзы юм!..

Хажуу тээшээ:

- 3) Ньюрай нэгэ хуби
- 5) Гурбатай эрэ үхэр
- 7) Буряад малгайн оройдохи гоёолто
- 9) Торхонь тос гэбэ, тоһонинь ялас гэбэ
- 10) Мори хүллэдэг түхээрлэгэ
- 11) Мори уйдаг зоомол модон
- 14) Талха татадаг түхээрлэгэ
- 15) Арбан солдат арадаа мүлһэ үргэлбэ (тааб.)

КРОССВОРД

- 16) Шажанай ёһо заншалаар шүтэн хүгэдэлгэ
- 18) Харуу хамган хасар соорхой (тааб.)
- 23) Боро гүрөөһэнэй эрэнэ
- 25) Хуһан хорёо соо хула морин жороолоо (тааб.)
- 26) Гайхамшаг бээтэй газарта хүрэмэ дэлһэтэй (тааб.)
- 27) Дайдын ногоон морин далан сагаан тохотой (тааб.)
- 28) харьдагта харьма дэгэл үлгөөтэй (тааб.)
- 29) Шара улаан зүһэтэй нугаһанай түрэлэй шубуун.

Доошоо:

- 1) Бүхын тархи булаатай, Булган малгай хийдхээтэй (тааб.)
- 2) Сабиргайн үһэн
- 4) Ямаанай түл
- 5) Гэрэй хойно гэдэгэр нарһан (тааб.)
- 6) Галба газар долёобо (тааб.)
- 8) Жажалха үргэтэй аад, залгиха хоолойгүй (тааб.)
- 12) Моринһоо үндэр аад, нохойһоо набтар (тааб.)
- 13) Баахан модондо балар бэшэг (тааб.)
- 17) Баргажанай адуун баруун хойшоо бэлшэ (тааб.)
- 19) Гээгээгүй аад, бэдэрдэг, Гэмтээгүй аад, ёолодог (тааб.)
- 20) Харгы руу хара аяганууд мухариба (тааб.)
- 21) Хамаһаа бага аад, халуун далайда ородог (тааб.)
- 22) Эрээхэн эшэһэн эрьелдэ эрьелдэнээр таргалба (тааб.)
- 24) Хадын оройгоор хар-хар гэнэ, хажуу талаар дар-дор гэнэ (тааб.)

Эрдэни ДАРИБАЗАРОВ зохиёбо.
Харюунууд 16-дахи нюурта.

ТҮҮХЫН ТЭМДЭГЛЭЛНҮҮД

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ БОЛОН ХИТАДАЙ АРАДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ХҮЛЭН-БУЙР АЙМАГАЙ ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхнийн июниин 27-ной, июлиин 11-нэй, августын 1-нэй, 8-ай, 22-ой дугаарнуудта).

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ ГУРБАН УДААГАЙ НҮҮДЭЛ БА ТЭРЭНЭЙ ШАЛТАГААН

Хуурмаг Манжын үедэ Шэнэхээнэй буряадуудай доторхоо нэгэ бүлэг мал олонтой, бээ даанан шэнээлиг (шадалтай) айл зон түрүүтэй 1940 онһоо 1945 он хүрэтэр гурба дахин ехэ нүүдэл хэһэн юм. Энэ нүүдэл хэһэн зон Хинган уулые дабажа, Жэрэм аймаг Түшээтэ Жарууд хушуунай газар нютаг хүрэтэр ошоһон байна. Энэ ябадал арба гаран жэлэй хугасаа доторхи хамагай ехэ нүүдэл болоһон юм.

Нэгдэхэ нүүдэлын 1940 оной эхиндэ Гармын Үржэн, Абидын Дамба түрүүтэй юһэн үрхэ (Үржэн Дамдин хоёр Хайлаарта гэртэй) айл, 40 гаран хүн ама, 3000 гаран малаа туужа, урагшаа Хинган дабаание Тарша гэжэ газараар дабажа, зүүн урагшаа Хара мурэнэй Дүрбэд хушуунай нютагта нүүдэллэн зөөжэ ошоһон юм. Гэбэшье, тэрэ жэл ехэ халуун зун боложо, адууһа малынь аляһа батаганаанда барюулжа, тэсэжэ дадангүй, ехэ хандархан байна. Олонхи үрхэ айлын өөһэднэгөө мал хүрэгөө худалдаад, гэр байра, тэргэ зөөриез галта тэргэдэ (вагон) тээжэ, Шэнэхээн нютагтаа бусажа ербэ. Үлэһэн дүрбэ-табан үрхэ айлын Үржэнэй дүү Радна-Даза болон Үржэн Дамба хоёр түрүүшүүлтэй Чисааниин Дэмбрэлэй малые абалсажа, тэрэ жэлэйнгээ намар Жалайд хушуугаар дамжажа, баруулжаа нүүгээд, Жарууд хушуунай хоёр тала Түшээтэ хушуунай баруун урда таладахи Хуулин голдо хүрээжэ ошоһон байна. Тиихэдэ Шэнэхээн нютагтаа үлэһэн зоной зариманиин бодомжолжо үзөөд, Хуулин голдо мал малжахада (харахада), хайн-мууень шалгажа үзэхээ ошоһон хүнүүдшье байба. Тиигэжэ мал малжахада (харахада) таарамжатай газар нютаг байна гэжэ хайн байсажа (шиидхэбэри абаад), тишээ нүүжэ ошохо хүсэлтэй олон айл байһан юм.

Хоёрдохи ехэ нүүдэлын 1942 оной намар Ламажабай Содном, Үндихын Буда (Мүлео занги), Батын Холхоон зэргын хүнүүд түрүүтэй 70 шахуу үрхэ айл, 300 гаран хүн ама, 13000 гаран малтай зон Хинган дабаание баруун урагшаа дабажа, Хуулин гол хүрээжэ. Урдахи жэлдэ нүүжэ ошоод байһан Үржэн, Дамбанарай малшадтай ниилэжэ, Хуулин голдо нуурижаба. Тэрэ удаа Шэнэхээн нютагтаа талаад, нүүжэ ошоһон Ламажабай Содном, Батын Холхоон гэгшэд сэрэгэй албанһаа буужа, хүдөө гэртээ байһан хүнүүд һэн. Тэдэ зоной дунда Гомбын лама, Гомбын Үлзы, Анандын Аюша зэргын баян айлнууд байхаһаа гадна, олонхинь дунда шадалтай болон дундаһаа дээгүүр шадалтай айл бүлэнүүд байһан юм. Хуулин гол нүүжэ ошоһон 70-аад үрхэ айлэй бүридхэлын, данса саарһаниин Хоршон баруун гарай дунда хушуунай түлээ модо бэлдэхэ газарай сагсаагай байгуулгада байба. Мүн засаг захиргаанай талаар тэрэл хушуундаа хамаарагдахэ нэрэтай болобошье, үнэндөө японой лангай номын онсогой ябадалай яманһаа шууд дулдыдажа байһан юм. Иигэжэ бүхы айл зоноо ударидажа ябаһан Ламажабай Содном, Буда (Малюугай занги), Радна-Даза гэгшэд байбашье, лангай номын онсогой ябадалай яманһаа томилогдоһон Тира Ути гэжэ япон хүн түрүүтэй бусад хэды хүнүүд үргэлжэ тэдэниие хаража, харгалзажа байгаа. Иигэжэ 1942 онһоо хойшо Жарууд хушуунай газар нютагта "Хуулин голой буряадууд" гэгдэхэ баһа нэгэ бүлэг буряад-монголшууд бии болоһон намтартай байна.

Хуулин гол гэжэ газарын хойшоо Түшээтэ хушуутай залгаатай, баруулжаа Элеэн голой аймагай Зүүн Үзэмшэндэ ойро, мүн баруун хойшоо Монгол уласай хилдэ ойро оршодог газар нютаг юм. Саг уларилтай талаар мал малжахада (үдхэхэдэ) тохиромжотой (таарамжатай): зун һэрюун, үбэлдөө дулаан, саһан бага, намартаа мал ехэ таргалдаг, үбэлэй сагта бэлдэхэ үбһэ хоолгүй болобошье, мал тарган ондо орожо шадаха маша таарамжатай нютаг байба. Баһа тарья таридаг газарнуудһаа ойро байһан ушарһаа үбһэ тэжээл элбэг байба. Тэндэ нүүжэ ошоһон айл зон хоёр гурбан жэлэй хугасаа дотор тон һайн байжа, малайн тоо хоёр түмэн гаран боложо (20 мянга гаран боложо) нэмэһэн байха юм.

3-дахы ехэ нүүдэл 1945 оной 3-гаар нарада боложо, 170 үрхэ айл, 700 гаран ама хүн болон табан түмэн гаран малтаяа (50 мянга) нүүжэ, мүн Хинган уулые дабажа, Хуулин голдо хүрээжэ ошоһон байха юм. Энэ удаагай нүүдэлэй саг хугасаань, Дэлхэйн 2-дохы ехэ дайнай дүүрээжэ байһан үедэ үүсхэгдэжэ, Европодо Японой хамжаатан Герман фашист нэгэнтэ хүнөөгдэжэ, дэлхэйн холбоото уласууд хүсээ хамтаруулан, Азидахи Япон түримхэйлэгшэдые хүнөөхөөр хэлсэн тохиржо (тааруулжа) байһан саг үе бэлэй.

Японачууд хүндэ байдалда орохо бүрээ арад олониие хюанан мүлжэхэнь улам хүндэ болобо. Мал унаа, үхэр хонинһоо эхилээд, сэрэгэй хэрэгсэлдэ айл бүхэндэ үүргэ тогтоон татабарилхаһаа гадна, малай ашаг шээ, арһа ноһо, хүн хүрэтэр нормо тогтоожо татабарилба. Нүүлэй үедэ амидаралай хэрэгсэл дуталдажа, тарья будаа, бүд бараа хомор боложо, арадай амидаралда тон хүшэр байдал тохёолдобо. Зарим айлай малшые дууһаһан юм. Иимэ хүндэ үе тохёолдожо, Шэнэхээнэй буряадшуудай хүн зоной сэдхэл тогтоборигүй болоһон ушарһаа Хуулин голдо нүүжэ ошохо

хүсэлтэй айл зон олон болобо. Иимэ байдалай болохые уридшалан таажа мэдээд, Үржэн ноён, Дамба ноёд түрүүтэй Хуулин голдо нүүжэ ошоһон бээ. Тэдэниие дахабал: "Лаб алдуугүй!" гэжэ бодохо ба тэндэ ошбол: "Гаали гүбшуури, элдэбын татабарыше хүнгэн байха" гэжэ таамаглагшадшые олон байба. "Баһа Зүблэлтэ улстай дайн болобол, дайнай хүлһөө холо байханшые шухала!" гэжэ олонхи айл зон бодомжолжо, мал олонтой шадалтай зон нүүдэл хэхэ гэжэ шидэхэн юм. Гэхэ зуура, олон зон нүүдэл хэхэ дурагүй: "Юунэйшые боложо байгаа хаань, Шэнэхээндэ байхабди!" гэлдэн, нүүдэл хэхые эсэргүүсэжэ байба. Иигэжэ нүүхэ тала, нүүхэгүй тала гэжэ хоёр бүлэг боложо хубаараад, элдэбын яриан-маргаан гаража эхилбэ. Элдэб эээр хоорондоо харилсажа, бэе бээ муушалжа яриха, тэрэшэлэн хошолон (наадажа) яриха, аха дүү хоёр, эсэгэ хүбүүн хоёр хоорондоо таарахагүй, үгээ ойлгосолдохоёо болиһоншые жэшээнүүд олон байба. Нүүхэ талын хүнүүдшые Гармын Үржэн, Абидын Дамба гэгшэдые түшэг тулга болгодог байба. Энэ нүүхэ талада ороһон нютагай хүндэтэй, томоотой зон болохо Дансаранай Аюша, Бадмын Сэрэн (Халзан) гэгшэдэй амыень харадаг байһан юм. Тэрэ үеын Хинган хойто һалбари можын дарга байһан Эрхим-Бата нүүдэл хэхэдэ дурагүй байһан гэдэг.

"Японачууд ямар нюуса зорилготой буряад-монголшуудые хүдэлгэжэ, Хингание дабуулан нүүдэл хүүлэһэн бэ?" гэжэ, энэ нарин асуудал тухай элдэб олон яриан, хэлсээнүүд гараһан байха юм. Хожомой сагта сохом ушарыень ойлгоходо, хуурмаг Манжа улсасай бүхы эрхэ мэдэлые гартаа барижа байһан япон сэрэгэй захиргаан Квантун армийн штабһаа 1938 ондо хуурмаг Манжа улсасай засагай ордондо "Хүлэн-Буйрай 200 түмэн гаран малые урагшань туужа гаргаад, Япон болон Зүблэлтэ гүрэн хоёрой хоорондохы дайнай фронтһоо холо болгожо, зайлуулжа арга хэмжээн" гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Тэрээнэй дараа, японой захиргаан 1939 ондо 2-дохы удаагаа шаардалга (хашалта) табиһан байна. Иигэжэ хуурмаг Манжа улсасай засагай газарта тухай хүниие томилжо, Хүлэн-Буйрта өрүүлээд, Хинган хойто можын тэрэ үеын дарга байһан Макуми Синити гэдэг япон хүндэ тэрэ үүргые даалгаба. Мал эмнэлгые хүтэлбэрлэжэ байһан япон мэргэжэлтэдые хушуун бүхэнһөө нэгэ-нэгэ хүниие татажа, Хинган хойто можын мал ажахые эрхилһэн дарга Сотомасами гэдэг түрүүтэй зон: "Хинган хойто можын нютагай бэлшээр болон мал хараха заншал тухай гүрим" гэжэ зохёон байгуулаад, арад олоной дунда тунхаглажа, бүхы Хүлэн-Буйрай мал хараха ажалые хүтэлбэрлэхэ хамагай шухала материал болгоһон юм. Иигэжэ энэ гүримай ёһоор Хинган хойто можо болон Хинган зүүн можо хоёр хамтаруулагдажа, башам яаралтайгаар Хингание дабажа замые хайн байсажа (шиидхэбэри абажа), гурбан замаар нүүдэл хүдэлгэхэ хэрэгые бэлэдхэбэ. Зайлан ошохо газарыень Хинган зүүн можын хэдэн хушуунай газар нютагууд шэлэгдэһэн байба. Тэрэ үедэ голоон хушуунда ажалтай байһан малай эмшэ Самура Кейри гэжэ япон хүн энэ ажалда өөрынгөө бэээр шууд оролсожо ябаһан тухайгаа, хожомын "Хүлэн-Буйр" гэжэ номдоо тодорхойгоор бэшэһэн байха юм. Энэ ном соһоо абажа харахада, япон эзэрхэгшэд Хүлэн-Буйрай мал үдхэжэ байһан хушуунай малые шэлжүүлэн нүүлгэхэ гэхэн нюуса бодолго- түсэбтэй байһан байна. Энэ

нюуса түсэбөө онсогой байдалай яаманаараа дамжуулаад, хуурмаг Манжа улсасай сэрэгэй ноёдые ашаглажа, буряад-монголшуудые хүдэлгэжэ, Хингание дабуулан нүүлгэхэ туршалга хэһэн ябадал бэлэй. Тэрэ үедэ буряадшуудай дундаһаа хуурмаг Манжа улсасай сэрэгтэ алба хэһэн аад, нүүлээрнь сэрэгһээ сүлөө абажа, ажалһаа буугаад байһан хүнүүд бараг бүгдэ нүүһэн бэлэй. Хамагай нүүлдэ нүүһэн зон 1945 оной 3-гаар нарын эхиндэ Хара хужар гэжэ газарта сугларжа, хурал хээд, олоной дуугаар Шэмэдэй Дондог гэжэ хүниие һунгажа дарга болгоод, Хингание дабажа, Хуулин голые шэлгэжэ ошохоор нүүдэл хүдэлгэбэ. Хинган хойто можын засагай газар ба голоон хушуунай засагай талаһаа тус бүри нэгэ хүниие томилжо, нүүдэлшэдые хүргүүлбэ. 1945 оной 8-гаар нарын эхин үедэ эдэ нүүдэлшэдэй Хуулин гол хүрээ үедэ Зүблэлтэ улс японтой дай зарлажа, бүхы талаар япон түримхэйлэгшэдые даража ороһон саг үе тохёолдоһон юм. Япон сэрэг нүүрэн дарагдажа буужа үгэһэн юм. Тэрэ үедэ Хуулин голдо түрүүн нүүжэ ошоод байһан ба нүүлдэ нүүжэ ошоһон зон булта дайнай хүлдэ, Зүблэлтын Улаан сэрэгэй дайралтада ушаржа, гэр тэргэ, мал хүрэнгэ гэхэ мэтэ зөөриез нилээд хохиржо (алдажа), 2-3 түмэн малаа буляалгаад, үргэлжэлэн тэндэ байха аргагүй болобо. Энэ хүндэ байдалһаа уламжалан, түрүүншые, нүүлдэншые нүүжэ ерэхэн зон бүгдөөрөө Модонгуагай шэлэдэ амидаржа байһан Ринчин-Доржын бүлэгые түшэглэн ошохоһоо бэшэ ондоо аргагүй боложо, шууд баруулжаа нүүжэ хүдэлһэн бэлэй.

Энэ хуурмаг Манжа улсасай үедэ гурбан удаагай ехэ нүүдэл болоһон юм. Нэгэн гэхэдэ, Шэнэхээн нютагтаа нүүн зайлажа, дайнай үедэ аюулда дайрадангүй, тайбан газарта нүүжэ ошохо. Хоёр гэхэдэ, нэгэ бүлэг буряад-монголшуудай Шилийн голой нютагта нүүжэ ошоод, арбаад жэлэй туршада ехэ һайн амидаржа байһан тула тэндэ нүүжэ ошоод, тайбан сүлөөтэй амидархые хүсэлгэ. Гурба гэхэдэ, хайшаашье ошобол, дайнай хүлдэ нэгэл адли дайрагдахабди, нуужа даданан Шэнэхээн нютагтаа байха. Иигэжэ Шэнэхээн буряад-монголшуудай гурбан янзын үзэл бодолтой байһан тула 1942 оной намар энэ байдал маша тодорхойгоор толгойлжо ябаһан хүнүүдэй ханааень зобоһон юм. Тэрэ үедэ Хинган хойто можын сэрэгэй жанжан Гармын Үржэн ноён, голоон хушуунай хушуун дарга байһан Бадмын Сэрэн, Шилийн голой Модонгуагай Шилийн буряадай түрүү болохо Сэрэнжабай Ринчин-Доржо зэргэ гурбан хүн уулзажа, тэрэ үеын сагай байдалтай үзлүүлэн, Шэнэхээнэй буряадай ерээдүйн байдал тухай ярьлдан ярилдахада, тус бүринь өөрынгөө үзэл, хараа бодол дурадхажа, гурбан хүнүүд гурбуулаа сүм адли бэшэ үзэл бодолтой байжа, энэ үзлэлгэн хэрүүл болоод түгэсэһэн байна. Гармын Үржэнэй хэлэхэһэн ёһоор: "Япон болон Зүблэлтэ гүрэнүүдэй хоорондо эртэ оройгүй заабол дайн гараха һэн тула Шэнэхээнэй буряаднар эртэ дээрэ нүүдэл хэхэ, Хингание дабаад, Жарууд хушуунай Хуулин гол хүрээжэ нуурижаха хэрэгтэй" - гэхэн бодол байба. Бадмын Сэрэнэй хэлэхээр: "Хэрбээ дайн болобол, хаанашье ошобол, нэгэл адли дайнай хүлдэ дайрагдаха болонобди. Тиймэ дээрэхэ үлүү гаража, нүүжэ шэлжэхэ хэрэггүй. Нэгэнтэ хорёод жэл амидаржа даданан Шэнэхээн нютагтаа байха хэрэгтэй", - гэжэ нүүдэл хэхээ эрид эсэргүүсэбэ. Ринчин-Доржын хэлэхээр: "Шэнэхээн нютаг болобол, хилдэ ойро оршоно. Тиймэ ушарһаа амарханаар аюулта дайнай хүлдэ дайрагдаха. Харин Шилийн голой Модонгуагай шэлэ үргэн уудам, саг уларил дулаан нютаг юм. Тэндэ нүүжэ ошоод байбал, мал малжахада ехэ тохиромжотой һайхан нютаг. Бүгдөөрэн тэндэ нүүжэ ошоод, хамта амидарбалнай зохихо, таарамжатай" - гэжэ хэлэхэдэ, бүхы Шэнэхээнэй буряадшуудые өөрын харьяанда (мэдэлдэ) оруулха үзлөө тон элээр мэдүүлһэн байна. Иигэжэ түрүү гурбан хүнүүдэй дээрэ хэлсэгдэһэн хараа бодолнуудһаа боложо, Шэнэхээнэй буряад-монголшууд гурбан бүлэг боложо таһараад, ехэ нүүдэл хэхэ баатай болоһон юм.

1945 оной фашистнуудта эсэргүүсэхэ дайнай үе болон 1947 оной сүлөөлхэ дайнай үедэ маша ехэ хүнөөлтэ, гай ушаржа, 360 гаран үрхэ айл, 1500 хүн зон бутаран таһаржа, 10 түмэн малаа сүм хурялгажа, ажамидаралынь доройтоод, нэгэ бүлэг буряад-монголшууд баруулжаа Хүхэ нуур Гансуу можын Монгол оронуд, Эзэнэй хушуу, Үндэр хушуу зэргэ газарнуудаар бутаран тэнэншлэхэ үйлдэ хүрэхэн байна. Эдэ зон 1950-яад онһоо хойшо баруун ороной бури мүнэн сүлөөлгэдэһэнэй дараа, һаял хэхэг бүлгөөрөө һубарин галта тэргээр (вагон) Шэнэхээн нютагтаа бусажа ерээд, дахяад байра байдалаа зохёон байгуулба. Мүн тон үсөөн, хэдэн үрхэ айл нүүдэлэй замаар бусажа ерэхэн байба. **Хуурмаг Манжын үедэ үүсхэгдэһэн эдэ ушарнууд, Шэнэхээн нютагта ажамидаржа байһан буряад-монголшуудай хуби заяанда аргагүй ехэ нүлөө үзүүлһэн, хамагай ехэ үйлэ хэрэг болоһон юм.**

Доржо СУЛЬТИМОВ, Жаргал БАДАГАРОВ
хуушан монголһоо оршуулба.
Оршуулагшад авторай бэшэһэн һанал
бодолнуудые хубилгангүй,
байһан соонь оршуулхаяа оролдуб.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

АГУУЕХЭ САЙН ЗАМААР АЯНШАЛДАГ БОЛОХОБДИ

“Агууехэ сайн зам: Хитад, Монгол, Росси” гэгэн уласхоорондын автомобильнуудаар аяншалгын хэмжээндэ үнгэрэгшэ долоон хоногто Улаан-Үдэдэ Хитадай Дотор Монголой Эрлянь хототой танилсалга эмхидхэгдээ. Хитадай түлөөлэгшэдэй дунда тус хотын Аяншалгын талаар управлениин болон “CITS” гэгэн аяншалгын фирмын хүтэлбэрилэгшэд ерэлсээ. Харин утгагша талааһаа республикын Худалдаа наймаанай-промышленна палатын, Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай Промышленностиин, эд хэрэглэгын дэлгүүрэй болон аяншалгын талаар хорооной, мүн тиихэдэ Буряадай аяншалгын фирмэнүүдэй түлөөлэгшэд энэ үүлзалгада хабаадаа.

Улаан-Үдэимнай анда хото болохо Эрляниие монголшуд Эрэн-Хото гэдэг юм. Тэрэ 1956 ондо “Бээжэн – Улаан-Баатар – Москва” гэгэн уласхоорондын түмэр харгын замай нээгдэхэдэ байгуулагдаа. Мүнөө Эрляниие “Хитадай үүдэн” гэжэ нэрлэдэг: алишье талаар зохид газарта оршодог болон хүгжэнги харгынүүдтай хадаа, Хитад руу эд бараа оруулдаг болон хилэ гаргадаг, суглуулан тараадаг түб болонхой. Гадна тус хототой Хитадай алишье зүг руу ошохоор – бүхы харгынуд, тэрэ тоодо урданай сайн зам Эрлянь хототой гарадаг юм.

Автомобильнуудаар аяншалга мүнөө жэлдэ гурбадахияа эмхидхэгдэнэ гэжэ хануулая. Тус хэмжээ ябу-

улга Россида Хитадай аяншалгын жэлэй хэмжээндэ үнгэрэгдэжэ, Росси, Монгол болон Хитад гүрэнүүдэй хоорондо аяншалгын талаар харилсаа холбоонуудые бэхижүүлхэ, агууехэ сайн замаар аяншалга хүгжөөхэ хэрэгтэ зорюулагдана. Автомобильнуудай аяншалгын зам иимэ: Эрлянь - Улаан-Баатар – Эрхүү - Байгал далай - Улаан-Үдэ – Шэтэ – Хяагта – Манжуур - Эрлянь. Ерэхэ жэлдэ 40-өөд автомобиль аяар Франци хүрэтэр ошохо юм.

Иихэдэ сайн замаар аяншалгы мэдээжэ болгохобди, - гэжэ Эрлянь хотын Аяншалгын талаар управлениин хүтэлбэрилэгшэ Чжан Инце хэлээ. – Сайн замые нэргээлгэ хадаа Росси Хитад хоёрой хоорондо аяншалга хүгжөөлгэдэ ехэ удха шанартай. Манай гүрэнүүдтэ сайн замаар һонирходог зон олошоржол байна. Тиимэхэ энэ

Ерэхэ жэлдэ 40-өөд автомобиль Франци ошохо

станцинууд нэргээгдэнхэй. Жэшэнь, Эрляньда Илинь станциин музей баригданхай юм. Тэндэнь тэрэ үе сагай байшангууд болон бүхы зүйлнүүд бүтээгдэнхэй. Гадна гурбан гүрэнэй сайн замай түүхэ харуулһан оройгүй музей бариха талаар ажал ябуулагдана. Даб дээрээ фильм буулгаһан павильонууд соо Росси гүрэн “мүндэлжэ” байна. Тэндэнь Москва, Санкт-Петербург, Хяагта хотонууд сохом харуулагдаха. һонирхолтой юмэниинь гэхэдэ, бүхы байшангууд, тэрэ тоодо Хяагтымнай Воскресенскэ хүмэ тэрэл хэбээрээ бодхоогдоно. Мүн тиихэдэ элдэб янзын хэмжээнүүд үнгэрэгдэдэг байна. Тэрэшлэн үнгэрэгшэ жэлэй апрель соо Эрляньһаа 100 тэмээнһээ бүридэһэн сайн хамбы гаража, Хитадай урда зүг руу шэглэн ошоо юм. Мүнөө тэдэ Шанси хүрэхэ ябана.

Эрлянь хотодо Хяагтын Воскресенскэ хүмэ бии болохо

хүрэтэр бии зандаа. Тэрэниие Англида бүтээһэн юм. Мүнөө тэрэ һэльбэн шэнэлэгдэхээр түсэблэгдэнхэй. Хитад аяншалагшадай һонирхол татаха хүсэтэй түүхэтэ барилганууд олон. Харин мүнөө ехэнхидэ бидэл Хитад ошонобди: үнгэрэгшэ жэлэй дүнгүүдээр Буряадһаа 40 мянга гаран хүн тиишэ ошоо, Хитадһаа оройдоол 4700 аяншалагша республикадамнай ерээ.

Хитадта дотоодын аяншалга нилээд хүгжэнги гэжэ тэмдэглэмээр. Эрлянь хотые абаад харахада, ажаһуугшадайн тоо 100 мянганһаа дээшэ гарадаггүй аад, зунай сагта хүн зонойн тоо 10 миллиондо хүрэдэг. Юуб гэбэл, Хитадай бүхы булангуудһаа иимэ олон хүн Эрлянь хотодо динозаврнуудые харахын тула аяншалан ерэдэг байна. Эндэ үргэн ехэ талмай дээрэ динозаврнуудай яһанууд, үндэгэнүүд олдонхой. Тиин

Сайн замаар аяншалга илангаяа Россида ехээр хүгжэхэ аргатай

замаар аяншалга хүгжөөлгэдэ шэглүүлэгдэн хэлсээнүүд гүрэнүүдэйимнай хоорондо баталагданхай. Сүг хамта хүдэлбэлһэй, сайн зам бүхы дэлхэйдэшье мэдээжэ болохо.”

Иимэл зорилготойгоор Хитадта элинсэг хулинсагуудайимнай худалдаа наймаа эрхилдэг байһан замда хабаатай урданай байра байшангууд нэльбэн шэнэлэгдэнэ, сайн зам тухай олон серитэй фильм буулгагдана. Дотор Монголой олонхи хотонуудта хуушанай хэлхэе холбооной

Хитадууд агууехэ сайн замаар аргагүй ехээр һонирходог гэжэ тэмдэглэлтэй. Тиимэхэ бидэ тэндэһээ ерэхэн аяншалагшадтай тоо хэдэн дахин эбхэн олошоруулха аргатайбди - Буряадтамнай һонирхолтой газарнууд олон ха юм. Жэшэнь, Хяагтын Воскресенскэ хүмэ мүнөө һэльбэн шэнэлэгдэнхэй. Тэрэниие Хяагтын баян наймаашад бариһан гэжэ хануулая. Хяагтада айлшадай байшан заһабарилагдахаар хараалагданхай. Бабушкин хотодо Байгал далайн эрьдэ урданай маяк мүнөөшье

малтажа байһан газар дээрэнь шэл оройтой болон оёортой ехэ гэгшын музей баригданхай. Эндэ ерэхэн зон дорго боложо байһан бүхы юмэ хараха аргатай.

“Жэгтэй һонин музей юм, - гэжэ Буряадай Худалдаа наймаанай-промышленна палатын хорооной түрүүлэгшэ Рада Жалсараева хэлээ. – Музей соо, газагуурнь мантаан томо динозаврнууд хэгдэнхэй, зариманиинь үшөө хүдэлдэг. Талаарнь һалхин тээрмэнүүдэй хажуугаар баһал олон динозаврнуудые харахат. Одоол тэрэ үе сагта байна гэшэ гүб гэжэ ханахаар”.

Хитадта үзэсхэлэн гоё, һонирхолтой газарнууд тон олон. Сайн зам дээрэ оршо-

дог Шанси гэжэ газарта хада соохи Сюань-хунь дасан олон зоной зүрхэ сэдхэл татадаг. Утайшань хада дээрэ оршодог буддын шажанай нангин шүтөөндэ олон хүн мүргэхээ ерэдэг. Тиихэдэ мүнөө үеын гоё гэгшын байшангууд баһал олон.

“Агууехэ сайн зам: Хитад, Монгол, Росси” гэгэн уласхоорондын автомобильнуудаар аяншалга мэдээжэ боложо эхилэнхэй юм. Энэ проекттэ Хакаси оролсобо. Зүгөөр харилсаа холбоонууд тухай эгээл түрүүшын меморандум 2010 ондо Буряад Республика баталһан габьяатай. Хэдэн хэлсээ баталһанай удаа 2011 ондо гурбан гүрэнэй түлөөлэгшэд сайн замаар ябажа, түүхэтэ объектнуудые шэнжэлээ нэн. Буряадта тэдэ Хяагта, Улаан-Үдэ, Бабушкин хотонуудаар ябаа.

“Сайн зам нэргээлгын проект манай гүрэндэ, республикадамнай ехэ удха шанартай, - гэжэ Рада Жалсараева онсолон тэмдэглээ. – Хитадые Европотой холбодог байһан урданай худалдаа наймаанай зам Россиин дэбисхээрээр гарадаг байһан гэжэ мэдэнэбди. 19 зуун жэлдэ манай Хяагта бүхы дэлхэйгээр Ородой сайн ниислэл хото, элһэн Венеци, баяшуулай хото гэжэ суурхадаг байгаа ха юм. Сайн зам мүнөө аяншалгын зам болохо аргатай. Илангаяа манай гүрэн энээнһээ шүүхэ гэжэ хананаб. Юундэб гэхэдэ, сайн замтай холбоотой олон газарнуудые бии, сайн ёһололнуудые дэлгэрэнги. Республикымнай аймаг бүхэндэ шахуу, үнгэрхэдөө, нэгэ аймагай нутагуудта ондо ондоогоор сайгаа шанадаг: зутараан сай, замбаатай сай гэжэ байгаа олон ха юм. Энэ ёһо заншал аяншалагшадта баһал һонирхолтой байха гэжэ ханагдана”.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Автомобильнуудаар Эрлянь хототой ерэхэн аяншалагшад Буряадай аяншалгын фирмэнүүдэй түлөөлэгшэдтэй хамта

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Сентябриин 2, гарагай 2, монгол литын 27

Тусхай хэрэг ябуулха, даргада хандахада, мал хүрээхээ гаргахада, агнаха, басагаая хадамда хүргэхэдэ, үхибүүдые нуралсалда үгэхэдэ найн. Мүн олзын хэрэг эрхилхэдэ урагштай. Энэ үдэр өөдөө абирха, хада дээшээ гараха, хадын оройдо модо отолходо муу.

Бар, Туулай, Могой, Таяа жэлтэндэ найн, Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ урагшагүй.

Үнэ абабал, баяртай ушар тохёолдохо.

Сентябриин 3, гарагай 3, монгол литын 28

Үргэл хэхэ, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, дээдын засагай даргада хандахада, мал хүрээхээ гаргахада, мал хүрэг руу туухада, урьһаар үгэхэ, абахада, олзын хэрэг эрхилхэдэ, үбшэ аргалхада, юумэ тарихада, шэнэ хэрэг эхилхэдэ, холын харгыда гарахада, гэртээ бусахада найн. Мүн шэнэ гэр руу зөөжэ ороходо, хуушан гэр заһабарилхада, нүүдэл хэхэдэ, бэриие буулгахада найн. Мэдээсэлнүүдые абаха ба тоосоо шидхэхэдэ муу.

Хонин, Бишэн, Таяа, Могой жэлтэндэ найн. Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, баяр ерэхэ.

Сентябриин 4, гарагай 4, монгол литын 29

Эд зөөри, баялиг гэртэ нэмэхэ, олзо оршо ерэхэ. Нүгшлэдэй буян хэхэ, нүгшлэдэе хүдөө гаргахада, шэнэ хэрэг эрхилхэдэ, олзо олоходо, эмнэлгэ арга хэхэдэ муу.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ найн. Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, нюурай шарай найжарха.

Сентябриин 5, гарагай 5, монгол литын 30

Эб найрамдал, жаргалай эзэн - Дашаниматай үдэр. Энэ үдэр үриез бусаахада, үнэ абахада, тооно гүбихэдэ болохо. Үхибүүдэй нуралсалда найн. Хэрэг эрхилхэ, ажалай харгыгаар өөдөө болохо, тарихада, эрдэмтэдтэ, эмшэдтэ ошохо, нүгэлөө арилгахада, нүүхэдэ, бэриие буулгахада, гэрнээ юумэ гаргахада найн.

Юумэ шэрэхэ, хайшааб даа абаашахада муу. Жэ-лэй дүрбэн саг бүхэнэй январь, апрель, июль, октябрь харануудай энэ үдэр наймаа эрхилхэдэ, газарай хүрьһэ хандаргахада муу.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ найн, Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, хүнхэн зайлаад, төөрихэ.

Сентябриин 6, гарагай 6, монгол литын 1

Албанай харгыгаар дээшлэхэдэ, үргэл мүргэл хэхэдэ, наймаа хэхэдэ, эбдэрхэниие заһабарилхада найн. Урьһаар үгэхэ, абахада найн, худаг малтажа болохо. Шуһа табиха, шатааха, шэнэ хэрэг эрхилхэ, шүдэ аргалха, гал унтараахада, юумэ тарихада муу.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ найн, Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, зөөри ба үмсын мал хорохо.

Сентябриин 7, гарагай 7, монгол литын 2

Энэ үдэр гэр барихада, аяншалгада гарахада, үргэл гүйлгэ барихада, эрдэм шудалхада, ноёдто хандахада, найн хэрэг эрхилхэдэ урагштай. Эмшэндэ толгойн үбшэнэй шалтагаар хандахада, үһан ба агаараар аяншалхада, галда нүгэдэхэдэ муу.

Бар, Туулай, Могой, Таяа жэлтэндэ найн. Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, наһан утадхагдаха.

Сентябриин 8, гарагай 1, монгол литын 3

Энэ үдэр ажалай харгыгаар өөдөө гарахада, шэнэ зарлиг баталхада, гэртээ заһабарилгын ажал хэхэдэ, аяншалхада, найма, олзын хэрэг хэхэдэ, бүһэтэй хүниие аргалхада, мал шоноһоо аршалхада, шэнэ бэлшээрэдэ гаргахада, бүхы гэрэй ажал хэхэдэ, сээсэг модо тарихада найн. Ондоо газар зөөхэдэ, хүндэ эд зөөриие үгэхэдэ муу.

Хонин, Таяа, Могой жэлтэндэ найн, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, үлэн хоонон байдал дайралдажа магад. **Согто лама бэлдэбэ.**

ЛАМА БАГШАНАРАЙ ДУРАСХААЛДА – СУБАРГА

Түнхэнэй аймагай Хэрэнэй дасанда эдэ үдэрнүүдтэ ехэ олон хүзэгтэн ерэхэ, августын 27-до "Ивдун" субаргын рамнайда хабаадаха буянтай байба. XX зуун жэлэй хүрөөтэй үе сагта хамалганда орожо, ГУЛАГТА, түрмэ шорондо хаагдаһан, сүлэлгэндэ эльгээгдэһэн, буудууһан Түнхэнэй лама багшанарай нангин дурасхаалда зориулан, Хэрэнэй хуушан дасанай нуури дээрэ субарга бодхоохо тухай дурадхалтайгаар Ардай лама Хэрэнэй дасанай шэрээтэ Балдан ламада хандаһан юм. Шэрээтэ лама халуунаар дэмжэжэ, Хэрэн тосхоной захиргааниие толгойлогшо А.Д.Аюшеевтэ хандахадань, али болохоор тухалха байһанаа мэдүүлээ нэн.

Россиин Буддын шажанай заншалта Сангхын Толгойлогшо Бандида Хамба лама Дамба Аюшеевхээ зүбшөөл абаһанай хүлээр Хэрэн тосхоной, бүхы Түнхэнэй хүзэгтэн субарга бодхоохын түлөө бүхыгөөрөө оролдобо.

Эдэбхитэй хүзэгтэйшүүлэй нэгэн Гарма Владимировна Байминова иигэжэ хөөрөбэ:

Хэрэн тосхоной үндэр наһатан Бадма Дамбаевич Баторов, Владимир Бальжирович Улукшионов, Намсарай Аюрович Укоев болон бусад олон хүзэг ехэтэй зон, хүн бүхэн өөрын арга хабаараа, дэмбэрэлтэй энэ ехэ хэрэгтэ хубитаяа орууһан байна. Арад зоной үргэмжын ашаар "Ивдун" субарга бодхоогдобо. Хэрэнэй дасанай түүхээр хохирхожо, Эрхүүгэй областиин Гүрэнэй архивта хандаабди. Тэндэһээ иимэ саарһа данса үгэһэн байна:

"Зүүн Сибириин Главна Управлениин" жасын бүридэлэй "Зүүн Сибирьтэ ламын дасанууд тухай" 1842 оной хэрэг соо иигэжэ бэшээтэй:

"Хэрэнэй ехэ дасан Хэрэн горхоной эрьедэ оршодог, Түнхэнэй буса яһатанай (инородческо) ведомствэдэ тоологдодог юм. 1818 ондо анха түрүүн бага дуган бүридэлдэ абтаһан. Нүүлдэ хүзэгтэй зоной үргэлөөр шэнэ ехэ дасанай барилга 1840 ондо бүтэһэн байна".

Энэ архивай дансын үндэһөөр болохо, 2018 ондо Хэрэнэй дасанай байгуулагдаһаар 200 жэлэй ойн баяр гүйсэхэнь. Буряад Республикын Үндэһэн архивта (НАРБ) Түнхэнһөө гарбалтай эрдэмтэ, хизаар ороноо шэнжэлэгшэ, поэт Генин-Дарма Нацовай бэшэһэн баримта дансанууд хадагалаатай байдаг. Жэшээлхэдэ, 1841 оной Хэрэнэй дасанай ламанар тухай иимэ мэдээн: 32 наһатай гэлэн лама, шэрээтэ Доржо Таршяагүр, 45 наһатай гэсэл, засаг лама Чойдоб Халзан, 18 наһатай шинзаб гэбгы Шагдаржаб Андреин, гүрэмбэ, зурхайша Дамчир Таршагүруун, ламанар Нанцо Дамчик Зодбын, Галсан Ошорой, үнзад Чой Доржын, Гарма Үнэгэнэй, Лайдаб Доржын, Бүдэб Хабшагүруун, мүн 35 хубарагүүд болон үбсанар.

1863 оной мэдээгээр, Хэрэнэй дасанай дэргэдэ хоёр дуган байгаа. Бурхан багшын Ном хургаалда хүзэглэдэг нютагай зон – 2865 эрэшүүл, 3170 эхэнэрнүүд гээд нэгэ данса соо бэшэгдэнхэй.

Бүхы 49 ламанар түбэдөөр, хуушан монголоор уншадаг, бэшэдэг, 7 ламанар ород хэлэтэй байгаа.

Түнхэнэй айл бүхэн шахуу хүбүүгээ дасанда үгэжэ, эрдэмтэй болгохые оролдодог нэн. Хуушан монгол, түбэд хэлэнүүдые, астрономи, философи, түбэд эмшэлгэ болон бусад эрдэм Хэрэнэй дасанда шудалдаг бэлэй.

Тэрэ үеын хүзэгтэйшүүл дасанда ехэ үргэл хэдэг байгаа гэжэ Г-Д.Нацов тэмдэглэнэ. Жэшээнэ, 1889 оной тоосоогоор, Шуранхан отогой Намсарай Зандану Нам-Сума бурханай дүрэ зураг бүтээлгэжэ, үргэһэн байна. 4-дэхи Хонгоодор угай Сырен Гомбын Аюша, Шуранхан отогой Зандан Лүдэбүүн, 1-дэхи Хонгоодор угай Даша Намсарайн, 1-дэхи соёд угай Цимбу Доржын, соёд

Эльвира БАГШОВАЙИЙ фото

угай түрүүтэн Замбу Доржын гэгшэд бурхадай хүрэг, дүрэ зурагуудые бүтээлгэжэ, Хэрэнэй дасанда үргэл хэхэн байна. Тэрэ сагта Хэрэнэй дасанай шэрээтэ лама Вампилун (урид Зэдын дасанай жодбо лама) байһан гээд эрдэмтэ тэмдэглэнэ.

1937 оной майн 10-да Г-Д.Нацовай бэшэһэн иимэ нэгэ мэдээсэл һонирхолтой. Хойморой дасанай шэрээтэ Санжи ламын үгэһөө бэшэжэ абаһан юм. 1906 ондо Хэрэнэй дасанай шэрээтэ лама Хабил Сыбдэнэй Эрдэниин Ганжуур гэхэн 108 боти ном бүтээхэ дурадхалтайгаар бүхы хүзэгтэндэ хандаһан байгаа. Хүнүүд Бурхан багшын хургаалай энэ ехэ ном бүтээлгэдэ адуу мал, алта мунгээ хандиб үргэһэн түүхэтэй.

Дүрбэн жэл соо энэ ехэ ажал бүтээжэ, 1910 оной хүл багта дасанай шэрээтэ Хабил Сыбдэнэй иимэ тоосоо хэбэ: боти бүхэниие бэлдэхэдэ, 250 түхэриг, саарһан, шэрэ, зурагуудай, барлаха ажалай түлөө 207500 түхэриг, орёохо торгоной, бүһэ-жаншын түлөө баһа түлэгдөө. Бүхыдөө 209700 түхэриг хэмжээнэй үргэлэй хүсөөр нангин энэ ном Түнхэндэ бүтээгдэһэн түүхэтэй.

1937 оной августын 2-то Буряад-Монголой АССР-эй ЦИК-эй Президиумэй тогтоолоор, Хэрэнэй дасан хаагдаһан юм. (НАРБ.Ф.Р.-248. Оп.3.Д.31.Л.88). Дээдэ зиндаата габжа, гэбшэ ламанарай олонхинь буудууһан, бусад ламанар түрмэдэ хаагдаһан гү, али сүлэлгэдэ ябуулагдаһан юм. Тэндэһээ үсөөхэн зон бусадаг бэлэй...

Тэрэ үеын лама багшанарай нангин дурасхаалые мүнхэлэн, Түнхэнэй зон "Ивдун" субарга бодхообо гээшэ. Айл бүхэн, түрэл гарал зон угайнгаа ламанарые наһан дурсажа, мүнөө үедэ, саашанхи үенүүдтэ бултанай амар мэндэ ябахын түлөө мүргэн зальбаржа байнал даа. "Ивдун" – эб найрамдал, амгалан байдал, үлзы хутаг, буян хэшэг, баян дэлгэр гэхэн удхатай, үндэр хүр хүлдэтэй бүтээл гээшэ.

Россиин Буддын шажанай заншалта Сангхын Толгойлогшо, Бандида Хамба лама Дамба Аюшеевэй хүтэлбэри доро Бурхан багшын Ном хургаалые нэргээн дэлгэрүүлхэ, зоной сэдхыс ариудхан номгодохо, бүхы Буряад орон, Росси гүрэн дотор энэ тайбан байдал мандуулха талаар ехэ ажал ябуулагдана. Үлзы дэмбэрэлтэ энэ ажальеень сэгнэжэ, дэмжэжэ байһан Түнхэнэй хүзэгтэн "Ивдун" субарга бодхоожо, ашатын ехэ буянда хүртэбэл даа. Ум маани бадмэ хум!

Туйна САМБЯЛОВА.

Буряад үнэн

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия
Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ

Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА
Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам. редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

Адрес редакции и издательства:
670000,
г. Улан-Удэ,
ул. Каландаришвили, 23.
ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия
Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г.
www.burien.ru
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 28.08.2013 в 17.00 - по графику; 28.08.2013 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №2227. Тираж - 4000 экз. Общий тираж изданий 11420 экз. Цена свободная.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

Сугтаа уншъя

Буряадай зохёолшод-хүүгэдтэ

ҮЗЭГЛЭЛ

Доноев
Аюша
Жапович

ҮЗЭГЛЭЛ АЗБУКА

Өөрэ хүбэлгэн басаган
Өөрсэ гоёор хатарна.
Өөдэнь хаяһан сахаригаа
Өөрөө тодожо абана.

Ө

П

Пасгагар улаан залаатай
Петух шангаар донгодобо.
Петиие нэрюулжэ
"Пеэ-тя!" – гэнэндэл
ооглобо.
Петух проснулся на заре,
Прокукарекал детворе:
"Про-шу, вставайте,
Полины, Паши, Пети!"

Радна мастернай
Радио-наадалгаар
Район соогоо
Рекордсмен юм.

Р

Радна сегодня чемпион,
Радио-игра – его призваньё,
Рукоплещет мальчику район,
Радясь за сметку и за знанья.

С

Сэлгээн нуга
Сэгээн үнгэтэй:
Сэнхир хүхэ
Сэсэгээр бүрхэнхэй.

Степь – тоонто отцов,
Слова нету родней,
Свежий ветер с гольцов
Синью реет над ней.

"Тэнгэриһээ
Тэбэнэ ханжаа" гэнэн
Таабариин тайлбари
"Тэмээнэй һүүл".

Т

Топор хозяин холит, -
Тот с ленью не знаком:
То дров тебе наколет,
То звонко строит дом.

У

Уужам тунга талада
Унаган эхэтээ бэлшэнэ.
Урасхал һайхан уһанһаа
Умдаяа харьяан гудамхина.

Утром рано корова уходит в луга:
Ухожена мамой, степенна, строга.
Ух, как ждёт её весь дом:
Ужин будет с молоком!

Ү

Үүлтэртэ үнээмнай
Үдхэн хүмбэйтэй.
Үрээгэрхэн тугалаа
Үүгэнэн хүхүүлнэ.

ШУБУУД ТУХАЙ ШҮЛЭГҮҮД

САХАЛИ

Далайн хүсэтэ долгидоор
Далая нэбин урилдахадаа,
Сагаан жаахан бэээрээ
Сахилгаан шэнгээр харбадаг.
Дэмырмэ ехэ шуурган соо
Дээшээ дэгдэн гаража,
Доошоо халин унахадаа,
Үхибүүн шэнгээр уйлажа,
Урмашажа энеэжэ,
Уйдхартайгаар гиинадаг.

ШААЗГАЙ

Алаг эрээн шубуун
Айлай дэргэдэ нуухадаа,
Айлаша зүгнэн шаханадаг.
Аймхай энэ шубуун
Абгайн үүдээ хаахада,
Арай хойшоо ниидэшэдэг.
Үльгэр, түүхэ, онтохон соо,
Улад зоной зугаа соо,
Хобууша гэжэ нэрэтэй юм,
Худалша гэжэ солотой юм.

ХАРААСГАЙ

Шабараар шабаһан уургайдаа,
Шарахан аматай зурбаахайдтаа
Олоһон шумуулаа асаржа,
Олон удаа ниидэдэг лэ.
Эгээл илдам эжидэл
Үриее иигэжэ тэнжээгшэ.
Далая хүсэхэдэнь нэгэтэ
Дахуулжа дайдаар сэнгээгшэ.
Үбсүүгээрээ уһа дайран,
Үдэшэниинь наадагшэ.

ЧАЙКА

Когда бушует с ревом море,
Вздымая волны на просторе,
Мелькает в волнах чайка смелая,
Как молния, сверкает белая.
То в верх она взлетает над волной,
То в волны погружаясь с головой,
Кричит она, как малое дитя,
И вдруг смеётся миг всего спустя,
И жалобно, с тоскою стонет.

СОРОКА

Любопытная сорока
Прилетит к вам будто ненароком.
На заборе во дворе стрекочет,
Все гостей ворожит и пророчит.
Птичка хитрая, пугливая,
Стукнет дверь – летит трусливо.
Но в преданиях и сказках
Говорят о ней с опаской,
Что сорока-попрыгунья –
И сплетница, и ябеда, и врунья.

ЛАСТОЧКА

Гнёздышко её глиною обмазано,
Птенчики её вниманием обласканы.
Ласточка по небу летает неустанно,
Пищу добывая деточкам желанным.
И подобно она нежной самой,
Ласковой, великодушной маме.
Когда встанут птенчики на крылья,
Вслед за ласточкой летает эскадрилья.
Грудкою касаясь глади вод,
Вечером играют в хоровод.

Буряад арадай ёһо заншал

ДЭГЭЛЭЙ ТОБШОНУУД

Буряад дэгэл дээдэ,
дунда, доодо гурбан тобшотой байдаг. Дээдэ тобшо хэшэг буянай. Дунда тобшо үнэр баянай, доодо тобшо адууһа мал баялигай хүлдэтэй гэнэн удхатай. Тиимэ дээрэнхэ далга абажа, түрэ найр дээрэ аха заха үбгэд, хүгшэдэй үрээл амалжа байхада, дээдэ тобшоёо тайлаад, "Үрээл тогтохо болтогой!" – гэжэ һуудаг. Урдань нүүдэл һуудалтай буряад арад дундах тобшоёо тайлажа, үбэрөө ехэдхэжэ, нарай үхибүүгээ үбэртлөөд, хаанашье агта морёороо гүйлгэжэ ябашаха ушар гарадаг һэн. Хээрын бэлшээридэ, хүйтэн хагсуу жабар соо малайнгаа түрээрхихэдэ, доодо тобшоёо тайлажа, хормойгоо ехэдхэн, нарай түлыень хормойлжо, мориндоо мордоод, хашалгүй харидаг бэлэй.

ТОБШОЁО ДЭЭРЭНХЭ ТАЙЛА

Хүн хубсалхадаа, хүлһөө эхилжэ дорһоо хубсалдаг, хубсаһаа тайлахадаа, малгайгаа абажа дээрэнхэ эхилдэг. Энэниие баримталжа, хубсаһанайнгаа тобшо дээрэнхэ эхилжэ тайладаг. Тобшолходоо, дорһоо эхилжэ тобшолдог. Энэ заншал ута наһатай болохын дэмбэрэлтэй гэдэг.

ДЭГЭЛЭЙ ХАМСЫ

Дэгэлээ үмдэхэдөө, эрэ хүн зүүн хамсыгаа, эхэнэр хүн баруун хамсыгаа түрүүн хамсылдаг гэшэ. Энэ ямар ушартайб гэхэдэ, эрэ хүн гэртэ ороходоо, эрэ хүнэй тала болохо гэрэй баруун талы барин, зүүн гар тээшээ гогирно. Эхэнэрэй тала зүүн хажуу барин ородог, эхэнэр хүн баруун гараа барин ородог. Тиимэ дээрэнхэ эрэ хүн зүүн хамсыгаа, эхэнэр хүн баруун хамсыгаа түрүүн хамсылдаг юм. Энэ заншалые түрэ найр дээрэ нарин сахидаг гэшэ.

ХҮНДЭЛХЭНЭЙ ТЭМДЭГ

Хэдэн хүн айлда ороходоо тогтожо, бэе бэе хүндэлжэ: "Орогты!", "Та орогты!" гэлдэжэ, эгээл аха, заха гү, али холын айлшан түрүүлэн ородог заншалтай. Гэрһээ гарахадаа, мүн лэ тэрэ гуримаа баримталдаг.

Гэрһээ гаража ябаһан хүн үүдэн дээрэ орожо ябаһан хүнтэй золгошоо наа, түргэн гэдэргээ сухарижа, "Орохо юумэн һайн, гараха юумэн өөрын" – гэнэн үгэ баримталан, орожо ябагшые дүүшье, эхэнэршье, үхибүүншые байг, оруулха ёһотой.

Үлдэжэ, дааража ябаһан холын аянша хүн байжа болохо. Худа ураг болохоёо һайхан зорилготой ерэнэн гү, али нагасындаа түрүүн ерэнэн зээшье байжа болохо бшуу.

Цокто НОМТОВОЙ суглуулбариһаа.